

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH
INFORMACÍ

P119

479/95
Z U. XII. 1995

NKE

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

AGRICULTURAL ECONOMICS

1

K 40 (LXVII)
1994
N 0139-570X

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD
SLOVENSKÁ AKADEMIA PŮDOHOSPODÁRSKÝCH VIED

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

AGRICULTURAL ECONOMICS

VOLUME 40 (LXVII)

REDAKČNÍ RADA – EDITORIAL BOARD

Předseda - Chairman

Doc. ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Členové - Members

Ing. Gejza B l a s , CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav B u c h t a , CSc., (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Juraj C v e č k o , CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Doc. ing. Josef F o j t l , CSc. (Praha, ČR)

Prof. ing. Jan H r o n , DrSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Mgr. Helena H u d e č k o v á , CSc., (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Prof. ing. Félix H u t n í k , DrSc. (Bratislava, SR)

Ing. Karel J a n o t k a , CSc. (Region odboru MZ ČR, Pardubice, ČR)

Ing. Josef K r a u s , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Doc. ing. Jaroslav M a c h , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Prof. ing. Zdeněk P o d ě b r a d s k ý , CSc. (Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha - Uhřetěves, ČR)

Ing. Bohumil P r o u z a , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. ing. František S t ř e l e č e k , CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Š i n d l á ř o v á (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Karel V i n o h r a d s k ý , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Jozef V i š ň o v s k ý , CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena R o t t o v á

VIŠŇOVSKÝ, J. - GROFÍK, R., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Podnikové krízy, ich príčiny a ich prekonávanie

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 1, s. 1-9. - 3 obr., 3 tab., lit. 4, sl., ang.

Management podnikov prvovýroby pracuje v podmienkach dlhotrvajúcej krízy, ktorá je spôsobená prevažne externými, ale aj internými príčinami. Interné príčiny majú svoj pôvod najmä v kvalite riadenia. Dimenzie podnikovej krízy hodnotíme na vzorke poľnohospodárskych družstiev okresu Nitra. Za predpokladu, že v dôsledku uplatnenia schváleného agrárneho programu sa aspoň sčasti podarí stabilizovať ekonomickú situáciu v podnikoch, bude ďalší rozvoj podnikov závislý od kvality riadenia. Rizikové oblasti, na ktoré sa musí management podnikov prednostne zamerať pri predchádzaní podnikovej krízy v najbližšom období systematizujeme do 4 skupín:

- oblasť personálna a oblasť systému vedenia ľudí,
- oblasť odbytu výrobkov a ich realizácie,
- oblasť organizačného usporiadania podniku,
- oblasť znižovania záväzkov voči finančným inštitúciám.

podniková kríza; vonkajšie a vnútorné príčiny krízy; dimenzia krízy; potenciálne faktory krízy v poľnohospodárskych podnikoch

POJEM PODNIKOVÁ KRÍZA, PRÍČINY A ICH ZÁKLADNÁ ŠTRUKTURALIZÁCIA

Až donedávna sme sa pri posudzovaní situácie v poľnohospodárskych podnikoch ako podnikateľských subjektoch nestretali s pojmom bežne používaným vo vyspelých krajinách sveta - s pojmom podniková kríza. V skutočnosti ale mnoho podnikov rezortu poľnohospodárstva bolo v minulosti vo vleklej kríze. V konečnom dôsledku sa štát v minulosti o prežitie týchto podnikov „postaral“. Boli na to podmienky i dôvody. Prechodom na trhový systém a otvorením sa svetu sa v priebehu troch rokov dostalo do reálnej krízy už vyše 90 % podnikov prvovýroby. Právom sa hovorí o kríze rezortu.

Čo je podniková kríza?

Na pojem podniková kríza existuje v literatúre veľa definícií. Prikláňame sa k názoru, že pod pojmom podniková kríza rozumieme neplánované a nechcené,

časovo obmedzené procesy, ktoré môžu podstatne ohroziť, alebo dokonca znemožniť pokrok v podnikaní.

Ak posudzujeme príčiny súčasnej krízy v agrozozorte, je zrejmé, že hlavná časť príčin má tzv. externý charakter, ležia tedy mimo oblasti, ktorú môže podnik ovplyvniť (kúpyschopnosť obyvateľstva, ceny vstupov a výstupov, úverový politika, daňové zaťaženie, dotačná politika, atď.) Druhá skupinu príčin predstavujú interné príčiny podnikových kríz, teda príčiny, ktoré ležia vo vnútri sféry vplyvu daného podniku. Ak by sme upustili od ich detailnej štrukturalizácie, možno interné príčiny rozdeliť do dvoch podskupín:

- štruktúrne príčiny krízy,
- príčiny podmienené riadením podnikateľského subjektu.

DIMENZIE KRÍZY V PODNIKOKCH POĽNOHOSPODÁRSKEJ PRVOVÝROBY PO PRECHODE NA TRHOVÝ SYSTÉM

Dimenzie súčasnej krízy je možné kvantifikovať viacerými skupinami ukazovateľov. Rozsah príspevku neumožňuje hlbšie teoreticky sa zaoberať popisom výberu vhodných ukazovateľov. Každý ukazovateľ (či už výrobný alebo hodnotový) charakterizuje určitú stránku krízy. Pre dokladovanie dimenzie krízy v podnikoch poľnohospodárskej výroby sme použili ukazovatele, ktoré charakterizujú predovšetkým schopnosť podniku vytvárať zdroje pre rozšírenú reprodukciu z vlastnej podnikateľskej činnosti. Parametre ukazovateľov sme získali zo vzorky, ktorú reprezentujú poľnohospodárske družstvá okresu Nitra. Priemerné hodnoty ukazovateľov uvádza tab. I.

Parametre vybraných ukazovateľov za rok 1992 nemáme zatiaľ spracované, ale je zrejmé, že nepriaznivý vývoj v podnikoch pokračoval.

Predpokladom ekonomickej stability podniku je priemerná tvorba zisku. Zmeny v tvorbe zisku v sledovaných podnikoch uvádza obr. 1.

V roku 1989, s výnimkou jedného podniku so stratou a jedného podniku s vyrovnaným hospodárením, všetky ostatné podniky dosahovali zisk. Umiestnenie podnikov vo vyhodnocovacej sieti ukazuje, že v mase zisku na 1 ha medzi jednotlivými podnikmi nie je veľký rozdiel. Je to dôsledok cieľa vtedajších nástrojov agrárnej politiky - plošne zabezpečiť priemernú dôchodkovosť podnikov.

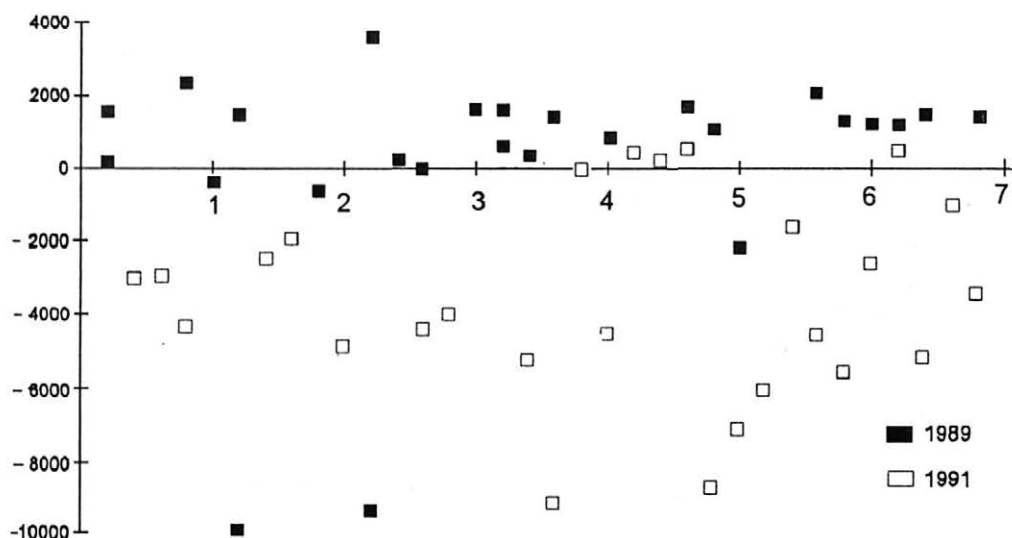
V roku 1990 došlo k rozdeleniu viacerých podnikov. Z pôvodných 19 vzniklo 34 družstiev.

Od roku 1990 došlo tiež k zásadným zmenám ekonomických nástrojov. Tieto zmeny boli v zásade rovnaké pre všetky podnikateľské subjekty. Parametre ukazovateľa (zisk na 1 ha p.p.) u jednotlivých podnikov v roku 1991 majú však mimoriadne veľkú variabilitu. Štatisticky nebola dokázaná závislosť medzi veľkosťou podniku a ziskom z 1 ha p.p., z 34 podnikov bolo len 6 málo ziskových. Paradoxom je, že išlo o podniky v minulosti málo budované. Naopak (logicky), nepriaznivý výsledok dosiahli družstvá, ktoré v minulosti predstavovali špičkové podniky okresu, ktorých management úspešne využíval v minulosti existujúce (najmä štátne) zdroje na intenzívnu výstavbu veľkokapacitných objektov, dopravnej siete podniku, nákupu

I. Zmena v ekonomickej stabilite poľnohospodárskych družstiev v okrese Nitra – Economic stability change of the Nitra region agricultural cooperatives

Ukazovateľ ¹	Jednotka ²	Roky ³	
		1989	1991
Výmera poľnohospodárskej pôdy ⁴	ha	76 048	74 821
Podniky ⁵	počet	19	36
Hospodársky výsledok - zisk, resp. strata ⁶	Kčs.ha ⁻¹	1 287	-3 902
Nákladová rentabilita ⁷	%	4,38	-13,85
Zisk z poľnohospodárskej činnosti ⁸	Kčs.ha ⁻¹	180	-4 220
Zisk z nepoľnohospodárskej činnosti ⁹	Kčs.ha ⁻¹	1 107	318
Výška úverov ¹⁰	Kčs.ha ⁻¹	5 390	11 760
Úroky ¹¹	Kčs.ha ⁻¹	610	1 785

¹feature, ²unit, ³years, ⁴acreage of agricultural land, ⁵enterprises, ⁶economic results - profit resp. loss, ⁷cost effectiveness, ⁸profit of agricultural activities, ⁹profit of non-agricultural activities, ¹⁰credits, ¹¹interests

1. Rozmiestnenie poľnohospodárskych podnikov v okrese Nitra podľa dosiahnutého zisku na 1 ha p.p. v rokoch 1989 - 1991 – Agricultural enterprises in the Nitra region allocation according to achieved profit per 1 hectare of agricultural land in the years 1989 and 1991

os x: výměna v tis. ha poľnohospodárskej pôdy – axis x: acreage in thous. hectares of agricultural land
os y: zisk v tis. Kčs – axis y: profit in thous. Kcs

výkonnej techniky atď. Riadiaci pracovníci týchto podnikov využili vtedajšiu subvenčnú a dotačnú politiku a lacné úvery. Toto tvrdenie sa opiera aj o výsledky našich skorších prác (V i š ň o v s k ý 1993a, b).

Pravda nemalý podiel na veľkej diferenciacii sledovaného ukazovateľa v roku 1991 má kvalita práce podnikového managementu. Riadiaci pracovníci nikdy v minulosti neriadili podnik v podmienkach podnikovej krízy, a ani teoreticky sa na možnú krízu nepripravovali. Je preto logické, že len málo riadiacich pracovníkov bolo schopných sa v nových podmienkach racionálne rozhodovať. Špecifickými ukazovateľmi posunu v ekonomickom postavení podnikov medzi rokmi 1989 a 1991 by mohol byť vývoj pohľadávok a záväzkov v sledovaných podnikoch. Dokumentuje to tab. II.

II. Zmeny vo vývoji celkového objemu pohľadávok a záväzkov v sledovanom súbore podnikov –
Changes of the total claims and liabilities volume in the followed enterprises set

Ukazovateľ ¹	Roky ²	
	1989	1991
Pohľadávky spolu v mil. Kčs ³	101,646	298,828
Záväzky spolu v mil. Kčs ⁴	57,590	310,439
Index $\frac{\text{pohľadávky}^5}{\text{záväzky}}$	1,76	0,94

¹feature, ²years, ³total claims in mill. Kčs, ⁴total liabilities in mill. Kčs, ⁵index $\frac{\text{claims}}{\text{liabilities}}$

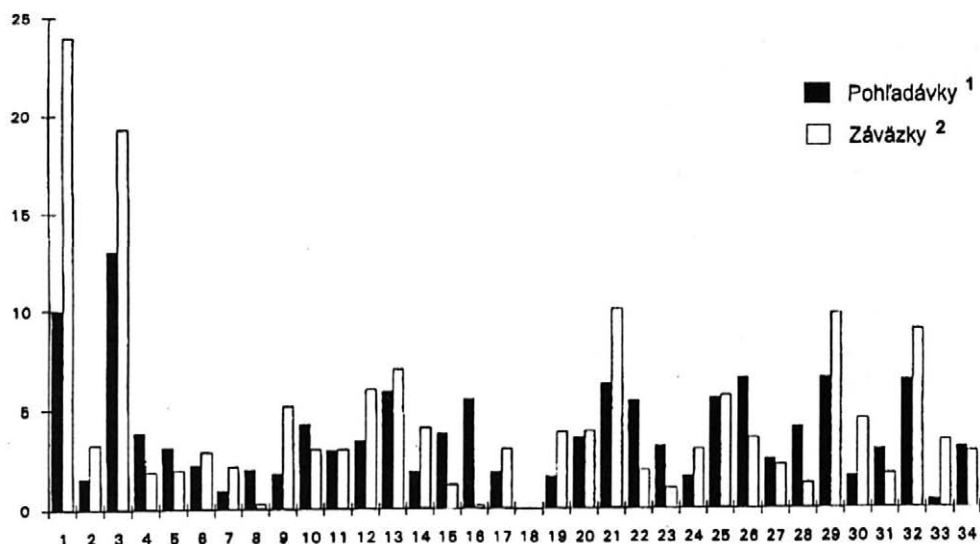
Razantnosť tejto zmeny v jednotlivých podnikoch vidieť z obr. 2, 3. V parametroch hodnotených ukazovateľov sa v roku 1991 už premietajú zmeny ekonomických nástrojov, avšak výšku záväzkov a pohľadávok zásadne ovplyvnilo aj zastavovanie finančného toku.

Preto pre hodnotenie ekonomickej stability podniku je nevyhnutné využívať tiež ďalšie ukazovatele - ukazovatele finančného hospodárenia. Finančnú situáciu v podnikoch okresu Nitra analyzuje B e l i c a (1993).

MOHLO SA PREDÍŠŤ KRÍZE PODNIKOV A KRÍZE REZORTU?

Na túto otázku neexistuje jednoznačná odpoveď. Každá veľká národohospodárska zmena musí sa pripravovať v dostatočne veľkom predstihu. To v našich podmienkach objektívne nebolo možné.

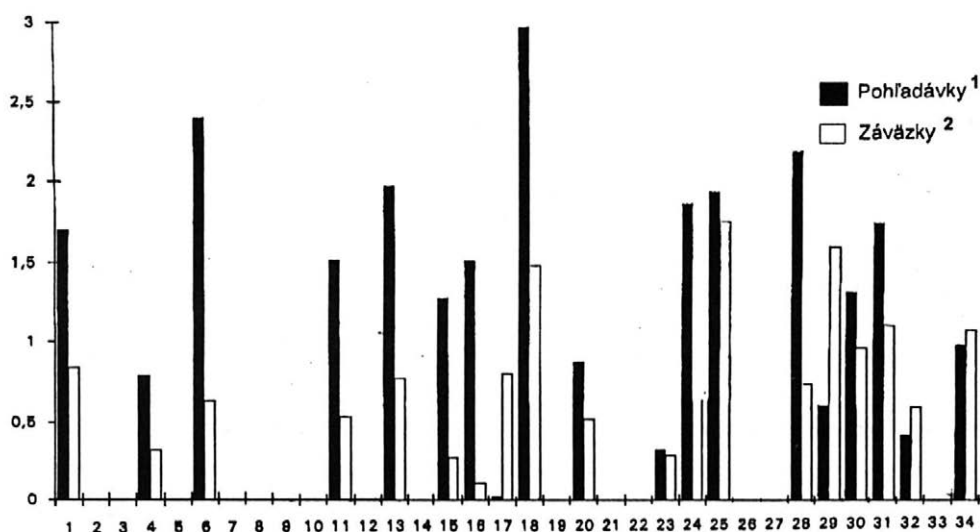
Pritom vývoj v agrozozorte v bývalej Československej federatívnej republike na jednej strane a v ekonomicky vyspelých krajinách sveta na strane druhej, išiel dlhodobým rozdielnym smerom. Zjednodušene podľa nášho názoru možno tento rozdielny vývoj charakterizovať tak, ako to uvádza tab. III.

2. Pohľadávky a záväzky poľnohospodárskych podnikov v okrese Nitra v prepočte na 1 ha p.p. v roku 1991 – Claims and liabilities of the Nitra region agricultural enterprises per 1 hectare of agricultural land in 1991

os x: podniky – axis x: enterprises, os y: tis. Kčs – axis y: thous Kcs

¹claims, ²liabilities

3. Pohľadávky a záväzky poľnohospodárskych podnikov v okrese Nitra v prepočte na 1 ha p.p. v roku 1989 – Claims and liabilities of the Nitra region agricultural enterprises per 1 hectare of agricultural land in 1989

os x: podniky – axis x: enterprises, os y: tis. Kčs – axis y: thous Kcs

¹claims, ²liabilities

III. Rozdielne podmienky v agrozozorte v dobe pred prechodom na trhový systém u nás v porovnaní s ekonomicky vyspelými krajinami sveta – Different conditions in the agrar resort in our country in the pre-transition period compared to the world developed countries

V ekonomicky vyspelých krajinách	U nás
Ideál „rodinná farma“	ideál „štátny podnik“, na ceste k nemu hlavná forma „družstevná forma“
Relatívne malé podniky - snaha ich zväčšovať	veľké podniky
Veľký počet podnikov v likvidácii v dôsledku konkurencie	žiadny podnik v dôsledku bankrotu nezanikol
Veľká časť pôdy v nájme (pacht) za primeraný nájom	nedefinovaný vlastnícky vzťah (žiadny príjem za užívanie pôdy)
Značný rozsah pôdy vo vlastníctve bánk	pôda nie je predmetom kúpy a predaja
U mnohých vlastníkov príjem z poľnohospodárskej činnosti v podniku je len druhotným príjmom	spravidla je človek trvale zamestnaný v podniku a je to jeho jediný príjem
Obmedzovanie pestovateľských plôch (dotácie za obmedzovanie plôch)	vyrábať čo najviac (zabezpečenie sebestačnosti)
Družstevné podniky výlučne v spracovateľskej oblasti a službách*	družstevné podniky vo výrobnom poľnohospodárstve
Vysoká technická úroveň priemyselnej výroby	nižšia technická úroveň priemyslu
Jasná agrárna politika	absencia koncepcie agrárnej politiky
Developed countries	Our country
Ideal of "family farm"	ideal of "state farm", on the way to it the main form of "cooperative"
Relatively small enterprises, -enlargement efforts	large enterprises
Big numbers of bankrupt enterprises owing to competition	no enterprise bankrupt
Large proportion of land in lease for appropriate rent	non-defined ownership relationship (no income from land use)
Large acreage of bank ownership	land is not subject to purchase or sale
Agricultural income is only a secondary income with many owners	man is usually perpetually employed in the enterprise and draws his single income from it
Limiting of growing acreages (subsidies for limiting acreages)	aim of maximum production (securing self-sufficiency)
Cooperatives exclusively in service and processing	cooperatives in agricultural production
High technical level of industrial production	lower technical level of industrial production
Clear-defined agrar policy	absent agrar policy conception

* famár môže byť členom viacerých družstiev - farmer can be member of several cooperatives

Adaptácia poľnohospodárskych podnikov na trhové podmienky preto musí byť zákonite procesom zložitým a môže byť úspešne zvládnutý len za podmienok uplatnenia premyslenej agrárnej politiky.

PODIEL RIADENIA NA PODNIKOVEJ KRÍZE

Ako sme už skôr uviedli, interné príčiny podnikovej krízy môžeme rozdeliť na štrukturálne príčiny a príčiny podmienené riadením podnikateľského subjektu.

Ak by sme predpokladali, že cez nástroje agrárnej politiky sa Slovensku podarí sčasti stabilizovať rezort poľnohospodárstva [pričom súhlasne s H u t n í k o m (1993) zdôrazňujem, že je vylúčené vzhľadom na obmedzené zdroje rozpočtu uvažovať o zvyšovaní dotácií do rezortu], potom najväčšou šancou pre zabezpečenie ďalšieho efektívneho rozvoja podnikateľských subjektov je kvalitný podnikový management.

Príčiny kríz podmienené riadením so v podstate jadrom každej podnikovej krízy. Ak podnik zotrúva dlhodobo v útlmovej skupine, je to bezosporu riadením zapríčinená strategická chyba. Ku globálnym chybám v riadení patria najmä:

- nevhodné obsadenie vedúcich pozícií,
- chyby v tvorbe výrobných programov,
- nedostatočné zohľadnenie strednodobého a dlhodobého vývoja trhu, atď.

Samozrejme, že málokedy príčinou úpadku podniku je jeden typ chyby. Obyčajne ide o súbežné pôsobenie väčšieho počtu vonkajších a vnútorných faktorov, ktoré podnikové vedenie buď vôbec nepoznalo, alebo ich spoznalo príliš neskoro. Pre zvládnutie chybného rozvoja alebo preto, aby takáto situácia vôbec nenastala, musí vedenie podniku okrem včasného rozpoznania krízových symptómov sa sústavne zaoberať aj budovaním účinnej protistratégie.

Poľnohospodárska výroba je typická okrem iného aj tým, že výrobová inovácia takého druhu a intenzity ako v iných výrobných rezortoch národného hospodárstva je neaktuálna. Naviac produkty vyrobené v podniku poľnohospodárskej prvovýroby v zásade nemohol do roku 1990 v ČSFR stihnúť osud nepredajného výrobku. V tomto v podstate spočívala jedna zo základných istôt poľnohospodárstva. To, že inovácia v rezorte ani v budúcnosti nebude zásadne podstatne rýchlejšia síce uľahčuje a zjednodušuje prácu podnikového managementu, ale na druhej strane otvorenie sa medzinárodnému trhu s potravinami vytvorilo konkurenčné prostredie, ktoré zásadne zmenilo nároky na kvalitu práce riadiaceho aparátu podniku.

Vo väzbe na vyššie uvedené by bolo možné vytipovať pre najbližšiu budúcnosť, možno povedať, rizikové oblasti managementu našich podnikov, ktorým (po predpokladanej aspoň čiastočnej konsolidácii ekonomickej stability rezortu) ako dôsledku realizácie prijatej agrárnej politiky sa bude musieť podnikový management prednostne venovať, aby sa zabránilo úpadku a nakoniec bankrotu podniku. Bez nároku na komplexnosť k týmto rizikovým oblastiam by mohlo patriť:

V oblasti personálnej a v systéme vedenia ľudí

- uvoľňovanie z PD tých pracovníkov podnikového managementu, ktorí nie sú „miestni“, nie sú vlastníci pôdy, vyžadujú vysokú úroveň pracovnej disciplíny,

- preferencia príbuzenského vzťahu pri výbere do podnikových funkcií, pri realizácii vnútropodnikovej privatizácie, atď.,
- nemožnosť, alebo neochota prepustenie nevýkonných ľudí, alebo strach pred takýmto konaním,
- neúčelné šetrenie na mzdách u schopných a vysokovýkonných pracovníkov,
- strach z razantnejšieho znižovania celkového počtu pracovníkov podniku.

V oblasti odbytu výrobkov a ich realizácie

- zotrvávanie na výrobnom sortimente v rozsahu z predchádzajúceho obdobia (kedy spotreba trvale stúpala),
- veľmi široký alebo veľmi úzky, aj keď aktualizovaný, výrobný program,
- nedostatočne premyslené odsúvanie času predaja výrobkov v snahe dosiahnuť čo najvyššie ceny alebo unáhlený predaj za nízke ceny. (Pri súčasnej finančnej situácii podnikov nie je možné riziko prípadného neúspechu tlmiť finančnými rezervami);
- nedostatočná, prípadne prehnaná snaha o finalizáciu vlastnej produkcie.

V oblasti vnútorného organizačného usporiadania podnikov

- žiadne alebo opačne príliš rozsiahle organizačné zmeny v krátkom čase,
- praktická neschopnosť dokončiť započaté zmeny alebo neschopnosť efektívnej korektúry pôvodného zámeru,
- nejednoznačné postavenie vnútropodnikových organizačných jednotiek v rámci podnikateľskej štruktúry podniku,
- nejasné a nefunkčné vzťahy a väzby medzi vnútropodnikovými podnikateľskými jednotkami navzájom na jednej strane a vnútropodnikovými jednotkami a podnikovým centrom na strane druhej.

V oblasti rýchlejšieho znižovania záväzkov podniku vo vzťahu k finančným inštitúciám

- hľadanie ciest výhodného odpredaja k budúcej výrobe nepotrebných výrobných kapacít alebo iného majetku podniku,
- účelné využívanie uvoľnených kapacitných objektov v dôsledku obmedzovania živočíšnej výroby, prípadne ich predaja alebo prenájmu menším agropodnikateľom,
- voľba efektívneho systému kooperácie s individuálnymi podnikateľmi v agrozorte pri výrobe, spracovaní a realizácii výrobkov ako aj pri prácach a službách pre nich ako aj pre potreby obecnej komunity.

SÚHRN

Management podnikov prvovýroby pracuje v podmienkach dlhotrvajúcej krízy, ktorá je spôsobená prevažne externými, ale aj internými príčinami. Interné príčiny majú svoj pôvod najmä v kvalite riadenia. Dimenzie podnikovej krízy hodnotíme na vzorke poľnohospodárskych družstiev okresu Nitra. Za predpokladu, že v dôsledku uplatnenia schváleného agrárneho programu sa aspoň sčasti podarí stabilizovať ekonomickú situáciu v podnikoch, bude ďalší rozvoj podnikov závislý od kvality riadenia. Rizikové oblasti, na ktoré sa musí management podnikov prednostne zamerať pri predchádzaní podnikovej krízy v najbližšom období, systematizujeme do

štyroch skupín:

- oblasť personálna a oblasť systému vedenia ľudí,
- oblasť odbytu výrobkov a ich realizácie,
- oblasť organizačného usporiadania podniku,
- oblasť znižovania záväzkov voči finančným inštitúciám.

L i t e r a t ú r a

BELICA, M.: Vnútročné a vonkajšie faktory ovplyvňujúce tvorbu súčasnej agrárnej politiky. Kongres slovenskej vedy, Zborník referátov z rokovania sekcie „Poľnohospodárstvo“, Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, 1993, str. 36-40.

HUTNÍK, F. a kol.: Príspevok k formovaniu ugráneho programu Slovenska. Pracovné materiály, 1993, č. 6, Prognostický ústav SAV Bratislava.

VIŠŇOVSKÝ, J.: Výhody a nevýhody jednotlivých typov podnikateľských subjektov v poľnohospodárstve. Kongres slovenskej vedy, Zborník referátov z rokovania sekcie „Poľnohospodárstvo“, Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, 1993a, str. 41-42.

VIŠŇOVSKÝ, J.: Návrh sústavy ukazovateľov úspešnosti činnosti podnikateľských subjektov PPOK. Priebežná správa čiastkovej úlohy E-03/02, VŠP Nitra, 1993b.

Došlo 11. 10. 1993

VIŠŇOVSKÝ, J. - GROFÍK, R., University of Agriculture, Nitra

Enterprise crises, their reasons and overcoming

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 1, pp. 1-9. - 3 figs., 3 tabs., refs. 4, summaries in sl., en.

Primary production enterprises management operates in the conditions of a long-standing crisis caused mostly by external but also some internal reasons. Internal reasons originate above all from the quality of management. We evaluate the enterprise crisis dimensions on the agricultural cooperatives of the Nitra region. Supposing it will be possible to stabilize the enterprises economic situation at least partially as a result of the agreed agrar program implementation, the further enterprise development will depend on the quality of management. The risk areas the enterprise management has to focus on primarily when preventing the enterprise crisis in the near future can be systemized into four groups:

- area of personal problems and human resources management
- area of product marketing and realization
- area of enterprise organizational structure
- area of lessening the enterprise liabilities towards financial institutions.

enterprise crisis, external and internal reasons of crisis, crisis dimension, potential crisis factors in agricultural enterprises

Adresa autorov:

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc., Prof. Ing. Rudolf Grofík, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, tel. 087/411 151

ADEKO a. s. Vám nabízí

- ☐ **FINANČNÍ LEASING**
- ☐ **ZPROSTŘEDKOVATELSKÁ OBCHODNÍ ČINNOST**
- ☐ **PORADENSTVÍ V OBLASTI PODNIKÁNÍ, FINANCOVÁNÍ A ORGANIZACE**

ADEKO a. s.
Slezská 7
120 56 Praha 2
tel.: 258 372 fax.: 252 321

ZÍSKAL, J., Vysoká škola zemědělská, Praha

Rozhodovací analýza v agrokomplexu

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 1, s. 11-17. - 3 obr., lit. 4, res. čes., angl.

V článku je vymezena podstata a význam rozhodovací analýzy pro optimální rozhodování v agrokomplexu. Jsou vymezeny jednotlivé kroky postupu řešení problému a metody pro hodnocení získaných variant. Je uvedena charakteristika základních metod teorie rozhodování a jejich význam. Zdůrazněna je úloha člověka v celém rozhodovacím procesu.

rozhodovací analýza, metody rozhodovací analýzy, heuristika, rozhodovací strom, rozhodovací tabulka, morfologická skříňka, metoda křížového dosahu jevů, metoda Delfi, komunikační modely, informační management

V současné době se naše zemědělství nachází ve fázi přechodu k tržnímu hospodářství s vysoce privatizovanou strukturou podnikatelských subjektů nejrůznějších typů a výrobního zaměření. Zemědělství se stalo podnikatelskou činností a musí respektovat všechny principy tržní ekonomiky. Je třeba řešit celou řadu rozhodovacích situací počínaje výrobou, finalizací, odbytem výrobků a konče problémy v managementu. Zemědělský podnikatelský subjekt, který nebude schopen konkurovat, zbankrotuje.

Za této situace je třeba vyhledávat a aktivovat všechny prostředky sloužící nejen k přežití, ale vedoucí k prosperitě podniku. K nim patří bezesporu získávání, zpracování a vyhodnocování informací potřebných pro správné rozhodnutí. V tržní ekonomice je třeba mít včas nejen komplexní a kvalitní informace pro koncepční a operativní rozhodování, ale je též třeba umět je správně využívat. Zkušenosti ukazují, že jednostranná orientace na stále dokonalejší exaktní metody a jejich aplikace nemusí být vždy efektivní. Stále více se v rozhodovacím procesu prosazuje aktivní role člověka a s tím spojené využívání „měkkých“ metod a postupů založených na heuristice, zkušenosti a intuici.

V tomto článku chceme upozornit na tuto problematiku a na některé dosud málo užívané metody rozhodovací analýzy.

PODSTATA ROZHODOVACÍ ANALÝZY

Vycházíme-li z podstaty rozhodování, v němž jde o vědomý proces výběru jedné z možných alternativ, kterou lze dosáhnout požadovaného cíle, pak rozhodování představuje proces volby mezi přesně definovanými a racionálními variantami, v němž převažuje algoritmizace nad heuristikou.

Cílem rozhodovací analýzy je pomoci rozhodovateli vybrat nejvhodnější (optimální) variantu. Pro rozhodovací analýzu je při řešení problému charakteristické využívání vedle exaktních plně formalizovaných postupů též flexibilnější přístupy jako jsou znalosti, zkušenosti a intuice rozhodujících subjektů (F o t r 1986). Čili rozhodovací analýza využívá vedle souboru formalizovaných „tvrdých“ postupů též „měkké“ postupy, v nichž převládá heuristika nad algoritmizací.

Proto se někdy hovoří místo o rozhodování o hledání (search), při němž je těžiště řešení problému ve vyhledávání potenciálních reálných cílů a které pracuje s obecnějšími údaji než jen s empirickými daty.

Rozhodovací analýzu lze chápat jako nástroj analýzy, formulace a reformulace problémů s využitím nejrůznějších modelů (P a v e l k a 1971). Při řešení problému pomocí rozhodovací analýzy jde o postupnou realizaci těchto jednotlivých kroků: formulaci problému a stanovení cílů, kterých má být dosaženo, stanovení kritéria a hodnocení variant, vyhledání možných variant řešení problému, hodnocení a porovnání jednotlivých variant, stanovení a ohodnocení možných rizik, resp. nepříznivých důsledků jednotlivých variant a volbu varianty určené k realizaci.

Správná formulace problému je sama o sobě problémem. V podstatě jde o zavádění systému na reálný objekt, při čemž se vybírají z reality prvky a vazby, které pokládáme za rozhodující, což je činnost značně arbitrární. Pro zjednodušování systému existují v podstatě dvě základní přímé zjednodušovací metody: eliminace některých prvků a vazeb systému na základě předem formulovaných omezení a opačný postup, tj. agregace (slučování) prvků a vazeb. Rovněž správné stanovení cílů je velmi obtížné, neboť existuje značná pojmová volnost při rozlišování cílů a prostředků. Realizací se mění cíl v prostředek umožňující dosažení dalších cílů. Proto je třeba cíle chápat jako postupné. Svoji roli při formulaci cílů hraje též značná pestrost jevů a procesů. Zejména u špatně strukturovaných ekonomických problémů je velmi obtížné cíle kvantifikovat a lze je vyjádřit pouze verbálně. V takovém případě se nevyhneme využití heuristických postupů.

Velmi důležitý je též problém ohodnocení možných rizik. Podnikatelské riziko chápeme jako nebezpečí, že skutečně dosažené hospodářské výsledky budou horší, resp. se budou odchylovat od předpokládaných. V tržních podmínkách úspěšný podnikatel musí nést podnikatelské riziko, neboť všeobecně platí, že čím vyšší je riziko, tím zpravidla vyšší je i potenciální zisk a naopak.

Pro analýzu rizika existují exaktní a neformalizované metody, jejichž podstatou je konstrukce rozdělení pravděpodobností hodnot daného kritéria jednotlivých variant rozhodnutí, resp. stanovení základních číselných charakteristik tohoto rozdělení. Cesty vedoucí k snižování podnikatelského rizika jsou v podstatě dvě, jednak eliminace příčin vzniku rizika a jednak snižování velikosti nepříznivých dopadů rizika (odchyly) pomocí flexibility, diverzifikace, vytvářením rezerv a pojištěním.

Nejkritičtější etapou celého rozhodovacího procesu je vyhledávání variant řešení problému. Celou řadu variant lze získat pomocí exaktních metod s využitím výpočetní techniky. V rozhodovací analýze se ale využívá též návrhů odborníků, kteří mohou vyloučit předem nevhodné varianty a počítat pouze s reálnými a účelnými variantami z hlediska stanovených cílů.

Soubor kritérií, podle nichž lze spolehlivě posoudit a vyhodnotit chování jednotlivých variant, by měl navrhnout tým odborníků. Volba optimální varianty pak vychází z hodnocení jednotlivých variant jednak z hlediska užitku, kdy se vyhodnocují přednosti a nevýhody variant a jednak z hodnocení jejich rizik, kdy se zvažují jevy, které mohou realizaci variant ohrozit.

Rozhodovací analýza používá k hodnocení variant různých postupů. Hodnocení provádí vždy několik pracovníků nezávisle na sobě, aby se snížilo nebezpečí subjektivity hodnocení.

Nejjednodušší je srovnání předností a výhod, kdy se u každé varianty zjistí celkový počet kladů a záporů a výsledek je podkladem pro posouzení absolutní a relativní výhodnosti jednotlivých variant.

Při použití bodového hodnocení se stanoví bodovací stupnice, která vyplyne z povahy rozhodovací úlohy variant a použitých kritérií. Nejjednodušší je škála o třech stupních, běžně se používá čtyř- až pětistupňová. Čím je více stupňů, tím se ztěžuje hodnocení.

Metoda párového srovnávání je výhodná v případech, kdy je třeba porovnat kritéria podle důležitosti z hlediska stanovených cílů. Každý faktor se porovnává se všemi ostatními a vznikne tak trojúhelník párů, v němž jsou označena důležitá kritéria. Podle počtu označených důležitých kritérií lze stanovit pořadí jejich důležitosti. Nevýhodou tohoto postupu je, že neoznačuje jednoznačně optimální variantu, nýbrž zdůrazňuje rozdílnou důležitost kritérií.

Váhové hodnocení předpokládá, že se kritéria předběžně seřadí podle důležitosti a nejméně důležitému kritériu se přidělí váha jedna, od tohoto základu se odvozují váhy ostatních kritérií pomocí odborného posudku. Nejvyšší váha musí být v relaci k základu.

METODY OPTIMÁLNÍHO ROZHODOVÁNÍ

Rozhodovací analýza vedle metod systémové analýzy využívá i celou řadu dalších metod založených zejména na heuristice. Ta zkoumá jednotlivé fáze duševní tvůrčí práce a vypracovává předpisy a postupy, jejichž využitím se dosahuje účinnějšího řešení problémů. Heuristický program představuje konečnou uspořádanou množinu předpisů, kterými je postup řešení problému určen neúplně, avšak natolik, že řešitel dosáhne požadovaného cíle s pravděpodobností menší než jedna (M u l l e r 1975). Program začíná vstupem do úlohy a postupuje přes jeho upřesňování, sestavením plánu, jeho realizací až po výstup výsledků. Jde o systematický způsob práce cílevědomě založeného na získaných zkušenostech a tím je zajištěna vysoká účinnost a účelnost postupu.

V rámci teorie rozhodování byly vypracovány některé speciální metody opírající se o formální logiku. Tyto metody jednak doplňují informace získané pomocí

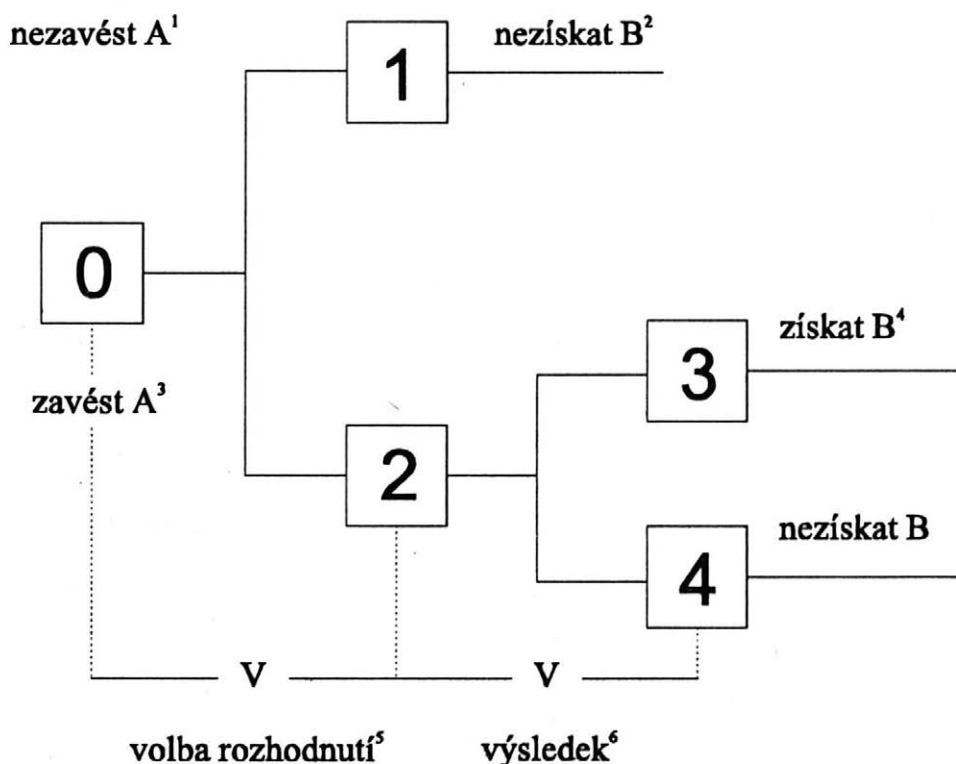
exaktních metod a jednak slouží pro zjednodušení kvantitativních výpočtů tím, že pomocí nich lze předem vyloučit nevýhodné činnosti, procesy nebo varianty například v případech, kdy existuje velký počet jejich kombinací a permutací, z nichž některé jsou nepraktické a nevýhodné. Tím se rozhodovací proces urychluje a usnadňuje.

Mezi nejznámější a nejpoužívanější nástroje dvouhodnotové logiky patří **rozhodovací stromy**. Pomocí grafu typu stromu lze snadno znázornit základní strukturu rozhodovacího problému, jak je uvedeno na obr. 1.

Uzly grafu mohou být rozhodovací, jestliže zobrazují fáze provedení výběru některé z možných alternativ, jejichž zobrazením jsou hrany a které jsou předmětem volby rozhodovatele, nebo situační uzly, které zobrazují fáze, kdy své alternativy jednání volí „příroda“ s určitou pravděpodobností.

Rozhodovací stromy jsou vhodné zejména pro koncepční rozhodování, neboť usnadňují chápání rozhodovacího procesu a nutí promýšlet každou variantu do všech důsledků.

Známé jsou též **rozhodovací tabulky**, které umožňují popsat základní rozhodovací situaci a ukazují, zda byly zapsány všechny prakticky myslitelné kombinace podmínek (obr. 2).

1. Základní struktura rozhodovacího systému – Basic structure of the decision problem

¹not to introduce A, ²not to gain B, ³to introduce A, ⁴to gain B, ⁵choice of decision, ⁶result

Stavy ¹	S ₁	S ₂		S _n
Varianty ²	p ₁	p ₂		p _n
P ₁	r ₁₁	r ₁₂		r _{1n}
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
P _m	r _{m1}	r _{m2}		r _{mn}

2. Obecná struktura rozhodovací tabulky – General structure of the decision table

¹states, ²variants

Rozhodovací matice $IR = (r_{ij})$ obsahuje důsledky r_{ij} variant rozhodování P_i vzhledem k danému kritériu při jednotlivých stavech S_j reálného systému charakterizovaných pravděpodobnostmi. Při volbě optimální varianty se používá pravidlo očekávané hodnoty E podle vztahu

$$E(r_{ij}) = \sum r_{ij} p_j \rightarrow \max (\min)$$

Optimální varianta je varianta s nejvyšším (nejnižším) očekávaným důsledkem, má-li užívané kritérium rostoucí (klesající) preferenci.

Metoda morfologické skříňky vychází ze základní myšlenky, při které se vymezí určující parametry (znaky) problému a jejich jevové složky, které je třeba kombinovat a vše se uspořádá do tabulky, která obsahuje všechny kombinace parametrů na řešení problému (obr. 3).

Určující parametry ¹	Jevové formy parametrů ²				
P ₁	(Z ₁₁)	Z ₁₂	Z ₁₃		Z _{1n}
P ₂	(Z ₂₁)	(Z ₂₂)	Z ₂₃		Z _{2n}
P ₃	Z ₃₁	Z ₃₂	Z ₃₃		(Z _{3n})
.					.
.					.
P _m	(Z _{m1})	Z _{m2}	Z _{m3}		Z _{mn}

3. Obecné schéma rozhodovací matice morfologické skříňky – General diagram of the decision matrix of a morfological box

¹defining parameters, ²parameter forms of events

Pomocí spojnic jednotlivých složek Z_{ij} se zobrazují možnosti vytváření alternativních sestav. V morfologické tabulce jsou tak systematicky uspořádány všechny základní charakteristické složky. Následně se vytvářejí všechny kombinace, které přicházejí v úvahu. Při práci se skříňkou se z množiny alternativ vyřídí nepotřebné, z použitelných ohodnocených se vybere optimální alternativa.

Pro úplnost uvádíme **metodu Delfi**, která se původně orientovala pouze na prognózy, ale postupně se projevila její aplikovatelnost na různé druhy úloh v makroekonomice i mikroekonomice.

Jde o postup orientovaný na získávání a zpracování údajů vytvářených na základě odhadů. Ty se realizují pomocí posloupnosti dotazníků. Skupina expertů nejdříve vytvoří prognózy o vývoji zkoumaného jevu. Pak se tyto prognózy rozešlou účastníkům ankety, aby uvedli, kde může nastat vývoj vstupu s 50% pravděpodobností. Vypočtou se statistické charakteristiky (medián a čtvercová odchylka) a výsledky z jednotlivých vývojových tendencí vstupu se opět rozešlou účastníkům ankety, kteří se k výsledkům vyjádří a postup se opakuje.

Metoda křížového dosahu jevů (cross impact analysis). V principu vychází z experimentů, pomocí kterých odborníci odhadují průměrné pravděpodobnosti navzájem závislých jevů. Oproti metodě Delfi, při které se pouze přechází z jednoho jevu na druhý, se při této metodě uvažují též interakce mezi možnými jevy. Výsledkem práce skupiny nezávislých expertů je matice podmíněných pravděpodobností křížového dosahu jevů. Pravděpodobnost, že nastanou nebo nenastanou dané jevy, je totiž závislá na pravděpodobnosti ostatních jevů.

Pro výzkum a řešení různých organizačních úloh nebo na vyřídění vhodných informací o systému používá rozhodovací analýza komunikačních modelů.

Komunikační model je nematematický model, jehož forma je diagramová. V podstatě jde o grafické znázornění existující komunikační sítě podniku nebo zkoumaného objektu. Jednotlivé body sítě znázorňují místa, ve kterých se informace použijí, zpracují nebo uloží a spojnice těchto bodů představují přenos různých typů zpráv nebo informací. Komunikační modely jsou vhodné pro analýzu podniku z hlediska řízení.

UPLATNĚNÍ ROZHODOVACÍ ANALÝZY V AGROKOMPLEXU

Uplatnění rozhodovací analýzy v agrokomplexu je motivováno obtížností rozhodování ve složitých situacích v zemědělství. Tato obtížnost vyplývá především ze značné dynamiky zemědělské reality, kdy se neustále mění podmínky, za nichž se rozhoduje, ať již na základě biologického charakteru výroby nebo v důsledku působení stochastických faktorů.

V poslední době proto stále více sílí tlak na využívání výpočetní techniky a metod systémové analýzy v rozhodování (Z í s k a l 1992). Speciální metody rozhodovací analýzy založené na heuristice se stávají nutným a potřebným doplňkem všech exaktních metod. Metody rozhodovací analýzy jednak doplňují informace získané pomocí exaktních postupů o údaje, které nelze vůbec nebo jen obtížně získat pomocí kvantitativních výpočtů a jednak umožňují „přetřídit“ údaje a informace před použitím exaktní metody, vyloučit nevýhodné a nepotřebné a tak podstatně zjednodušit

a urychlit vlastní výpočty. Zároveň rozhodovací analýza poskytuje metody pro posouzení a vzájemné porovnání získaných variant řešení a napomáhá tak výběru optimální varianty.

Z metodického hlediska je rozhodovací analýza nezbytnou součástí informačního managementu, který představuje soubor přístupů, doporučení a metod zaměřených a informační zajištění manažerských procesů.

Třebaže je rozvoj zemědělské informatiky v samých počátcích, je v poslední době významně podporován rozvojem v oblasti softwarových produktů. Vedle výkonných databázových systémů se rychle rozvíjejí tabulkové procesory, které představují plně integrovaná uživatelská prostředí. Možnosti využití tabulových procesorů jsou velmi široké a umožňují též formalizaci metod rozhodovací analýzy.

Je třeba si ale uvědomit, že pouhé mechanické využívání jakéhokoliv informačního systému nemůže vést k trvalému úspěšnému rozhodování. Vždy bude nutné aktivní zapojení člověka, ať již ve fázi analýzy a vynesení rozhodnutí nebo při jeho realizaci a kontrole. Aktivní zapojení lidského subjektu do rozhodovacího procesu umožňuje právě rozhodovací analýza.

L i t e r a t u r a

- FOTR, J.: Rozhodovací analýza: pojetí, formy, aplikace. Ekon.-mat. Obz., 1986, č. 2.
PAVELKA, K.: Optimální rozhodování. Institut poradenství při ČKVŘ, Praha, 1971
MULLER, J.: Základy systematické heuristiky. Institut řízení, Praha, 1975.
ZÍSKAL, J.: Rozvoj rozhodovacích systémů na bázi operačního výzkumu. Sborník prací z věd. konf. PEF, Agrární perspektivy I., VŠZ, Praha, září 1992.

Došlo 19. 10. 1993

ZÍSKAL, J., University of Agriculture, Praha

Decision analysis in the agribusiness complex

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 1, pp. 11-17.- 3 figs., refs. 4, summaries in cz, en

The article outlines importance and basic features of the optimum decision making analysis in agro-complex. It defines individual steps of the solution procedure aimed at the evaluation of the compiled versions. Basic methods of the decision making theory and its importance are explained. The role of man in the whole decision making process is stressed.

decision making analysis, methods of decision making analysis, heuristic, decision making chart, decision making table, morphologic box, cross-extent method of phenomena, Delphi method, models of communication, information management

Adresa autora:

Doc. ing. Jan Z í s k a l, CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6-Suchbát, tel. 07 338/2355

AGROEKONOMIKA

Odborný časopis **AGROEKONOMIKA** obsahuje v čísle 1/1994
tyto články:

Pitoňák A.: Priority agrárneho programu

Prouza B.: Kapitálový trh a české zemědělství

Slávik J. - Mlynarovič A.: Tendencie vývoja trhu potravín

Boháčková I.: Problematika privatizace státních statků

Procházka S.: Privatizace - další krok v transformaci zemědělského podnikatelského prostoru

Jirovský M.: Obstojí české zemědělství v konkurenci?

Valentovičová O. - Slávik J.: Návrh koncepcie rozvoja mäsového priemyslu

Herian K. a kol.: Koncepčné zámery mliekárenského priemyslu

Šimo D.: Marketingová filozofia v podmienkach transformácie hospodárskych subjektov

Hetteč J.: Iný pohľad na chov HD

MURGAŠ, J. - PAŠKA, L. - NOCIAROVÁ, V. - SVÍBA, V. - JANČOVICOVÁ, E., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Koncepcia rozvoja chovu kôz na Slovensku

Zeměd. Ekon., 34, 1994, č. 1, s. 19-33. - 5 tab., lit. 4, rez. sl., angl.

V príspevku je charakterizovaný vývoj početných stavov kôz variantne pre roky 1993, 1995, 2000 a 2005. Podľa koncepčných zámerov má početný stav dojných kôz na Slovensku v roku 2005 dosiahnuť v prvom variante 47 800 a v druhom variante 69 430 kusov. Nadväzne k tomu sú vyjadrené kŕmne dni, naturálna produkcia a nákup kozičiek. Východiskovou základňou vo vyjadrení vlastných nákladov bola úroveň 9,60 Sk.kŕmny deň⁻¹ dojných kôz v roku 1993, s miernym zvyšovaním zohľadňujúcim infláciu. Okrem toho je vyjadrená potreba investícií, zameraná na dojárne, oplôtky a rekonštrukcie objektov. Celková potreba investícií má v roku 2005 dosiahnuť v prvom variante 64 665 tis. Sk a v druhom variante 91 066 tis. Sk. Taktiež je vyjadrená potreba pracovníkov a realizácia produktov chovu kôz. V závere príspevku sa zdôrazňuje aj účasť štátu na realizácii koncepčných zámerov rozvoja chovu kôz na Slovensku.

koncepčné zábery, hrubá produkcia, vlastné náklady, kŕmny deň, početné stavy

Na svetových agropotravinárskych trhoch sa zvyšuje dopyt po produktoch z chovu kôz.

Uvedená tendencia vývoja je príznačná najmä pre vyspelé štáty sveta. Výraznejšie zvyšovanie dopytu po daných produktoch zaraďuje chov kôz do inej roviny, v porovnaní s vývojom v chudobnej minulosti charakteristickej pre rozvojový svet.

Je žiadúce pripomenúť, že chov kôz mal u nás v dávnejšej minulosti požadovanú úroveň a patričnú konkurenčnú schopnosť v porovnaní s inými štátmi sveta. V Čechách a na Slovensku sa v medzivojnovom období chovalo približne 0,5 až 1,3 mil. kôz a v roku 1945 tieto stavy dosiahli až 1,6 mil. kusov. Odvtedy tieto stavy postupne klesali a v roku 1990 zaznamenali iba 51 tis. kusov, z ktorých približne 10 tis. kusov sa chovalo na Slovensku. Tento stav vôbec nezodpovedá výrobným podmienkam, tradíciám, reálnym možnostiam i potrebám racionálnej a dietetickej výživy obyvateľstva na Slovensku.

Začiatkom deväťdesiatych rokov sa chovalo vo svete približne 450 mil. kusov kôz, z ktorých 89 % pripadalo na Áziu a Afriku. V prepočte na 1 000 obyvateľov týchto kontinentov pripadalo 85 kusov kôz. V Európe sa chovalo približne 15,1 mil. ks, čo

v prepočte na 1 000 obyvateľov činilo 22 - 23 kusov kôz. Priemerný ročný prírastok stavov kôz v Európe reprezentoval takmer 300 tis. kusov, čo predstavuje približne 2 %. V poslednom desaťročí sa zvýšili európske stavy kôz asi o 10 %. K najväčším chovateľom chovu kôz v Európe patrí Grécko, kde chovajú takmer 40 % z celkového stavu. Medzi ostatných významných chovateľov chovu kôz možno zaradiť Španielsko, Taliansko, Albánsko, Rumunsko, Portugalsko, Nórsko, SRN a iné. V SRN sa za posledné desaťročie zvýšili stavy kôz až o 44 % a vo Veľkej Británii sa za rovnaké obdobie zvýšili stavy 2,5krát.

Primerane k rastu stavov kôz, vzrastala aj produkcia chovu kôz. Svetová produkcia kozieho mäsa sa v osemdesiatych rokoch zvýšila o 31 %, z toho v Európe o 14,6 %. V rovnakom období sa produkcia kozieho mlieka zvýšila o 19 %, avšak v Európe iba o 11,5 %. Produkcia kozích koží vzrástla vo svete o 26,7 %, pričom v Európe tento nárast predstavuje zvýšenie iba o 11,6 %. Významným artiklom z chovu kôz je syr vyrobený z kozieho mlieka, prípadne s prímiesou kravského alebo ovčieho mlieka. K najväčším exportérom kozích syrov patrí Holandsko, Grécko, Švajčiarsko a SRN.

Podľa M u r g a š a (1992) sa vo svete uplatňuje extenzívny, polointenzívny a intenzívny chov kôz. Pre polointenzívny chov kôz sa predpokladá počet 50 až 100 kusov a plemená s vysokou úžitkovosťou. Intenzívny chov predpokladá intenzívne pasienky a plemená mliekového typu s dokrmovaním jadrových krmív. Počet kôz v stáde dosahuje 50 - 300 kusov. Okrem toho sú vo svete nie ojedinelé stáda s 500 - 1 000 kusmi. V našich podmienkach, aj keď bol chov kôz podcenený, činili celkové náklady podľa uvedeného autora 3,5 - 5,4 tis. Kčs. Celkový príjem od jednej kozy ročne predstavoval 4,8 - 7,2 tis. Kčs, pričom ročný zisk možno očakávať 1,3 až 1,8 tis. Kčs od jednej kozy v stabilizovaných chovoch. Pri rozsiahlejšom rozvoji chovu kôz na Slovensku treba v začiatočnom období reálne predpokladať minimálnu až zápornú mieru rentability. Za prvoradú úlohu chovu kašmírskych kôz považujú G y a r m a t h y, K i c a, V o l o š i n (1992) okrem produkcie kašmíru ich ekologické pôsobenie pri asanácii pasienkov likvidáciou náletu drevín, kríkov šípok, malinčia, čerňáka a liesok. Pre efektívnu likvidáciu nežiadúcich porastov na pasienkoch odporúčajú oplôtkovú pastvu s optimálnym počtom 30 - 35 kusov kôz.ha⁻¹ asanovanej plochy.

Uvedení autori zvýrazňujú rozširovanie chovu mohérových kôz na Slovensku v posledných rokoch a zároveň aj vznik mohérového programu na Slovensku. Využitie mohéru i kašmíru v textilnom priemysle je veľmi významné, čo potvrdzujú aj mnohé poznatky z niektorých štátov Európy, Ameriky a Austrálie.

Dané názory autorov korešpondujú s našimi poznatkami a predpokladáme ich využiť pre ďalšie skvalitnenie činnosti v tejto oblasti.

Cieľom tohto príspevku je kvantifikovanie koncepcných zámerov v chove kôz na Slovensku do roku 2005.

V tomto príspevku je iba časť koncepcie zameraná najmä na problematiku:

- vývoja početných stavov kôz na Slovensku a naturálnej produkcie do roku 2005,
- celkovej potreby krmív pre prognózované stavy kôz,
- vývoja vlastných nákladov a potreby investícií, podľa predpokladanej inflácie,
- realizácie a vývoja hrubej produkcie v chove kôz na Slovensku.

Evidenčný východiskový stav kôz na Slovensku pre stanovenie Koncepcie vývoja stavov k 1. 1. 1992 činil spolu 16 676 ks (tab. I), z ktorých kozy nad 6 mesiacov predstavovali 10 470 ks, t. j. 62,8 % a ostatné kozy 6 206 ks, t. j. 37,2 %. Avšak k 1. 7. 1992 sa zvýšili početné stavy kôz až na 20 073 ks, čo predstavuje zvýšenie o 20,1 %, z toho počet kôz nad 6 mesiacov reprezentoval 11 798 ks, čo v percentuálnom vyjadrení predstavuje 12,68 %. Stavy ostatných kôz a capov sa zvýšili v danom období až o 32,75 %.

I. Početné stavy kôz na Slovensku podľa kategórií k 1. 1. príslušného roka – Numbers of goat in Slovakia according to the categories by 1. 1. of the relevant year

Rok ¹	Kozy a capy spolu ²	Kozy nad 6 mes. ³	Ostatné ⁴
1989	9 641	5 831	810
1990	9 460	5 848	3612
1991	10 322	6 182	4140
1992	16 676	10 470	6260

¹year, ²goats and bucks together, ³goats over 6 months, ⁴other

Koncepcné zámery uvažujú s rastom početných stavov dojných kôz i ostatných kôz v dvoch variantoch. Prvý variant predstavuje miernejší nárast početných stavov dojných a ostatných kôz a capov, druhý variant ráta s rýchlejšou dynamikou zvyšovania početných stavov a tým aj intenzívnejším využívaním reprodukčných schopností kôz a tiež ráta aj s nákupom zo zahraničia.

Podľa našich prepočtov predpokladáme v prvom variante v roku 1993 s dosiahnutím priemerného stavu dojných kôz na úrovni 13 800 ks, v roku 1995 až 24 400 ks (tab. II). Perspektívne majú stavy dojných kôz dosiahnuť v roku 2000 už 38 440 ks a v roku 2005 až 47 800 ks. V druhom variante, ktorý je charakteristický dynamickejším trendom rastu priemerných stavov dojných kôz takmer až na hranici maxima reprodukčných schopností, dosiahnu priemerné stavy dojných kôz 14 800 ks a v roku 1995 sa zvýšia na 27 000 ks, čo predstavuje v porovnaní s rokom 1993 zvýšenie o 82,4 %. V roku 2000 očakávame priemerné stavy dojných kôz na úrovni 52 400 ks a v roku 2005 až 69 430 ks. To predstavuje každoročný nárast 3 406 ks. Ráta sa tu aj s vyšším nákupom plemenných kozičiek, najmä z ČR a aj zo západnej Európy (alpínska a sanská koza). Priemerný stav ostatných kôz v tomto variante by mal koncom roka 1993 dosiahnuť 14 570 ks, avšak v roku 1995 už 18 510 ks, čo predstavuje ročný nárast o 1 970 ks. Výhľadovo majú stavy ostatných kôz v roku 2000 dosiahnuť 46 040 ks a v cieľovom roku 2005 až 59 740, čo predstavuje v porovnaní s rokom 2000 zvýšenie o 29,8 %. V prvom variante však stavy ostatných kôz majú dosiahnuť v roku 2000 iba 35 920 ks a v roku 2005 len 45 150 ks, čo činí oproti roku 2000 zvýšenie o 25,7 %. V porovnaní s intenzívnejším druhým variantom to predstavuje v cieľovom roku 2005 iba 75,6 % priemerných stavov ostatných kôz.

Priemerné stavy všetkých kôz, t. j. dojných kôz, capov, mladých mliečnych kozliat, výkrmových a ostatných kozliat by mali v roku 1993 v prvom variante dosiahnuť 23 390 ks, v roku 2000 už 74 360 a v cieľovom roku 2005 až 92 950 ks. V intenzívnejšom druhom variante by mali v roku 1993 dosiahnuť priemerné stavy všetkých kôz 29 370 ks, v roku 2000 už 98 500 a v cieľovom roku 2005 až 129 170 ks, čo prezentuje od roku 2000 každoročný nárast o 6 134 ks.

Z narodených kozliat predpokladáme, že okrem reprodukcie sa časť v rozsahu 30 - 50 % bude realizovať ako mliečne výkrmové kozľatá vo veku cca 8 týždňov s hmotnosťou približne 10 kg. Zvyšok odporúčame zaradiť do výkrmu až do dosiahnutia živej hmotnosti 24 kg a veku približne 9 - 10 mesiacov.

Zo získanej produkcie mlieka uvažujeme približne 42,5 - 48,5 % využiť ako gazdovské naturálne kozie mlieko, pričom v roku 1995 - 2000 predpokladáme so sušením cca 3,0 - 5,0 % mlieka pre kojeneckú výživu a v roku 2005 so sušením 2,5 až 3,0 %. Predpokladá sa, že daný výrobok by mal stať významnou antiimportnou komoditou, pritom vybudovanie spracovateľskej kapacity by si vyžiadalo približne 10 - 15 mil. Sk. Zostávajúcich 50 % kozieho mlieka sa predpokladá spracovať na hrudkový kozí syr, špeciálny (tvrdý) kozí syr prevažne pre exportné účely a tavené syry (mäkké), ktoré by mali byť cenovo prístupnejšie aj na našom trhu. Prehľad o vývoji produkcie jednotlivých syrov poskytuje tab. II. Okrem toho tu uvádzame prepočet produkcie mlieka, syrov a mäsa na obyvateľa a dojnú kozu.

V oblasti výživy a kŕmenia kôz zostávajú základom objemové krmivá, v lete pastva a v zime rozličné formy konzervovanej zelenej hmoty vrátane siláží, senáží a kŕmnych okopanín. Pri ročnej trhovej produkcii mlieka na úrovni 350 - 400 l však nemožno považovať výživu na pastve za dostatočnú, a to ani pri individuálnej starostlivosti. Špičkové chovy s vysokou mliečnou produkciou sa vo Francúzsku, Holandsku alebo Dánsku chovajú celoročne v maštali. Je žiadúce dodať, že trhovú produkciu mlieka v stáde na úrovni 700 - 900 l v priemere na dojku, nie je možné dosiahnuť bez veľmi skorého odstavu kozliat, ktoré pri odstave v 6 - 8 týždňoch veku skonzumujú až do 55 % celkovej mliekovej produkcie. Zabezpečenie objemových krmív v priebehu nasledujúcich rokov nemôže byť problematické pre prognózované stavy kôz. Zníženie stavov hovädzieho dobytku, prechodne i oviec vytvára dostatočné rezervy. Okrem toho útlmové reštrukturalizačné programy uvažujú so zatrávňovaním častí ornej pôdy predovšetkým v podhorských a horských oblastiach na úrovni 3 - 5 %. Potreba jadrových krmív predovšetkým pre výkonné dojky, nemôže ohroziť celkové kŕmne bilancie. Treba mať na zreteli, že aj po uplynutí 4 - 5 rokov zostane ešte najmenej 75 % stavov kôz v drobnej držbe chovu. Táto časť bude riešená väčšinou z produkcie vlastných zdrojov krmív. Rozvoj chovu kôz s vyššou koncentráciou zvierat a zameraním na intenzívnejšiu exploatáciu mliekovej produkcie trhovými formami môže za niekoľko rokov priniesť určité nároky na mliečne kŕmne zmesi. Objem tejto produkcie osobitne pre tieto účely je takmer zanedbateľný. potreba 12 - 15 kg na 1 kozľa tomu nasvedčuje.

Vo vyjadrení zdrojov a potrieb krmív sme vychádzali z potreby 5,5 t sušiny na jednu DJ. Pre jednu DJ počítame 10 kôz z priemerného stavu všetkých kategórií. Potreba krmív v sušine (tab. III) v roku 1993 činila spolu 12,865 tis. ton, pričom na

jednu kozu priemerného stavu pripadá 0,55 t sušiny krmív na rok. S danou potrebou sa ráta aj pre ďalšie roky. Potreba plochy krmných plodín pre rok 1993 je stanovená na 5 474 ha v prvom variante a v druhom variante 6 876 ha. Priemerná výmera krmných plodín na jednu kozu priemerného stavu predstavuje 0,23 ha, resp. 4,3 ks kôz.ha⁻¹. V roku 2000 a 2005 sa uvažuje s miernym zvýšením produkcie sušiny z 1 ha, čo následne ovplyvňuje potrebu plôch krmných plodín a tým aj počet kôz pripadajúci na 1 ha krmovín. V roku 2005 sa plánuje v prvom variante plocha krmných plodín 20 449 ha, avšak v intenzívnejšom druhom variante až 28 418 ha. Navyše kvantifikujeme aj potrebu jadrových krmív, pričom sa vychádza z normy 0,05 kg jadrového krmiva na jednu kozu priemerného stavu za deň. Ročná potreba jadrových krmív predstavuje 18,25 kg pre jeden kus priemerného stavu. V roku 1993 predstavuje celková spotreba jadrových krmív v prvom variante 427 t a v druhom variante 536 t. Vzhľadom na vývoj početných stavov potreba jadrových krmív v roku 2005 v prvom variante by mala vzrásť 3,97krát a v druhom variante 4,40krát v porovnaní s rokom 1993.

Údaje o vývoji vlastných nákladov a potrebe investícií uvádza tab. IV. Východiskovou základňou v oblasti vlastných nákladov bola úroveň 9,60 Sk na 1 krmný deň (KD) dojných kôz v roku 1993. Do roku 1995 predpokladáme zvýšenie vlastného nákladu na krmný deň dojných kôz o 2,40 Sk, t. j. o 25 % a do roku 2000 o 3,40 Sk.KD⁻¹, t. j. o 28 %. Daný nárast sa očakáva vzhľadom na dosiahnutie určitej stability a zníženie miery inflácie. Analogicky sa vyvíjajú aj vlastné náklady ostatných kategórií kôz. Celkové vlastné náklady reprezentujú za rok 1993 na jednu dojnú kozu 3 504 Sk. V roku 2005 dosiahne uvedený vlastný náklad 5 621 Sk, čo predstavuje zvýšenie o 60,4 % oproti roku 1993.

Pri kvantifikovaní potreby investícií plánujeme budovanie dojární z domácej produkcie s nadobúdacím nákladom 20 tis. Sk pre 25 ks kôz so zohľadnením inflácie. Uvažuje sa s uplatnením dojární do 10 % dojených kôz v roku 1993 až do 70 % v roku 2005 (tab. IV).

Oplôtky rátame od 10 % celkového počtu kôz v roku 1993 až do 60 % v roku 2005 (tab. IV). Pre jednu kozu plánujeme plochu 30 - 40 m² s nákladom 5 000 Sk.km⁻¹ oplôtkov, t. j. 120 Sk.ks⁻¹ pri zohľadnení nastávajúcej inflácie.

Predpokladáme aj rekonštrukciu objektov pre chov kôz v rozsahu od 15 % stavov dojených kôz v roku 1993 až do 60 % v roku 2005.

Celková potreba investícií pre chov kôz v roku 1993 činí v prvom variante 5 507 tis. Sk a v druhom variante 6 624 tis. Sk. V roku 2005 budú dané náklady v prvom variante predstavovať 64 665 tis. Sk a v druhom variante 91 066 tis. Sk. Z celkovej potreby investícií pripadá na 1 kozu cca 235 Sk v r. 1993 v prvom variante a 225 Sk v druhom variante. V roku 2005 by daný náklad predstavoval v prvom variante 696 Sk a v druhom 705 Sk. Možno predpokladať, že časť potreby prostriedkov budú pokrývať rezortné regionálne správy v rámci pridelených prostriedkov a stanovených pravidiel.

V oblasti pracovných síl sa predpokladá, že 25 % stavov bude v druhej polovici uvažovaného obdobia v koncentrovanejších stádach. Do úrovne 40 - 50 zvierat bude v súkromnom sektore a sčasti aj vo vyšších koncentráciách pôjde o vykrytie pra-

II. Vývoj početných stavov kôz na Slovensku a produkcie na obdobie rokov 1993 - 1995 a do roku 2005 – Development of the goat numbers in Slovakia and production at the period 1993 - 1995 and up to 2005

Ukazovateľ ¹	Merná ² jednotka	Rok - variant ³									
		1993		1994		1995		2000		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Priemerný počet ⁴ :											
- dojných kôz ⁵	tis. ks	13,80	14,80	17,60	19,60	24,40	27,00	38,44	52,46	47,80	69,43
- capov ⁶	tis. ks	0,49	0,53	0,63	0,70	0,87	0,96	1,37	1,86	1,70	2,46
- mladých mliečnych kozliat ⁷	tis. ks	0,92	0,65	0,69	1,29	1,62	1,79	2,54	4,27	3,16	5,92
- výkrmových kozliat ⁸	tis. ks	4,53	6,55	8,16	7,08	8,81	9,75	20,79	23,26	28,78	32,27
- ostatných kozliat ⁹	tis. ks	3,65	6,54	7,72	9,44	10,77	13,00	11,21	16,64	11,51	19,07
Spolu priemerný počet kôz a capov ¹⁰	tis. ks	23,39	29,37	34,80	38,11	46,47	52,50	74,36	98,50	92,95	129,17
Kŕmne dni: ¹¹											
- dojných kôz ⁵	tis. KD	5 037	5 402	6 724	7 154	8 906	9 855	14 031	19 147	17 447	25 341
- capov ⁶	tis. KD	179	193	230	256	318	350	500	683	621	905
- mladých jatočných kozliat ⁷	tis. KD	335,8	237	252	471	591	653	928	1558	1153	2161
- výkrmových kozičiek a capkov ¹²	tis. KD	1 653	2 390	2 978	2 584	3 216	3 559	7 589	8 490	10 505	11 778
- ostatných kôz a capov ¹³	tis. KD	1 332	2 387	2 818	3 446	3 931	4 745	4 093	6 074	4 201	6 960
Spolu kŕmne dni ¹⁴	tis. KD	8727	10 724	12 702	13 910	16 961	19 162	27 141	35 953	33 927	47 147

Pokračovanie tab. II – Continuation of Tab. II

Ukazovateľ ¹	Merná ² jednotka	Rok - variant ³									
		1993		1994		1995		2000		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Priemerná ročná dojivosť dojnej kozy ¹⁵	l	350	350	370	370	420	420	502,1	507,3	530	530
Celková produkcia mlieka ¹⁶	tis. l	4 830	5 180	65 112	7 252	10 248	11 340	19 300	26 615	25 334	36 798
- sušené kojenecké kozie mlieko ¹⁷	t	-	-	-	-	32,02	35,44	41,31	55,57	47,50	68,99
- gazdovské naturálne ¹⁸ kozie mlieko ¹⁹	tis. l	2 415	2 590	3 256	3 626	4 868	5 387	9 319	12 864	12 287	17 849
- kozí syr ²⁰	t	242	259	326	363	487	539	932	1 287	1 229	1 785
z toho:											
- hrudkový kozí syr ²¹	t	60	65	81	91	122	135	233	322	307	446
- tvrdý syr ²²	t	121	130	163	182	243	269	466	643	614	892
- mäkký syr ²³	t	61	64	82	91	122	135	234	322	308	447
Celková produkcia mäsa spolu (živá hmotnosť) ²⁴	t	269,27	316,64	382,76	382,56	476,25	527,01	977,23	1 249,99	1 311,22	1 731,97
- mladé kozľatá ²⁵	t	54,85	39,00	41,99	77,90	96,97	107,31	152,77	255,94	189,97	355,02
- brakované kozy ²⁶	t	82,80	88,90	105,71	117,70	146,55	162,16	275,44	379,80	361,37	524,89
- výkrmové kozľatá ²⁷	t	131,62	188,74	235,06	186,96	232,73	297,54	549,02	630,25	759,88	852,05

Pokračovanie tab. II – Continuation of Tab. II

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka ²	Rok - variant ³									
		1993		1994		1995		2000		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Produkcja mlieka na 1 obyvateľa ²⁸	l	0,91	0,98	1,22	1,36	1,91	2,11	3,54	4,87	4,62	6,71
Kozí syr na 1 obyvateľa ²⁹	kg	0,04	0,05	0,06	0,07	0,09	0,10	0,17	0,23	0,22	0,32
Produkcja mäsa na 1 obyvateľa ³⁰	kg	0,05	0,06	0,07	0,07	0,09	0,10	0,18	0,23	0,24	0,32
Produkcja mäsa na 1 dojnú kozu ³¹	kg	19,5	21,4	21,7	19,5	19,5	19,5	24,3	22,7	27,5	24,9
Export mäsa ³²	t	50	50	70	70	90	90	108	126	120	150
syra ²⁰	t	121	130	163	182	243	269	466	643	614	892
sušeného mlieka ³³	t	-	-	-	-	10,0	10,0	13,0	13,0	15,0	15,0
Produkcja kozích koží ³⁴	tis. ks	13,4	15,8	19,1	19,1	23,8	26,3	48,9	62,5	65,6	86,6
hnoja ³⁵	t	10 910	13 405	15 877	17 387	21 201	23 952	33 925	44 941	42 408	58 934
Nákup kozičiek ³⁶	ks	200	200	200	1000	200	1 000	200	1 000	200	1 000

¹feature, ²unit, ³year - variant, ⁴average number, ⁵milking goats, ⁶bucks, ⁷sucking kids, ⁸kids in fattening, ⁹other kids, ¹⁰average number of goats and bucks together, ¹¹feeding days, ¹²young goats and bucks in fattening, ¹³other goats and bucks, ¹⁴feeding days together, ¹⁵average milk yield per year and goat, ¹⁶milk production together, ¹⁷in that : vaporized goat milk for sucklings, ¹⁸farm consumption, ¹⁹goat milk, ²⁰goat cheese, ²¹in that : lump goat cheese, ²²hard cheese, ²³soft cheese, ²⁴meat production together (liveweight), ²⁵in that : young kids, ²⁶culled goats, ²⁷milk production per 1 inhabitant, ²⁸goat cheese production per 1 inhabitant, ²⁹meat production per 1 inhabitant, ³⁰meat production per 1 milking goat, ³¹export of meat, ³²cheese, ³³vaporized milk, ³⁴goat skins production, ³⁵manure production, ³⁶purchase of young goats

III. Potreba krmív pre chov kôz v SR – Requirement of feeds for goat breeding in SR

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka	Rok - variant ²									
		1993		1994		1995		200		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Priemerný počet kôz a. capov spolu ³	tis. ks	23,39	29,38	34,80	38,11	46,47	52,50	74,36	98,50	92,95	129,17
DJ kôz spolu ⁴	tis.	2 339	2 938	3 480	3 811	4 647	5 250	7 436	9 850	9 295	12 917
Potrebná plocha krmných plodín ⁵	tis. ha	5 474	6 876	8 145	8 920	10 876	12 287	16 620	21 966	20 449	28 418
Počet kôz ⁶	ks.ha ⁻¹	4,27	4,27	4,27	4,27	4,27	4,27	4,47	4,48	4,55	4,55
Potreba jadrových krmív ⁷	tis. t	427	536	635	695	848	958	1 357	1 797	1 696	2 357
Potreba krmív v sušine ⁸	tis. t	12 065	16 159	19 140	20 961	25 559	28 875	40 897	54 176	51 123	71 941

¹feature, ²year - variant, ³average numbers of goats and bucks together (thous. heads), ⁴converted cattle units (CU) of goats together, ⁵necessary acreage of feed plants (thous. hectares), ⁶number of goats (heads per 1 hectare), ⁷requirements of protein feeds (thous. tonnes), ⁸requirements of feeds in dry (thous tonnes)

IV. Vývoj vlastných nákladov na chov kôz na Slovensku a potreba investícií – Development of goat breeding production costs in Slovakia and investment requirements

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka	Rok - variant ²									
		1993		1994		1995		200		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Vlastný náklad dojných kôz ³	Sk.KD ⁻¹	9,60	9,60	11,00	11,00	12,00	12,00	14,04	14,04	15,40	15,40
Vlastný náklad ostat. kôz a capov ⁴	Sk.KD ⁻¹	6,20	6,20	7,20	7,20	8,00	8,00	9,2	9,2	10,00	10,00
Celk. VN na chov doj. kôz ⁵	tis. Sk	48 360	51 860	73 950	78 690	106 870	118 260	203 956	281 454	268 680	390 250
Celk. VN na chov ost. kôz a capkov spolu ⁶	tis. Sk	22 880	32 000	43 040	48 640	64 470	74 460	124 668	160	620	164 800
Spolu VN na KD doj. kôz a ost. kôz a capov ⁷	tis. Sk	71 240	84 860	117 000	127 330	171 310	192 720	328 612	442 074	433 480	608 310
Potrebné investície ⁸											
- dojárne ⁹	tis. Sk	1 656	1 776	2 112	2 352	7 320	8 100	14 400	19 903	19 120	27 772
	%	10	20	20	40	40	58	58	70	70	
- oplôtky ¹⁰	tis. Sk	351,3	441	522	572	1 394	1 575	2 780	3 730	3 718	5 167
	%	10	10	20	20	40	40	52	52	60	60
- rekonštrukcie objektov ¹¹	tis. Sk	3 500	4 407	4 524	4 954	6 970	7 875	27 884	38 026	41 827	58 127
	%	15	15	25	25	35	35	46	46	60	60
Spolu ¹²		5 507	6 624	7 158	7 878	15 684	17 550	45 073	61 660	64 665	91 066

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka	Rok - variant ²									
		1993		1994		1995		200		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Počet pracovníkov ¹³		130	157	186	205	231	260	326	432	390	546
Nákup plemenného materiálu ¹⁴	tis. Sk	3 150	3 150	3 150	12 000	3 150	12 000	3 150	12 000	3 150	12 000

Poznámka: % pri dojárňach a oplôtkoch znamená podiel z dojených kôz dojených v dojárnach a z celkového počtu kôz pasených v oplôtkoch. U rekonštrukcií znamená % podiel chovaných kôz v rekonštruovaných objektoch – Note: per cent value means the share of goats milked in milking houses from the total number of milking goats regarding milking houses and the share of goats grazed in fenced pastures out of the total number of grazed goats regarding fencing. As regards reconstructions, per cent value means the percentage of goats kept in reconstructed buildings

¹feature, ²year - variant, ³production costs of milking goats (Sk per 1 feeding day), ⁴production costs of other goats and bucks (Sk per 1 FD), ⁵total production costs of milking goats breeding (thous. Sk), ⁶total production costs of other goats and bucks breeding together (thous. Sk), ⁷total production costs of milking goats and other goats and bucks together (thous. Sk), ⁸necessary investments, ⁹milking houses (thous. Sk), ¹⁰fencing (thous. Sk), ¹¹building reconstructions (thous. Sk), ¹²total, ¹³number of workers, ¹⁴breeding material purchase (thous. Sk)

V. Realizácia a vývoj hrubej produkcie v chove kôz na Slovensku – Realization and development of goat production in Slovakia

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka	Rok - variant ²									
		1993		1994		1995		200		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Realizačná cena kozieho gazdovského mlieka ³	Sk.l ⁻¹	12,0	12,0	13,8	13,8	15,8	15,8	20,1	20,1	22,9	22,9
- tvrdý syr ⁴	Sk.kg ⁻¹	110,0	110,0	11,6	111,6	113,1	113,1	117,8	117,8	121,0	121,0
- mäkký syr a hrudkový kozí syr ⁵	Sk.kg ⁻¹	80,0	80,0	81,1	81,1	82,3	82,3	85,7	85,7	88,0	88,0
- suš. mlieko ⁶	Sk.kg ⁻¹	-	-	-	-	1 100	1 100	1 100	1 100	1 100	1 100
Realizačná cena kozieho mäsa ⁷	Sk.kg ⁻¹										
- brakované kozy ⁸		12,0	12,0	12,2	12,2	12,5	12,5	12,9	12,9	13,2	13,2
- výkrmové kozľatá ⁹		34,0	34,0	34,5	34,5	35,5	35,5	36,6	36,6	37,4	37,4
- mliečne (mladé) kozľatá ¹⁰		52,0	52,0	52,7	52,7	53,5	53,5	55,7	55,7	57,2	57,2
Realizačná cena kozích koží ¹¹	Sk.ks ⁻¹	150,0	150,0	165,0	165,0	180,0	180,0	192,0	192,0	200,0	200,0
Realizačná cena kozieho hnoja ¹²	Sk.t ⁻¹	150,0	150,0	165,0	165,0	180,0	180,0	192,0	192,0	200,0	200,0
HP kozieho gazdovského mlieka ¹³	tis. Sk	28 980	31 080	44 932	50 039	76 914	85 115	199 589	279 291	281 372	408 742
HP kozieho hrudkového syra ¹⁴	tis. Sk	4 800	5 200	6 569	7 380	10 041	11 111	20 226	27 993	27 016	39 248
HP tvrdého kozieho syra ¹⁵	tis. Sk	13 310	14 300	18 191	21 427	27 483	30 424	55 570	76 929	74 294	107 932
HP sušeného kozieho mlieka ¹⁶	tis. Sk	-	-	-	-	35 222	38 984	61 127	45 439	52 250	75 889

Ukazovateľ ¹	Merná jednotka	Rok - variant ²									
		1993		1994		1995		200		2005	
		1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
HP mäkkého kozieho syra ¹⁷	tis. Sk	4 880	5 120	6 650	7 229	10 041	11 111	20 279	28 279	28 046	27 104
Spolu HP mliečnych kozích produktov ¹⁸	tis. Sk	51 970	55 700	76 342	86 145	159 701	176 745	341 102	473 386	462 036	671 147
HP mäsa mladých koziat ¹⁹	tis. Sk	2 852	2 028	2 213	4 105	5 183	5 741	8 593	14 481	10 866	20 307
HP mäsa brakovaných kôz ²⁰	tis. Sk	994	1 067	1 290	1 436	1 832	2 027	3 595	4 968	4 770	6 929
HP mäsa výkrmových koziat ²¹	tis. Sk	4 475	6 417	8 110	6 433	8 262	9 143	20 357	22 777	28 420	31 867
Spolu HP - kozieho mäsa ²²	tis. Sk	8 321	9 512	11 613	11 974	15 277	16 911	32 544	42 226	44 056	59 103
HP kozích koží ²³	tis. Sk	2 010	2 370	3 152	3 152	4 284	4 734	9 586	12 286	13 120	17 320
HP kozieho hnoja ²⁴	tis. Sk	1 637	2 011	2 620	2 869	3 816	4 311	6 616	8 797	8 482	11 787
Celková HP - produktov chovu kôz ²⁵	tis. Sk	63 938	69 593	93 727	104 140	183 078	202 701	389 848	536 695	527 694	759 357

¹feature, ²year - variant, ³realization price of goat farm milk (Sk per 1 litre), ⁴hard cheese (Sk per 1 kilogramme), ⁵soft and lump goat cheese (Sk per 1 kilogramme), ⁶vaporized milk (Sk per 1 kilogramme), ⁷realization price of goat meat (Sk per 1 kilogramme), ⁸culled goats, ⁹fattened kids, ¹⁰sucking (young) kids, ¹¹realization price of goat skins (Sk per piece), ¹²realization price of goat manure (Sk per 1 tonne), ¹³production of goat farm milk (thous. Sk), ¹⁴production of goat lump cheese (thous. Sk), ¹⁵production of hard goat cheese (thous. Sk), ¹⁶production of vaporized goat milk (thous. Sk), ¹⁷production of soft goat cheese (thous. Sk), ¹⁸total gross gross production of goat milk products (thous. Sk), ¹⁹meat production of young kids (thous. Sk), ²⁰meat production of culled goats (thous. Sk), ²¹meat production of fattened kids (thous. Sk), ²²total gross gross production of goat meat (thous. Sk), ²³production of goat skins (thous. Sk), ²⁴production of goat manure (thous. Sk), ²⁵total gross gross production of goat breeding (thous. Sk)

covných úkonov svojpomocne v rámci chovu, či rodinnej farmy. Nároky na pracovné sily možno predpokladať v stádach poľnohospodárskych družstiev a pri niekoľko sto kusových koncentráciách a na súkromných farmách. Celkove pôjde o niekoľko desiatok pracovníkov, ktorých možno získať predovšetkým rekvalifikáciou.

S nákupom plemenného materiálu sa uvažuje predovšetkým zo zahraničia v rozpätí 3 150 - 12 000 tis. Sk.

Prehľad o realizácii produktov chovu kôz poskytuje tab. V. Uvedené prepočty vychádzajú z naturálnej produkcie a predpokladaných realizačných cien jednotlivých produktov. Určité obtiaže spôsobuje predvídanie miery inflácie. Z celkovej hrubej produkcie chovu kôz v roku 1993, ktorá dosahuje v prvom variante úroveň 69 938 tis. Sk, predstavuje podiel hrubej produkcie mliečnych kozích produktov 81,3 %, hrubej produkcie kozieho mäsa 13,0 %, hrubej produkcie kozích koží 3,1 % a rozdiel tvorí hrubá produkcia kozieho hnoja. V druhom variante by mala celková hrubá produkcia kozích produktov dosiahnuť 69 593 Sk, z ktorej hrubá produkcia mliečnych výrobkov zaberá 80,0 %, hrubá produkcia kozieho mäsa 13,7 %, hrubá produkcia kozích koží 3,4 % a zostatok tvorí hrubá produkcia kozieho hnoja.

Celkove predikovaná hrubá produkcia najmä z obdobia rokov 1993 - 1995 vychádza nižšia, prípadne približne zhodná ako vlastné náklady. Iba v neskoršom období možno očakávať zvýšenie efektívnosti chovu v prevahe hrubej, prípadne tržnej produkcie nad vlastnými nákladmi. Vzhľadom na uvedené diferencie je odôvodnená aj účasť štátu pri realizácii koncepčných zámerov rozvoja chovu kôz na Slovensku.

K podpore rozvoja chovu kôz by mali prispieť dotácie na nákup plemenného materiálu, na kontrolu úžitkovosti ako aj na budovanie dojární, rekonštrukciu a výstavbu objektov, budovanie oplôtkov a pod. Navrhovaná výška jednotlivých dotačných titulov je uvedená v Koncepcii.

ZÁVER

Uvedené koncepčné zámery v rozvoji chovu kôz na Slovensku do roku 2005, vypracované v základnom a intenzívnom variante, boli schválené kompetentnými orgánmi MP-SR a zároveň odporúčané na realizáciu v praxi. Okrem toho sú poznatky a prístupy riešenia využiteľné v pedagogickej, vedeckovýskumnej, publikačnej a v aplikačnej činnosti.

L i t e r a t ú r a

GYARMATHY, E. a kol.: Koncepcia rozvoja chovu kôz na Slovensku v rokoch 1993 - 1995 a do kroku 2005. Nitra, VŠP, 1993, 14 s.

GYARMATHY, E. - KICA, J. - VOLOŠIN, J.: Súčasná situácia a možnosti rozvoja chovu kôz v Slovenskej republike. In.: Rozvoje chovu kôz na Slovensku. VÚŽV Nitra, VÚLP Banská

Bystřica, Nitrianska univerzita Nitra, VÚO Trenčín, SSVL Nitra, PD Dolná Trávnica, SAPV odbor ŽV a VL ČSVTS pri VÚŽ Nitra, Nitra, august 1992, s. 1-15.

MURGAŠ, J.: Dopyt po kozích produktoch stúpa. Roľnícke novinky, 1992, č. 36, s. 16.

MURGAŠ, J. - PAŠKA, L. - NOCIAROVÁ, V. - SVÍBA, V. - JANČOVICOVÁ, E.: Koncepčné zámery v rozvoji chovu kôz na Slovensku do roku 2000. In.: Acta operativo-economica. PEF VŠP v Nitre, apríl 1993, 10 s. (v tlači)

Došlo 12. 7. 1993

Murgaš, J. - Paška, L. - Nociarová, V. - Svíba, V. - Jančovicová, E., University of Agriculture, Nitra

Conception of goat breeding in Slovakia

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 1, pp. 19-33. - 5 tabs., refs., summaries in sl, en

The thesis analyses two basic variants of goat breeding development in Slovakia up to the year 2005. The main shortcoming found in this analysis lays in the fact that the production costs of goat breeding are not fully met by the income of goat products realization during the initial years of the period of forecasts, when 1 Sk of production costs brings only 0,80 - 0,90 Sk of gross gross product. In this area, an active involvement of state regarding the realization of the goat breeding in Slovakia conception goals would be needed. During the following years, the positive production effectivity should be reached.

conceptional plans, gross production, prime costs, feeding day, goat stocks

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Ján M u r g a š , CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, A. Hlinku 2, 949 01 Nitra, tel. 087 601

pro Vás v letošním roce připravil novou publikaci,
která by neměla chybět ve Vaší odborné knihovně:

ČESKO-NĚMECKÝ A NĚMECKO-ČESKÝ SLOVNÍK PRO ZEMĚDĚLCE

Slovník obsahuje nejdůležitější a nejfrekventovanější zemědělské výrazy v německém jazyce.

Je sestaven na základě odborné analýzy frekvence německých zemědělských termínů v odborném i populárním německém tisku a s výrazy používanými v německém zemědělství.

Usnadní Vám četbu odborných časopisů a knih a umožní Vám dále se vzdělávat a dorozumět se.

Slovník uvádí v první řadě stěžejní termíny, jejichž znalost je nutná pro pochopení dalších kombinací. Jsou zde zahrnuty takové německé výrazy, které se ve velkých slovnících marně hledají.

Slovník je doplněn o volně vloženou přílohu, obsahující základní termíny z kalendáře, měr, hmotností, frází pro styk s úřady, domluvu na poště, na nádraží, při silničním provozu aj.

Cena slovníku je 50,- Kč.

Objednávky posílejte na adresu:

Ústav zemědělských a potravinářských informací
pí Hrnčířová
Slezská 7
120 56 Praha 2

ZPŮSOB A PROBLEMATIKA ZAJIŠŤOVÁNÍ ÚVĚŘŮ

Komerční banky poskytují úvěr pouze na základě žádosti podnikatele a to především na základě „podnikatelského záměru“, který tvoří nedílnou součást žádosti o úvěr.

Banka provede analýzu finanční situace žadatele o úvěr, analýzu ukazatelů podnikatelského záměru a na základě svých vlastních kritérií vyhodnotí záměr jako reálný nebo nereálný především z hlediska návratnosti požadovaného úvěru včetně úroku. Podle výsledku hodnocení podnikatelského záměru z hlediska jeho reálnosti a efektivnosti hospodaření zařadí banka klienta dle své klasifikace jako klienta výborného (bez rizika), průměrného, rizikového (více či méně rizikového) a klienta s podnikatelským záměrem nereálným.

Klient, jehož podnikatelský projekt (záměr) je z hlediska banky posouzen jako nereálný (není zajištěn odbyt výroby, z hlediska ziskovosti by nebyly zajištěny splátky úvěru atd.), je bankou vyzooměn o zamítnutí jeho žádosti o úvěr.

Klientovi, jehož podnikatelský záměr je bankou vyhodnocen jako reálný a více či méně rizikový, je úvěr za určitých podmínek poskytnut. Hlavním kritériem, které se promítá i do úrokové sazby, je doba, na níž je úvěr poskytnut (krátkodobý - do jednoho roku, střednědobý - do 4 let a dlouhodobý - na více než 4 roky až do 10 let). V současné době komerční banky realizují zajištění úvěrů především:

- zřízením zástavního práva k věci nemovité,
- zřízením zástavního práva k věci movité,
- ručením třetí osobou.

Způsoby zajištění úvěrů vycházejí z ustanovení Obchodního zákoníku a Občanského zákoníku, kde jsou taxativně vymezeny jednotlivé možnosti záruk:

- zřízení zástavního práva k věci nemovité (§ 151 a následující Občanského zákoníku a § 297 a následující Obchodního zákoníku),
- zřízení zástavního práva k věci movité jako např.:
 - a) zastavení pohledávky
 - b) postoupení pohledávek
 - c) zřízení práva podzástavního
 - d) vystavení hypotéčního zástavního listu
 - e) zadržovací právo
 - f) zřízení věcného břemene
 - g) smluvní pokuta
 - h) ručení
 - i) bankovní záruka
 - j) uzavření dohody o srážkách ze mzdy a jiných příjmů
 - k) přijetí věci nebo práva jako jistoty
 - l) převodem práva ve prospěch komerční banky.

Tyto jednotlivé druhy jištění úvěrů lze podle konkrétních majetkových podmínek jednotlivých klientů různě kombinovat. Důležitou skutečností je v případě věci movité či nemovité, aby byla úředně zablokována ve prospěch úvěru dané banky event., aby třetí osoba, která ručí za úvěr, měla vlastnická práva k předmětné věci.

Především v případě vyšších úvěrů je uplatněno bankou více způsobů ručení a přesto banka často nedokáže hodnotu úvěru plně zajistit úředně oceněnou hodnotou věcí, které úvěr zajišťují. Banky vesměs považují odpovídající zajištění úvěru v objemu cca 80 %, ovšem existují výjimky se 120% i vyšším zajištěním, ale také se 30% zajištěním; toto rozhodnutí záleží na posouzení banky a je v její výsostné kompetenci.

Současná praxe ukazuje na obtížnost realizace zástavního práva věřitele prodat zastavenou nemovitost vzhledem k absenci právních předpisů pro provedení veřejné dražby bankovními institucemi. V současné době je upraven právní převod vlastnictví státu k některým věcem na jiné osoby. V dnešní době zcela chybí ustanovení, které by upravovalo dražbu nemovitosti mimo exekuci a ustanovení § 299 odst. 2 Obchodního zákoníku není jednoznačné. Banky musí ve vlastním zájmu hledat z tohoto kruhu východisko. Jedním z řešení je urychlené přijetí zákona, který by upravoval postup při prodeji nemovité zástavy mimo soudní exekuci, dalším je novela zákona o bankách (č. 21/1992 Sb.), který by upravoval zástavní právo a jeho realizaci bankou jako zástavním věřitelem. Tyto zákonné úpravy umožní zavedení a realizaci hypotéčního práva, které se běžně užívá v zahraničí.

Záruku za úvěr ve státním zájmu může dát bance i stát (jedná se především o úvěry konzorciální - úvěr poskytne více bank, které tvoří konzorcium). Záruky v současné době poskytuje i Českomoravská záruční a rozvojová banka, která má stanovená kritéria pro možnost poskytnutí záruky.

Komerční banky vyžadují před poskytnutím úvěru od klienta splnění určitých podmínek v souvislosti se zárukou úvěrů. První je povinnost ručitele předložit bance úřední osvědčení o vlastnickém právu k věci (nemovitosti), která je předmětem záruky, např. výpisem z úřadu geodézie, kde je zároveň uvedeno, že na nemovitosti není uvaleno jiné záruční břemeno. Další podmínkou banky je, aby předmět záruky byl pojištěn proti znehodnocení. Třetí podmínkou je, aby vlastník záruky převedl tuto smluvní formu na příslušnou banku po dobu trvání úvěru jako záruku za daný úvěr.

V současné době patří k nejčastějším způsobům zajištění úvěru smluvní zřízení zástavního práva k nemovitostem, kde dlužník zastoupený ručitelem na straně jedné a komerční banka, která poskytla úvěr na straně druhé, mezi sebou uzavírají smlouvu o zřízení zástavního práva k předmětné nemovitosti (název a adresa nemovitosti, hodnota stanovená soudním znalcem) při splnění podmínek vlastnictví a pojištění zastavené nemovitosti a její registraci ve prospěch banky až do doby splacení úvěru. Po úhradě úvěru banka vydá potvrzení vlastníkovu o vyvázání nemovitosti ze záruční povinnosti.

Zástavní právo k nemovitostem a to jednak podnikatelů jako vlastníků nemovitostí nebo ručitelů jako třetí osoby, je používáno u úvěrů nižších (cca do 2 mil. Kč) a spíše drobných a středních podnikatelů. U tohoto druhu úvěru je často prováděno i smluvní zřízení zástavního práva k věcem movitým obdobným způsobem jako

k nemovitostem, kde je specifikována věc, její hodnota stanovená soudním znalcem, den odevzdání věci např. do úschovy bance, je provedeno vyznačení zástavního práva v listině zástavce pro znemožnění např. prodeje věci bez břemene zástavy. I v tomto případě je zástavce povinen prokázat vlastnictví k zastavované věci úředním zápisem.

V menším objemu je prováděno bankami smluvní zřízení zástavního práva k pohledávkám, kde je důležité prohlášení vlastníka pohledávky, že k ní není zřízeno jiné zástavní právo. Ve smlouvě o postoupení pohledávky nebo pohledávek se postupitel zavazuje postupníkovi, že uhradí své pohledávky vůči postupníkovi, jakmile k tomu bude postupníkem vyzván.

V případech velkých úvěrů a v případech drobných a středních podnikatelů bez majetkového zázemí usnadňuje přístup k úvěrům bankovní záruka. Z těchto důvodů byla počátkem roku 1992 založena Českomoravská záruční a rozvojová banka, která postupně rozšířila svoji činnost v souladu se záměry hospodářské politiky státu na šest programů podpory podnikatelské činnosti:

program Start	- podpora drobných a začínajících podnikatelů,
program Rozvoj	- podpora rozvoje malého a středního podnikání,
program Region	- podpora rozvoje podnikání ve vybraných regionech,
program Aeskulap	- podpora vzniku a rozvoje nestátních zdravotnických zařízení,
program Regenerace	- podnikání v městských památkových rezervacích a památkových zónách,
program Konzult	- podpora rozvoje poradensko-informačních služeb pro malé a střední podniky.

Výše uvedené programy plní různé druhy podpory podnikání, neboť poskytují:

- a) záruky za bankovní úvěr
- b) příspěvek na úhradu úroků
- c) podpůrný úvěr
- d) příspěvek na úhradu služeb poradenské firmy.

V rezortu zemědělství bude plnit funkce Českomoravské záruční a rozvojové banky Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond zřízený na základě usnesení vlády ČR č. 337 z 23. 6. 1993. Fond bude jednak poskytovat záruky komerčním bankám na úvěry, které budou bankami emitovány do zemědělské prvovýroby a dále se Fond bude částečně podílet na úhradě úroků z úvěrů, což zemědělcům sníží vlastní úrokové zatížení.

Institut záručního práva je velmi důležitým faktorem při zajišťování poskytnutých úvěrů jako takových, nehledě na stupeň rizikovosti splátek úvěrů včetně úroků.

Záruka úvěru působí ve dvou směrech, jedná se o psychologický závazek klienta a dále působí jako určitá jistina banky při event. nesplacení úvěru včetně úroku.

Realizace záruky pro banku znamená i v případě přezajištění úvěru, že banka nedosáhne 100 % úhrady úvěru včetně úroku. Musí absolvovat právní proces při realizaci záruky, který sebou nese vícenáklady, snižující hodnotu realizované záruky.

*Ing. Jaroslava Nečková,
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha*

INSTITUTE OF AGRICULTURAL AND FOOD INFORMATION
Slezská 7 CS 120 56 Praha 2 Czech Republic
Fax: (00422) 25 70 90

In this institute scientific journals dealing with the problems of agriculture and related sciences are published on behalf of the Academy of Agricultural Sciences. The periodicals are published in the Czech or Slovak languages with long summaries in English or in English language with summaries in Czech or Slovak.

Subscription to these journals should be sent to the above-mentioned address.

Periodical	Number of	
	issues	pages
	per year	
Rostlinná výroba (Plant Production)	12	96
Veterinární medicína (Veterinary Medicine)	12	64
Živočišná výroba (Animal Production)	12	96
Zemědělská ekonomika (Agricultural Economics)	12	96
Lesnictví (Forestry)	12	96
Zemědělská technika (Agricultural Engineering)	4	80
Ochrana rostlin (Plant Protection)	4	80
Genetika a šlechtění (Genetics and Plant Breeding)	4	80
Zahradnictví (Horticultural Science)	4	80
Potravinářské vědy (Food Sciences)	6	80

Vybrané diskusní příspěvky, přednesené na konferenci „Utváření zemědělské politiky“, pořádané ve dnech 2. - 3. 9. 1993 provozně ekonomickou fakultou Vysoké školy zemědělské v Praze (informace o jejím konání byla uveřejněna v Zemědělské ekonomice 1993, č. 12).

AGRICULTURE IN THE CZECH LANDS AND SLOVAKIA: SOME PROBLEMS, POLICY OPTIONS AND THE POTENTIAL FOR BENEFIT-COST EVALUATION

Analyses of proposed policy changes often include three phases. First, the effect on the market is shown. Then the groups that gain and lose are identified. Finally, applied economists often quantify the benefits and costs, using methods such as supply and demand estimates from statistical studies of the market. Quantification draws criticism sometimes, because this process is imprecise. The criticism may take the form of “this is not a problem” or “it's not possible to answer these questions”. However, decisions made with imprecise information are probably better than decisions that are avoided because there is no information or decisions that are made in spite of the lack of information.

Benefit-cost studies are beginning to appear in the analyses of the agricultural policy problems of Eastern European countries. But there is still a lot to do. Below I review a few problems in the agricultural sectors in Czech Lands and Slovakia. In each case, I show how a proposed policy would affect the market and identify the benefits and costs. Then I explain how benefits might be quantified in further research. The problems considered below are the association agreements with the European Community in the trade area, the food security problem in the domestic policy area, and the employment policy of agricultural firms in the transition area.

TRADE

Many analysts expect heightened competition in world agricultural markets due to developments in Central and East Europe. There are several reasons for this. First, domestic demand has been falling with elimination of food subsidies and declining real incomes (T a n g e r m a n n 1993). Second, low wages give Eastern Europe an advantage in some labor intensive products, like livestock and fruits and vegetables (M u n k 1992). Third, livestock feed productivity may improve under capitalism, due to more economic slaughter ages, protein in feed rations and more extensive use of pharmaceuticals (J o h n s o n 1992).

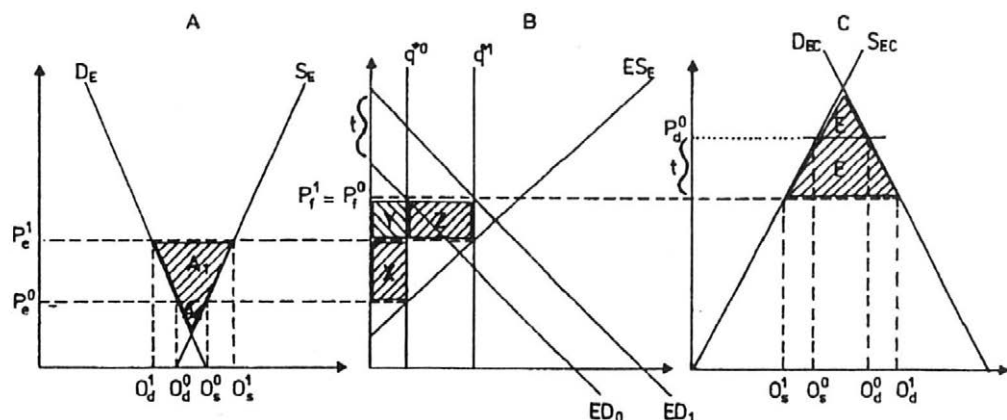
The countries of East Europe could benefit from an open trading environment due to their competitive advantage. Indeed, K a r p and S t e p h a n a u (1993) have advocated a free trade policy for these countries, with domestic intervention limited to a capital subsidy.

Yet, the Association agreements with the EC have been the dominant feature of trade policy for East European countries. For example, Czech Republic, Hungary, and Poland signed an agreement with the European Community that will gradually reduce the variable levy for beef, pork and butter to 50 % of the duty paid by other countries by 1997 (USDA). However, market access will still be limited to somewhere between 2 % and 5 % of domestic supply, depending on the commodity and the East European country.

An analysis of the effects of a joint tariff reduction and quota increase is shown in fig. 1.

Initially, the quota (q^0) defines the level of exports from an Eastern country. The merchants who import into the EC hold the rights to the quota. They have excess demand schedule, ED_0 , which defines the amount they are willing to pay for a given quantity when the import duty, t , must be paid. Then importers pay the price, P_e^0 , while the domestic market price in the EC is P_d^0 , which includes the import duty. Meanwhile, the domestic price in the Eastern country is P_e^0 .

The Eastern merchants with quota privileges receive a benefit equal to the quota amount multiplied by the difference between the import market sell price and the

1. The effects of a joint quota increase and tariff reduction – Vplyv súčasného zvýšenia kvóty a zníženia prírážky

x axis: quantity – os x: množstvo, y axis: price – os y: cena

A = An East European country – Východoeurópska krajina

B = European trade – európsky obchod

C = EC – ES

D_E = demand, Eastern country – dopyt, východná krajina

D_{EC} = demand, EC – dopyt, ES

S_E = supply, Eastern country – ponuka, východná krajina

S_{EC} = supply, EC – ponuka, ES

ES_E = excess supply, Eastern country – prebytok ponuky, východná krajina

ED_0 = excess demand – prebytok dopytu

Q_d = quantity, demand – množstvo, ponuka

Q_s = quantity, supply – množstvo, dopyt

q = quantity, quota – množstvo, kvóta

P_e = price, in Eastern country – cena, vo východnej krajine

P_f = price, on export market – cena, na vývoznom trhu

P_d = price, in EC – cena, v ES

Eastern market buy price; area $x + y$. The benefit of existing trade to the Eastern country is A_0 , which represents the excess or producers' gain over consumers' losses from opening the market to trade. The benefit in the Common market is given by area E_0 , which represents the excess of consumers' gains over producers' losses from allowing imports.

Under the agreement, trade shifts up to the new quota, q^{*1} . Also, import demand shifts upward, to ED , because the tariff is removed. The import price can remain unchanged ($P_f^1 = P_f$) when the tariff reduction is the same size as the quota increase. But the domestic price still increases in the Eastern market, to P_e^1 due to the quota increase, and falls to P_f^1 in the European Community due to the tariff reduction. Corresponding quota rectangle and trade triangles $y + z$, $A_0 + A_1$, and $E_0 + E_1$, define new benefits to Eastern merchants, the Eastern country and the EC, respectively. Consequently, the welfare changes associated with the trade agreement are:

A_1 for the Eastern country,
 $y + z - x$ for the merchants with quotas, and
 E_1 for the European Community.

T a n g e r m a n n calculates the benefit from the association agreement as "the quantity exported to the EC times the difference between the usual levy and the preferential levy under the association agreement". This calculation approximates the quota rent, area $y + x$, except that no allowance has been made for the price adjustments in the trading countries. This approximate calculation would exactly equal the merchants' rent from the quota, area $y + z$, if the Eastern country sold public surpluses instead of allowing the price to rise, if the EC defended the same intervention price before and after the agreement, and if the initial quota was very small. In any event, it is estimated that the total value of preference may reach 22 % of total Czech and Slovak agricultural exports to the EC, or about 40 mill ECU, by the time the agreement is fully operational in 1996.

While these calculations provide a useful first approximation, further study is still in order. First, calculations should include econometrically estimated adjustments in domestic supply and demand in the Eastern country and the European Community. Second, the benefits should be split between Czech Lands and Slovakia. Trade displacement effects should be taken into account. Finally, the trade agreement approach should be compared to free trade.

FOOD SECURITY

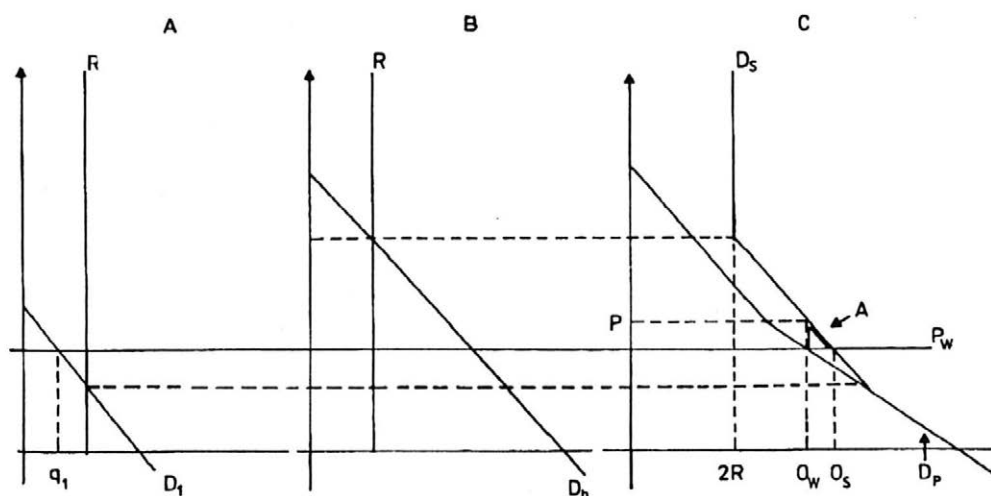
Some calculations put per capita incomes in Eastern Europe near levels in some Latin American countries (S u m m e r s 1992). The distribution of individual incomes about the average is not as pronounced in the countries of Eastern Europe, compared to Western countries. However, there is still considerable dispersion (N e w b e r r y 1992). Thus, the design of safety net programs, including food in programs for the needy, may deserve scrutiny.

Food security refers to an individual's ability to maintain a minimum consumption level that is consistent with basic nutrition. Some promote general security through

economic development or income supplement programs (Tweeten et al. 1992). However, targeted food distribution is still a possible policy when all people cannot maintain a basic level of food consumption through market participation.

Scandizzo and Knudsen (1980) studied the estimation of benefits for a food distribution policy. Consider fig. 2, which illustrates their approach. There is a low income consumer with demand curve D_L , a high income consumer with demand curve D_H , and a market demand, D_P . Given the market price, P_w , the poor consumer's consumption, q_L , is less than a minimum food requirement, R , that is consistent with minimum nutrition standards.

Now suppose the government raises the consumption of the poor consumer up to R without more expenses for the poor consumer. However, the rich consumer must still buy from the open market. Then the market demand curve is the sum of the vertical line, R , and the demand curve of the rich consumer, D_H , over most price ranges. However, the government also supplements the rich consumer's prices to

2. Society's willingness to pay for food distribution – Ochota spoločnosti platiť za distribúciu potravín

x axis: quantity – os x: množstvo, y axis: price – os y: cena

A = Poor consumer – Chudobný spotrebiteľ	D_P = demand by the private market – dopyt súkromného trhu
B = Rich consumer – Bohatý spotrebiteľ	D_S = demand, social – dopyt spoločnosti
C = Market demand – Dopyt na trhu	P_w = world price – svetová cena
R = minimum food requirement – minimálna spotreba potravín	Q_s = social demand at world price – spoločenský dopyt pri svetovej cene
D_L = demand, poor consumer – dopyt, chudobný spotrebiteľ	A = society's gain from distribution – zisk spoločnosti z distribúcie potravín
D_H = demand, rich consumers – dopyt, bohatý spotrebiteľ	

maintain the minimum requirement at extremely high prices. Thus, social demand is given by the vertical line at $2R$. Neither the poor nor the rich need assistance at very low prices, so the social demand and the private demand are coincident.

The demand curve, D_s , is a social demand curve in the sense that it corrects for the market failure associated with the inability of the poor customer to purchase minimal food. The area under this curve indicates society's willingness to pay for food assistance programs.

To illustrate, suppose that the world price is P_w and consumption based on market demand is Q_w initially. Society is willing to pay amount P^* for the last unit of consumption and it actually pays the world price, so the net gain from the incremental unit is $P^* - P_w$. Society should expand the food assistance program until the social value of the incremental unit, given by the height of the social demand curve, equals the marginal cost of the commodity, which is given by the world price. Hence, the socially desired consumption level, Q_s , is given by the intersection of the social demand curve and the world price. In turn, this leads to the area A , as the social benefit from expanding consumption up to the socially acceptable level.

Benefit estimates for Czech Lands or Slovakia would require knowledge of the country's income distribution, an estimate of an Engle curve that relates calorie intake to income level, an estimate of minimum calorie standards, and some estimates of market price response. Thus, some survey data may be required for Engle curve estimation. Otherwise, the required information should be available from government agencies and the results of agricultural demand studies.

S c a n d i z z o and K n u d s o n (1980) did not address the question of means. In the event that food distribution programs are in order, it might be sensible to reorient some food markets away from exports. Perhaps import duties could be collected and used to finance food distribution programs for the needy.

TRANSITION

Š v e j n a r (1992) defines the transition problem of the state-owned enterprises. Overemployment resulted in the old system, due to a combination of soft budget constraints and subsidies, unpredictable input flows and penalties for not achieving targets. These factors made it rational to hoard labor. Under the emerging market system, managers have experienced hard budget constraints, and the removal of production quotas and subsidies. Reduced employment levels are the result of profit-minded calculations.

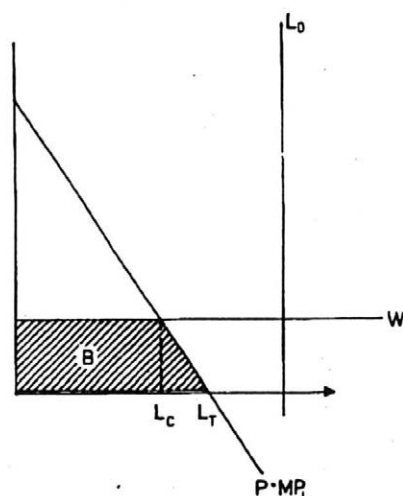
These tendencies may be especially pronounced in the agricultural sector. For instance, East Germany is an example where much of the labor transition in East Germany may have already occurred, due to employment opportunities in the manufacturing sector of unified Germany and access to capital for new enterprises that employ displaced workers. The current employment level in East German agriculture is about one quarter of the level that it was in 1989 (T a n g e r m a n n 1993).

Unfortunately, the situation for investment in new enterprises is not so favorable in other Eastern countries, due to poorly defined property rights, high real interest

rates, and restrictions on the use of profits made by foreign firms. Yet the prospects for job growth in the manufacturing sector range from moderately good in Czech Lands to fair in Slovakia.

The employment situation is depicted in fig. 3. The initial employment is given by L_0 . The demand for labor is given by the value of the marginal product, which in turn is the product of the output price, P , and the marginal product of labor, MP_L . The wage is given by the horizontal line, W , because it is still administratively set in Eastern countries. The competitive firm would employ L_c , where wage and the value of the marginal product are equal. The value of the marginal product curve has shifted leftward in recent years, owing to price reductions and subsidy elimination during the transition period, and the loss of an option value associated with surplus labor. Thus, market decisions would result in the unemployment level $L_0 - L_c$.

However, the existing wage does not reflect the opportunity cost of labor. Švejnar (1992) advocates, retaining labor up to the point where the social cost of labor equals the value of the marginal product in order to offset the large labor displace-

3. Labour supply and demand during transition – Ponuka a dopyt po pracovných silách počas prechodného obdobia

x axis: labor – os x: pracovné sily, y axis: value of marginal product, wage – os y: hodnota marginálneho produktu, mzda

L_0 = initial labor supply – pôvodná ponuka pracovných sil
 L_c = labor demand by competitive firms – dopyt konkurenčných firiem po pracovných silách
 L_T = labor demand with employment expansion – dopyt po pracovných silách pri rozvoji zamestnanosti

W = wage – mzda
 P = product price – cena výrobku
 MP_L = marginal product of labor – marginálny produkt práce
 B = society's gain from employment expansion – zisk spoločnosti z rozvoja zamestnanosti

ments. In the extreme case where the workers would be unemployed for the unforeseeable future, their opportunity cost is zero. Then the firm should employ workers until the value of the marginal product is also zero at employment level L_T in fig. 3.

The benefit of expanding employment to the point where its value is its social cost is given by the area B in fig. 3. This area represents the contribution to national product that would be made by otherwise unemployed workers.

Measurement of this benefit might be based on estimates of production functions for the agricultural sector and calculations based on existing prices, wages and marginal products. Also, the assumption of permanent unemployment used above was extreme. Instead, the extent and duration of unemployment must be estimated. The survey approach used by Bale (1976) or the econometric approach used by Weidman (1986) are alternatives.

CONCLUSION

The studies that were reviewed offer systematic analyses of some important agricultural problems in the Czech Lands and Slovakia. Some policies, such as the EC agreements, are being implemented. Others may deserve future attention.

Benefit estimates help decisionmakers assess the importance of policy changes. For example, early estimates of benefits from the EC association agreements to combined Czech Lands and Slovakia seem small. However, the assessments could change for separate countries or favorable developments in future agreements. Similar assessments could be developed for employment supplement or food assistance programs. The conceptual foundations have been developed, and empirical studies of some agricultural markets in Czech Lands and Slovakia have been undertaken. The conditions are right for further benefit evaluation.

References

- BALE, M. D.: Estimates of Trade Displacement Costs for U.S. Workers. *J. int. Econ.*, 1976, No. 6, pp. 245-250.
- JOHNSON, D. G.: World Trade Effects of the Dismantling of Socialized Agriculture in the Former Soviet Union. Paper prepared for Annual Meeting of the International Agricultural Trade Research Consortium. St. Petersburg Beach, FL, December 1992.
- KARP, L. - THIERRY, P.: Phasing In and Phasing Out Protectionism with Costly Adjustment of Labor. International Agricultural Trade Research Consortium Working Paper 1993, No. 6.
- KARP, L. - STEPFANOU, S.: Domestic and Trade Policy for Central and East European Agriculture. International Agricultural Trade Research Consortium Working Paper 1993, No. 7.
- MUNK, K. J.: The Development of Agricultural Policies and Trade Relations in Response to the Transformation in Central and Eastern Europe. Paper prepared for Annual Meeting of the International Agricultural Trade Research Consortium, St. Petersburg Beach, FL, December 1992.
- NEWBERRY, D.: The Safety Net During Transformation : Hungary. In: *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe*. Blackwell Publishers, 1992, pp. 197-217.
- PLUNKETT, D. J.: EC Begins Process of Enlarging the Community. *USDA Western Europe Agriculture and Trade Report, Situation and Outlook Series, RS-92-4*, December 1992.

- SCANDIZZO, P. L. - KNUDSEN, O. K.: The Evaluation of the Benefits of Basic Needs Policies. Amer. J. agric. Econ., 63, February 1980, pp. 46-57.
- SUMMERS, L.: The Next Decade in Central and Eastern Europe. In: The Emergence of Market Economies in Eastern Europe, Blackwell Publishers, 1992, pp. 25-34.
- ŠVEJNAR, J.: Labor Market Adjustment in Transitional Economies. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economies, 1992, pp. 157-168.
- TANGERMANN, S.: Central and Eastern European Reform, Issues and Implications for World Agricultural Markets. Paper prepared for Annual Meeting of the International Agricultural Trade Research Consortium, St. Petersburg, FL, December 1992.
- TANGERMANN, S.: Some Economic Effects of EC Agricultural Trade Preferences for Central Europe. In: J. Econ. Integr., 1993.
- TWEETEN, L. - MELLOR, J. - REUTLINGER, S. - PINES, J.: Food Security Discussion Paper. Draft prepared for U.S. Agency for International Development, May 1992.
- WEIDMAN, J. M.: Employment, Welfare and Distributional Effects of a Unilateral Change in Sugar Trade Policy. Proceedings of 1986 AAEA Meetings. Amer. J. agric. Econ., 68, December 1986, pp. 13-88.

*Prof. Paul Gallagher, PhD,
Iowa State University, Ames, U.S.A.*

U.S. AGRICULTURAL INTERVENTION POLICIES AND ECONOMIC ANALYSIS

There are a large number of different types of governmental policies in the United States that directly or indirectly influence the agriculture sector. What I am concerned with here are governmental policies that are specifically designed to affect agricultural product prices and/or the incomes of farmers. Almost all such policies are designed to increase agriculture prices, to increase farm incomes, or both.

The U.S. government first took to influence farm output prices and farm incomes during the 1930s when the U.S. (as well as most other countries) was in a very severe economic depression. Despite the fact that the depression of the 1930s ended more than half a century ago and the U.S. has generally enjoyed prosperity since then, the government continues to employ policies to support farm prices and incomes similar to those used in the 1930s.

However, only about half of the value of the U.S. farm-sector output is covered by price and income support policies. This is mainly because the U.S. livestock sector (cattle, pigs, sheep and poultry) is not subject to price and income supports. And most fruit and vegetable production in the U.S. is also not subject to government price and income supports.

THE U.S. INTERVENTION SYSTEM

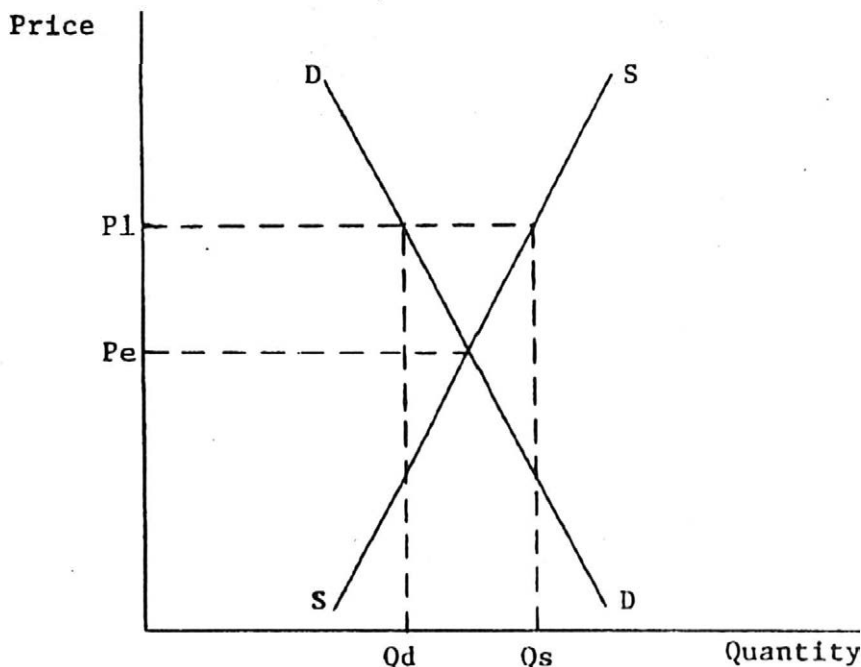
I will describe the U.S. intervention system in some detail with specific reference to the corn crop. There are four elements of this system: the loan rate, the target price, the deficiency payment and the acreage reduction program.

The loan rate is a price at which the government will lend money to the farmer with the crop as collateral. For example, the loan rate for corn might be \$2.00 per bushel of corn. If the farmer decides to borrow from the government under this program, he puts his corn in storage as collateral for the loan and immediately receives \$2.00 times the number of bushels of corn. The farmer pays the cost of storing the corn, and he is free to sell the corn at any time. But if he sells the corn, he must immediately pay off the loan from the government.

A loan such as this is normally for 9 months. At the end of the loan period, the farmer must either repay the loan or the corn becomes the property of the government. The loan is called a **nonrecourse loan** because the farmer does not have to repay the loan. If during the 9-month loan period the market price of corn does not become greater than the loan rate (in this case, \$2.00), the farmer can simply turn over ownership of the corn to the government and keep the money that the government loaned to him. The farmer pays no penalty or other additional costs if he does this.

Since the farmer can do no worse than turn over his corn to the government at the loan rate, the loan rate is effectively a minimum price guarantee.

Fig. 1 contains a simple demand-and-supply model for corn. The demand curve is labeled *DD*, while the supply curve is labeled *SS*. The equilibrium price is *Pe*, and the loan rate is *Pl*. With the loan rate serving as the price minimum, the quantity of

1. Simple demand - supply model for corn

corn that farmers produce is Q_s , while the quantity that private users (including buyers in other countries) purchase is Q_d . The government ends up acquiring the surplus of the corn, $(Q_s - Q_d)$. What does the government do with the corn? It cannot sell it on the market, at least right away, for doing so would amount to putting the corn back into the market where it would tend to depress the price of corn. The government needs to keep $(Q_s - Q_d)$ of corn out of the market in order to keep the price from falling below P_1 . This means that the government will have to hold the corn in storage until demand for corn increases, the supply decreases or some of both occurs.

If P_1 exceeds P_e year after year, the government is going to have to be continually acquiring corn and placing it in storage. Its stocks of corn and the accompanying storage costs could become very large with the passage of time.

Hence, the loan-rate system is really not a tool that the government can use to keep the price of corn consistently above the equilibrium level, unless the government is willing to take corn out of the market year after year. On the other hand, the loan-rate system could be used by the government to dampen fluctuations in the price of corn over the course of time. For example, the government could take corn out of the market to hold up the market price when supplies of corn are unusually abundant. And it could sell off some of its previously acquired stocks of corn to hold down the market price when supplies are unusually tight.

The U.S. government makes direct subsidy payments to corn farmers through the **target price** and **deficiency payment** mechanism. The target price is approximately the minimum payment that a farmer will get per bushel of corn produced. If the market price is below the target price, the farmer will get a deficiency payment from the government that is equal to the difference between the target price and the market price (or the loan rate, whichever is greater) times the normal number of bushels of corn produced per acre times the number of acres of corn planted. For example, suppose that the target price is \$2.75 per bushel, the market price and the loan rate are both \$2.00 per bushel, normal yield is 100 bushels per acre and 100 acres are planted by the farmer in corn. Then the deficiency payment will be

$$(\$0.75) \cdot (100) \cdot (100) = \$7,500.$$

And if the actual yield per acre equals the normal yield, the farmer will get

$$(\$2.00) \cdot (100) = \$20,000$$

from the sale of his crop. His total gross return will be \$27,500.

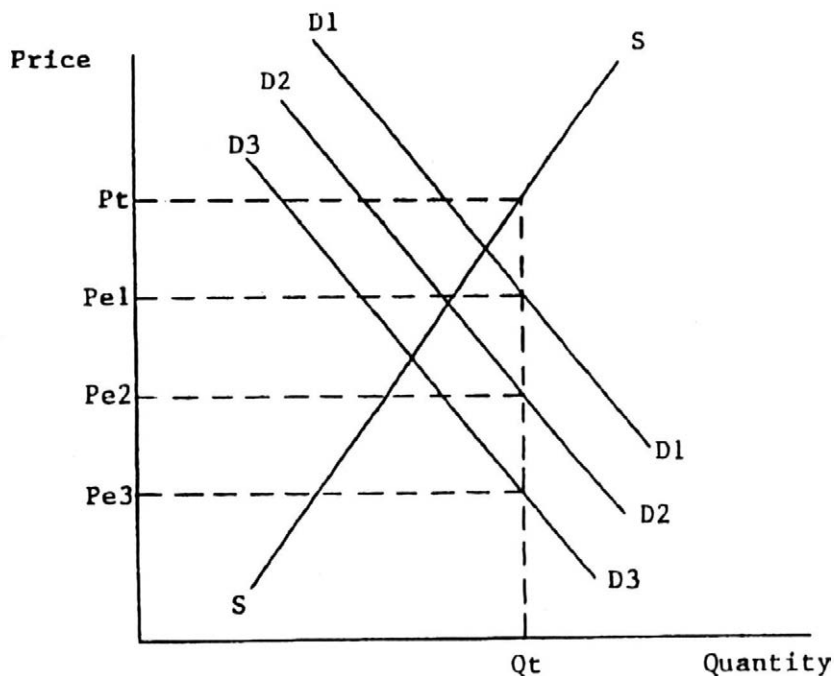
If the market price turns out to be higher than \$2.00 but no more than \$2.75, the farmer's total gross return will still be \$27,500. This is because the higher market price reduces the deficiency payment by essentially the same amount that it increases the farmer's sales revenues. Of course, if the market price turns out to be greater than \$2.75, the farmer's gross return will be greater than \$27,500. The deficiency payment cannot be smaller than zero.

Similarly, a market price (and loan rate) below \$2.00 will not affect the farmer's total gross return. While the lower market price decreases the farmer's sales receipts, it increases his deficiency payment by the same amount.

The target price is approximately the minimum return that the farmer will get per bushel for his crop. It is only an approximation because the deficiency payment is computed on the basis of normal yields per acre and the actual yield may turn out to be greater or smaller than normal.

The target price and deficiency payment mechanism is a device that can be used (and is used) by the government to support the effective price received by corn farmers without the necessity of also supporting the market price for corn. It is illustrated in fig. 2. The supply curve for corn is SS and the target price is P_t . The total gross income of corn farmers will be $(P_t \cdot Q_t)$ regardless of whether the demand curve is D_1D_1 , D_2D_2 or D_3D_3 (or any other demand curve that cuts the supply curve at or below the price level P_t). If the demand curve is D_1D_1 , the equilibrium market price will be P_{e1} , the deficiency payment will be $[(P_t - P_{e1}) \cdot Q_t]$ and the market value of the corn crop will be $(P_{e1} \cdot Q_t)$. With demand curve D_2D_2 , the equilibrium market price will be lower, the deficiency payment larger and the market value of the crop smaller. And with D_3D_3 , the market price and the market value of the crop will be even lower while the deficiency payment will be larger.

The **acreage reduction** program requires that a certain percentage of the farmer's crop land be removed from production as a condition for receiving the benefits of deficiency payments and being able to borrow from the government at the loan rate.

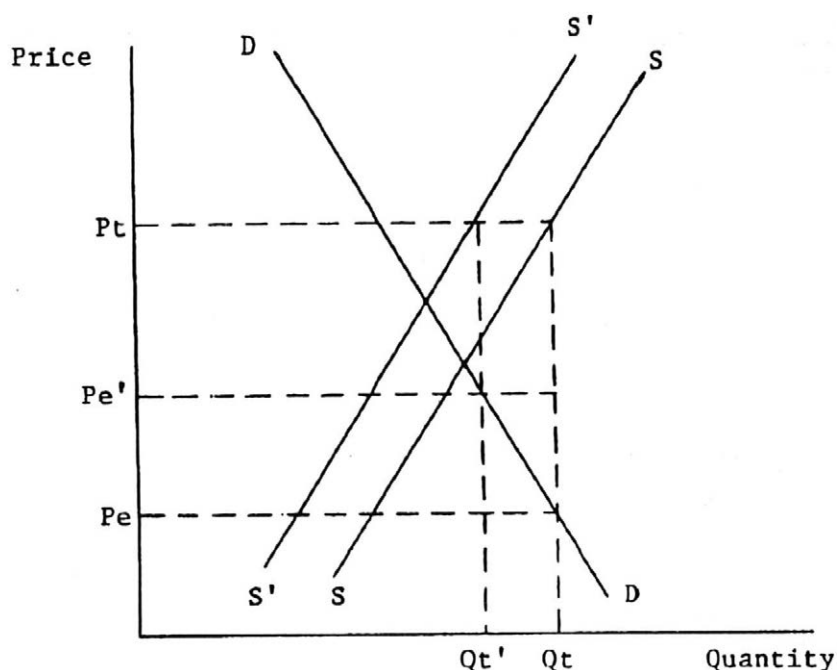

2. Demand - supply model with target prices

The corn farmer must declare his intention to participate in the government's price and income support program through a "sign up" process before the planting season. If he decides to participate, he becomes eligible to receive deficiency payments based on the target price and to borrow from the government after harvest at the loan rate. But normally he must also agree to remove from production a percentage of the land that he usually devotes to corn.

The purpose of the acreage reduction program is to reduce production of the crop, increase the market price for the crop and, therefore, reduce the cost to the government of its price and income support program. This is illustrated in fig. 3. The demand curve is DD , the supply curve in the absence of an acreage reduction program is SS , the supply curve with an acreage reduction program is $S'S'$ and the target price is P_t . In the absence of the acreage reduction program, farmers will produce Q_t , the equilibrium price will be P_e and the sum of the government's deficiency payments to farmers will be $[Q_t \cdot (P_t - P_e)]$. With the acreage reduction program, farmers will produce Q_t' , the equilibrium price will be P_e' and the sum of the government's deficiency payments to farmers will be $[Q_t' \cdot (P_t - P_e')]$. Clearly, $[Q_t \cdot (P_t - P_e)]$ is larger than $[Q_t' \cdot (P_t - P_e')]$, the acreage reduction program reduces the cost to the government connected with a given target price.

Participation on the part of farmers in the government price and income support program is entirely voluntary. If a farmer chooses not to participate, he does not have

3. Prices changes with acreage reduction program

to remove a portion of his corn land from production. But he is also not eligible to receive deficiency payments or to borrow from the government at the loan rate with his crop as collateral.

There are government price and income support programs for other feed grain crops - barley, oats and sorghum - and for wheat that are essentially identical to the program for corn.

Rice and Cotton Programs

The government's price and income support programs for rice and cotton have target prices, loan rates, deficiency payments and acreage reduction schemes that are similar to the programs for wheat and other feed grains. There is one conceptual difference, however. The loan rate concept for rice and cotton is a **marketing loan rate**. Under the marketing loan rate, the farmer can borrow from the government at the stipulated loan rate with his crop as collateral. However, if he chooses to repay the loan, he does so at the market price which may be less than the rate at which he borrowed. To illustrate, suppose that the loan rate for rice is \$130 per ton and the farmer puts 300 tons of rice in storage as collateral for a loan from the government. The amount of the loan will be $\$130 \cdot 300 = \$39,000$. Suppose that market price for rice is \$120. The farmer can fully repay his debt to the government with $\$120 \cdot 300 = \$36,000$ and take his rice out of storage and do whatever he wants with

it. **With a marketing loan program, the loan rate is no longer the floor price for the commodity.**

Soybeans

There is no target price, deficiency payment or acreage reduction program for soybeans. Until 1990, there was an ordinary loan-rate program for soybeans, but the loan rate was typically set well below the price that brought the market to equilibrium. A marketing loan rate system for soybeans was adopted in 1990, but again, the loan rate has been set lower than the prices for soybeans that developed in the market.

Sugar

The U.S. is a high-cost producer of sugar, but the government limits sugar imports with a quota. The price of sugar in the U.S. is often three to four times the price at which it can be bought in the world market because of restrictions on imports.

Dairy

The government stands ready to buy butter, cheese and dry milk if needed to support the price of milk at some minimum level. In past years, the government has purchased large sums of these products to keep the price of milk from falling below the prescribed level. Currently, the support price for milk is below market equilibrium level, and the government is not buying significant amounts of dairy products in an effort to support the market price for milk.

Tobacco and Peanuts

A farmer must have a government allotment (license) to produce and market either tobacco or peanuts in the U.S. These allotments are strictly limited and imports of tobacco or peanuts are strictly controlled. The whole control system for tobacco and peanuts is designed to assure relatively high incomes for the few producers of these commodities.

These are the major government intervention programs for agriculture in the U.S.

POLICY ANALYSIS

Every four or five years, the U.S. government enacts into law major legislation which sets forth the basic stance of farm policy for the next several years. Occasionally, changes are made in the basic tools employed in carrying out farm policy. But more typically, the changes that are made have more to do with the setting of the tools of policy rather than the nature of the tools themselves. Changes in U.S. farm policy since the 1930s have been more evolutionary than revolutionary.

Economic analysis plays an important role in the development of new farm policy legislation. The politicians who ultimately determine policy need objective analyses of the consequences of alternative courses of action, and they look to economists, both within and outside the government, for such analyses.

These analyses will contribute to the policy outcome. However, in the end, the final decision is political. More often than not, a given proposed policy action will benefit one group of citizens at the expense of another - for example, farmers expense of consumers and taxpayers. The politicians must weigh the impact of the policy alternatives on their various constituencies and make the policy decision.

The role of economic analysis does not end with the passage of legislation. For one thing, farm policy legislation often gives considerable discretion to the Secretary of Agriculture in the setting of key policy parameters, such as loan rates, target prices and acreage reduction requirements. And the secretary looks to economists within the Department of Agriculture for analyses of the consequences of setting these parameters at alternative levels. Furthermore, once a program or policy has been implemented, its economic impact must be evaluated as a guide for future decisions.

Economic policy analysis is simply economic analysis applied to policy questions. And the ordinary analytical tools of economic analysis are what is used in carrying out policy analyses.

Supply and demand models figure prominently in such analyses. These models are typically more elaborate versions of the models that were employed above in this paper to describe the loan rate, target price, deficiency payment and acreage reduction elements of the U.S. intervention program for corn. They are more elaborate in two respects. First, they usually take into account the fact that what occurs in the market for one commodity will often impact the markets for other agricultural commodities. For example, the loan rate and target price for corn will influence the markets for other grains and also the markets for livestock, since corn is a substitute for other grains and a source of feed for livestock. Second, policy makers usually want quantitative rather than just qualitative analyses of the consequence of alternative policy actions. They want to know how much net farm income is likely to change in response to a particular policy action. To provide quantitative analyses requires estimates of the parameters of supply and demand functions.

In recent years, agricultural economists in the U.S. have developed several large, multi-equation mathematical models that can be used to predict the consequences of policy actions on the individual prices of agricultural commodities and on the quantities of these commodities that will be produced and consumed in the U.S. The precise equations used in these models are the product of fitting theoretical behavioral relationship to historical observations with mathematical statistical techniques. These models are increasingly used to provide analyses of proposed policy actions for policy makers.

Nevertheless, small models that are composed of only a few equations and even small graphical models are often more than adequate to provide insightful and useful analyses. A major virtue of small models is that the results one gets from using them are usually easier to explain to policy makers than are the results from using larger models.

*Prof. Denis R. Starleaf, PhD,
Iowa State University, Ames, U.S.A*

DOSAVADNÍ VÝSLEDKY A MOŽNÉ PERSPEKTIVY ČESKÉ ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY

VÝCHODISKA ZÁKLADNÍCH PRINCIPŮ ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY DO ROKU 1995

Makroekonomický rámec

První dva reformní roky (1991, 1992) jsou poznamenány poklesem výkonnosti ekonomiky. Hrubý domácí produkt (HDP) se snížil mezi lety 1989 a 1992 o 20 %, největší podíl na tomto propadu má pokles průmyslové výroby. V roce 1992 došlo k posunům ve struktuře HDP. Snížil se podíl zemědělství na tvorbě HDP ze 7,7 % (1989) na 5 % (1992), zatímco podíl průmyslu na HDP stoupl z 49,4 % (1989) na 56 % (1991).

V roce 1993 se očekává vzrůst hrubého domácího produktu max. o 1 % (ve stálých cenách). Pro rok 1994 se odhad pohybuje mezi 1 až 3 %.

Liberalizace cen a trhu se odrazila v pohybu cen, a to většinou směrem nahoru. Růst cenové hladiny ilustruje jednak index spotřebitelských cen 1991/90 152 %, 1992/91 111,1 %, jednak deflátoři HDP 1991/89 160,2 %, 1992/89 178,8 %. Inflace se evidentně dostala během posledních dvou let pod kontrolu, což má za následek, že se i přes výkyv v první polovině roku 1993 úroková sazba stabilizovala mezi 12 a 15 procenty (diskontní sazba 8 %).

Předpokládá se, že inflace nepřekročí hranici 17 % v roce 1993. Při zachování současné nízké měsíční inflace lze uvažovat roční inflaci v roce 1994 do 10 %.

Postavení zemědělství - východisko zemědělské politiky

Zemědělství patřilo v centrálně direktivním systému k silně preferovaným odvětvím, z čehož vyplývala jeho neúměrná dimenze a nízká národohospodářská efektivnost. Přejít k tržnímu hospodářství znamenal výrazný tlak na přizpůsobení zemědělství novým ekonomickým podmínkám a odbytovým možnostem z hlediska jeho rozměru, struktury a výkonnosti.

V posledních třech letech došlo k relativnímu přizpůsobení zemědělství novým podmínkám. Podstatně se snížil počet pracovních sil, zjednodušila se výrobní struktura zemědělských podniků, snížily se stavy hospodářských zvířat (zejména skotu) a spotřeby hmotných vstupů s následným snížením zemědělské tržní produkce a nabídky zemědělských produktů. Vedle toho se výrazně redukovaly investice při současném úbytku základních prostředků a zejména zásob.

Uvedené procesy se projeví ve změně makroekonomického postavení zemědělství, neboť klesl jeho podíl na tvorbě HDP, na pracovních silách a investicích.

Ve srovnání s lety 1989 a 1990, kdy zemědělství dosahovalo zisk a kladnou rentabilitu, vykázalo v roce 1991 9,1 mld. Kčs ztráty a - 6,70 % nákladové rentability, v roce 1992 12,9 mld. Kčs ztráty (včetně zohlednění podnikatelské odměny) a - 10,05 % nákladové rentability. Při téměř poloviční redukci počtu pracovníků se

průměrná měsíční nominální mzda v tomto odvětví zvýšila nevýrazně a reálná mzda poklesla.

Zároveň však dochází k tomu, že současná důchodová pozice zemědělství nevytváří dostatek zdrojů a tím neumožňuje realizovat zásadní technickou a technologickou restrukturalizaci tohoto odvětví, což je základním předpokladem pro zvýšení konkurenceschopnosti zemědělských a potravinářských výrobků.

Struktura zemědělství s velkým počtem výrobců a zanedbatelným podílem jednotlivého výrobce na celkové nabídce se blíží modelu dokonalé konkurence, v ostatních vstupních a navazujících odvětvích jde o nedokonalou konkurenci, s možností jednotlivých firem nebo jejich uskupení ovlivňovat ceny a podmínky trhu. Tento typ nerovnováhy, na němž se v průběhu dvou reformních let nic podstatného nezměnilo, způsobil, že jednotlivá opatření ekonomické reformy, koncipovaná jednotně pro celé národní hospodářství, měla v různých sektorech rozdílné projevy a důsledky.

V prvé řadě se to týká všeobecné liberalizace cen, která prakticky zvýhodnila postavení oligopolně a monopolně strukturovaných odvětví, kterým jejich pozice na trhu umožnila ovlivňovat výrazně pohyb cen, přenášet do nich zvýšené náklady, včetně nákladů vyvolaných nevyužitím kapacit a přezaměstnanosti. To si nemohlo dovolit zemědělství (navíc i pro převahu nabídky zemědělských produktů) - odtud prudké rozevření cenových nůžek vedoucí k hluboké ztrátovosti zemědělství.

Obdobně je tomu i s restriktivními opatřeními v měnové a fiskální sféře. V principu stejné zvýšení úrokové míry má nesrovnatelně rozdílné dopady na odvětví, která mají možnost zvyšovat ceny a zisky, než na zemědělství, v němž ceny výrobků v průměru po dva roky stagnovaly a zisk se přeměnil ve ztrátu.

Vzhledem k tomu, že zemědělství nebylo výrazně exportním odvětvím, neměla pro ně valného významu ani devalvace měny se svým obecně proexportním působením, navíc i proto, že agrární trh ve vyspělých zemích je tarifními i netarifními nástroji obchodní politiky výrazně chráněn. Na druhé straně proexportní kurz měny postihuje zemědělství jako dovozce moderní techniky, agrochemikálií apod. Zemědělství je v rozhodující míře závislé na vývoji vnitřní agregátní poptávky, proto její redukce měla v zemědělství větší negativní dopad než na řadu exportních odvětví.

Disparita zemědělství k ostatním odvětvím

Disparita zemědělství je jednou z ústředních kategorií zemědělské politiky; pomocí jejího řešení vyjadřují vyspělé země žádoucí vývoj, potřebu, aby se zemědělství jako celek přiměřeně podílelo na obecném technicko-ekonomickém pokroku a na rostoucím bohatství země. Tendence k disparitnímu vývoji zemědělství v tržní ekonomice je vyvolávána řadou, většinou trvale působících faktorů.

Vznik disparity zemědělství k ostatním odvětvím se v letech 1991 a 1992 projevil jednak v podstatně odlišné míře zhodnocení vkládaného kapitálu (měřené nákladovou rentabilitou), jednak v rozdílné dynamice vývoje nominálních mezd.

Vývoj makroekonomického postavení zemědělství v posledním období proto vyžaduje jako jeden ze základních cílů agrární politiky z krátkodobého hlediska zmírnění disparity zemědělství a její perspektivní minimalizaci. Rozhodující podíl na

dosahování tohoto žádoucího vývoje bude spočívat na samotných podnikatelích v zemědělství a na jejich marketingové orientaci.

Výhled důchodové situace 1993 až 1995

Hospodářský výsledek odhadovaný na základě komoditních studií vykazuje ve výhledu let 1993 až 1995 zlepšující tendenci. V roce 1995 se předpokládá, že může dojít zhruba k vyrovnání mezi nákladovou a výkonovou složkou.

Očekává se, že dojde ke snížení převahy nabídky, dále k relativní stabilizaci podnikatelské struktury a ke zlepšené alokaci výrobních zdrojů.

Úkolem pro příští léta bude řešení disparity ve výsledcích hospodaření mezi odvětvími zemědělství a ostatními obory národního hospodářství dosahovaných v období ekonomické reformy. Účinnost výrobních vkladů zemědělství oproti ostatním odvětvím národního hospodářství v důsledku nadprodukce potravin i dopadů liberalizace cen do zemědělství se výrazně snížila a vznikla situace, kdy bez efektivně vynaložených subvencí do podnikatelské sféry se zemědělství do roku 1995 neobejde.

ZÁKLADNÍ PRINCIPY A CÍLE ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY

Základními principy zemědělské politiky vlády jsou zejména:

- produkce přiměřené nabídky potravin v dimenzích trvale udržitelného rozvoje zemědělství při únosné liberalizaci zahraničního obchodu se zemědělskými a potravinářskými komoditami. V tomto smyslu půjde především o definování rozměru zemědělství ve vztahu k poptávce po zemědělských výrobcích a potravinách a udržení konkurenceschopnosti našeho zemědělství v rámci národního hospodářství a v porovnání se zahraničím, a to v nákladových i cenových relacích;
- uplatnění produkčně ekologické funkce zemědělství, která zahrnuje zejména podíl zemědělství na tvorbě a udržování kulturní krajiny, na péči o neobnovitelné přírodní zdroje a na rozvoji bezodpadových technologií. Současně předpokládáme i postupný rozvoj určitého podílu alternativního zemědělství;
- zajistit zemědělcům odpovídající postavení v transformovaném hospodářství s ohledem na sociální poslání zemědělství a zmírňování důchodové disparity oproti dalším odvětvím. V tomto sociálním aspektu rozvoje zemědělství bude hrát významnou roli respektování podmínek optimálního osídlení, rozvoje infrastruktury a služeb na venkově s ohledem na zachování přiměřeného rozsahu zaměstnanosti ve vesnickém sídelním prostoru.

Spolu s těmito hlavními principy si zemědělská politika dále klade za cíl:

- zabezpečit obyvatelstvu dostatečné a pestré zásobování kvalitními a zdravotně nezávadnými potravinami. Zde se předpokládá zkvalitnění technologického procesu výroby surovin a jejího zpracování i zpřísnění kontroly jakosti potravin domácí i zahraniční proveniencí k tomu určenými orgány (Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský, Česká zemědělská a potravinářská inspekce, Státní veterinární správa apod.);

- spoluvytvářet podmínky pro podnikání v zemědělství a lesním hospodářství vhodně koncipovaným makroekonomickým prostředím a jeho nástroji. K podpoře podnikání bude rozvíjena síť poradenství a přístup k tržním informacím, s cílem orientovat podnikatelskou sféru na produkci mající odbytové možnosti;
- zvyšovat péči o neobnovitelné zdroje společného bohatství, zejména půdu, vodu, ovzduší, faunu, flóru a zdraví obyvatelstva. Snahou bude v závislosti na předpisech platných v ČR i na mezinárodních konvencích zlepšit stav uvedených zdrojů a vytvořit tím podmínky k rozvoji společnosti příštích generací;
- podporovat na základě dostupných zdrojů v zemědělství i lesním hospodářství produkci a využívání obnovitelných zdrojů energie a surovin k její výrobě. K tomuto účelu bude využito surovin organického původu majících charakter vedlejšího výrobku nebo technologického odpadu, vyvinutého systému oleoprogramu, využití solární, větrné energie apod.;
- harmonizovat zapojení našeho zemědělství a lesního hospodářství do světového a evropského agrárního trhu a zvláště spoluvytvářet podmínky pro vývoz zemědělských produktů. Aktivní politikou na úseku vnějších vztahů zabezpečit zpestření sortimentu domácího trhu o dovážené potraviny, vytvářet podmínky k exportu potravin a v souladu se zásadami GATT zajišťovat ochranu českého zemědělství před zahraničními subvencovanými dovozy;
- zabezpečit princip trvale udržitelného hospodaření v lesích s ohledem na jeho biologickou a ekologickou funkci, regulaci vodního režimu a v neposlední řadě i jako producenta suroviny pro rozvoj řady průmyslových odvětví národního hospodářství;
- podporovat rozvoj lesa jako obnovitelného přírodního zdroje ve prospěch příštích generací. Z tohoto pohledu chápat rozvoj lesního hospodářství jako trvalý, dlouhodobý proces;
- vytvářet kvalitní venkovské prostředí a udržovat přirozený ráz krajiny. Realizace tohoto úkolu bude vyžadovat spolupráci s ostatními resorty národního hospodářství, zejména pak s resorty hospodářství, školství, kultury, životního prostředí a v neposlední řadě s místní samosprávou.

ZÁKLADNÍ NÁSTROJE ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY PRO OBDOBÍ DO ROKU 1995

Dosažení specifikovaných cílů vyžaduje použití následujících nástrojů:

Opatření legislativního charakteru, tj. tvorba a přijetí zákonů a právních norem, vymezujících základní podmínky podnikání a vztahu mezi státem (exekutivou) a podnikatelskými subjekty – především legislativní normy vymezující vztah odvětví zemědělství a státu, zákon o lesích, zákon o potravinách aj. Právní normy je nutno koncipovat v návaznosti na uvažovaném přijetí ČR do ES, a tedy na právní normy společenství, případně ostatních mezinárodních organizací, ve kterých je ČR členem nebo o členství uvažuje.

Opatření finančního a kapitálového charakteru, z nichž do popředí vystupuje zřízení a fungování **Podpůrného a garančního rolnického a lesnického**

fondu. Tento Fond zahájí svoji činnost roku 1994. Jeho základní funkcí bude poskytování garancí na úvěry od komerčních bank a subvencí na úroky z těchto úvěrů. Tím dojde k podstatnému snížení rizik za splacení úvěrů zejména s dlouhodobější dobou splatnosti. Výběr komerčních bank bude formou konkursu, v němž jedním z hlavních kritérií bude stupeň výhodnosti podmínek pro již nyní poskytované úvěry zemědělcům.

Podpory z Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu (dále jen Fondu) budou poskytovány nově vzniklým resp. zprivatizovaným transformovaným subjektům, které mají vyrovnány veškeré závazky vůči státu a oprávněným osobám (resp. Pozemkovému fondu). Podpora bude poskytována formou:

a) Garance úvěrů komerčních bank

- Poskytovatelem garance je Fond, který ručí portfoliem akcií a veškerými aktivy v jeho vlastnictví. Poskytnutí garance při splnění podmínek je automatické. *Představenstvo Fondu stanoví případnou změnu této zásady dle aktuální hodnoty portfolia, finančního plánu.*
- O garanci žádá podnikatel a banka, která úvěr poskytuje. Garance se poskytuje zdarma.
- Garantuje se jistina úvěru po vyčerpání zákonných prostředků pro dobytí pohledávky.
- Výše poskytnuté záruky závisí na průměrné délce splatnosti úvěru:
Do 2 let 50 %, do 5 let 70 %, nad 5 let 85 %.
- Garantuje se také část úroků z úvěrů. Míra jejich garance bude stanovena představenstvem v podrobných směrnících.
- Realizace dospělé záruky může proběhnout až po vyčerpání všech zákonných prostředků na dobytí pohledávky (včetně konkurzu), což musí prokázat příjemce záruky.
V případě, že získané prostředky nestačí na splacení jistiny úvěru, uhradí Fond bez prodlení zbytek jistiny, nejvýše však podíl určený na garanci.
- Garanci lze obdržet také na restrukturalizaci úvěrů poskytnutých dříve s dotační podporou, podle pravidel platných od 1.1.1994.
- Důraz se klade na dlouhodobost úvěrů a snížení úrokových sazeb.

b) Dotace poskytovaná formou úhrady části úroků

- V souladu s usnesením vlády 337/93 doplněném důrazně ustanovením o vládní kontrole těchto prostředků, je ministerstvo zemědělství garantem zaměření podpory na projekty v souladu s agrární politikou státu, předem definuje podmínky podpory, vyjádří se k jejich naplnění. Konečné rozhodnutí o poskytnutí podpory je ponecháno na úvěrující bance plně v souladu s ekonomickou efektivností alokace kapitálu bankou. Obchodní úvěrující banku si vybírá podnikatel.
- Dotace se poskytuje formou úhrady části úroků. Dotace je pevná procentní sazba stanovená představenstvem Fondu čtvrtletně.
- Fond zruší při nedodržení stanovených podmínek dotaci od data zjištění porušení podmínek. Stejně tak při uplatnění sankčních úroků.

Obecné podmínky pro získání podpory z Fondu:

Podpory se poskytují na ekonomicky návratné podnikatelské záměry v rámci vyhlášených programů Fondu, které jsou v souladu s cíli zemědělské politiky státu. (Ke splnění podmínek programu se vyjadřuje MZe.)

Žadatel může obdržet podporu na stejný podnikatelský záměr v rámci příslušného programu pouze jednou, s možností změn předmětu podpory při realizaci záměru na základě žádosti klienta a úvěrujících bank. Podporu lze proporcionálně rozdělit v případě, že se na úvěrování záměru podílí více bank. V případě změny podnikatelského záměru je nutno předložit novou žádost.

- Podpory se poskytují jen na část podnikatelského záměru, na kterou nebyla poskytnuta podpora z jiných veřejných zdrojů (např. ze Státního rozpočtu, Státních fondů, ČMRZB apod.).
- Majetek získaný prostřednictvím programů Fondu je možné prodat nebo převést na jiného vlastníka pouze se souhlasem Fondu nebo úvěrující banky.
- Podpory se neposkytují na nákup osobních automobilů a v roce 1994 také na nákup pozemků a budov.
- Podpory se neposkytují příslušníku cizího státu, nebo subjektu se zahraniční majetkovou účastí. Výjimečně Fond může povolit podporu žadateli se zahraniční účastí, avšak pouze na podíl na záměru, odpovídající účasti tuzemské strany.
- Žadatel musí být podnikatelským subjektem podle obchodního zákoníku (zákona č. 513/91 Sb.) se zemědělskými, lesními či zpracovatelskými činnostmi zapsanými v obchodním rejstříku, nebo podnikatelským subjektem oprávněným vykonávat tyto činnosti podle živnostenského zákona (zákona č. 455/91 Sb.), nebo rolníkem registrovaným obecním úřadem podle zákona o samostatně hospodařících rolnících (zákona č. 219/91 Sb.).
- Je-li žadatel povinnou osobou ve smyslu zákona č. 42/92 Sb. či zákona č. 229/91 Sb., podpora se neposkytne, jestliže nemá vypořádány veškeré vyžádané majetkové nároky oprávněných osob. Jestliže žádající podnikatelský subjekt se odvozuje od povinné osoby ve smyslu uvedených zákonů, posoudí stav MZe.
- Podpora se poskytne jen při splnění závazku vůči státu, FNM a PF. Plnění závazků vůči státu potvrzuje na žádosti příslušný finanční úřad. Plnění případných závazků vůči FNM a PF potvrzuje MZe.
- Žadatel se zavazuje poskytovat MZe vybrané informace o svém hospodaření při dodržení zásady ochrany individuálních dat ze strany MZe.
- Na podporu není právní nárok.

Pro rok 1994 se předpokládá vyhlášení 5 programů PGRLEF:

- a) **PROVOZ** - program podpory řešení přechodného nedostatku finančních zdrojů na provozní účely.

1. Předmět a účel podpory

Cílem programu je přispět k řešení přechodného nedostatku vlastních finančních zdrojů na provozní účely. Podpora se poskytuje na nákup těchto vstupů:

- osivo a sadba odrůdově odpovídající ČSN a listině povolených odrůd;

- průmyslová hnojiva;
- chemické ochranné prostředky ze seznamu povolených přípravků;
- veterinární léčiva;
- užitková zvířata pro pastevní způsob odchovu či výkrmu v rozsahu, který odpovídá výměře, úživnosti a ostatním podmínkám pastevního areálu podnikatelského subjektu.

2. Přístup k programu

Komu je program určen

Do programu se mohou přihlásit podnikatelské subjekty se zemědělskou a lesní výrobou, které splňují všeobecné podmínky, přičemž příjmy z prvovýroby tvoří více než 50 % celkových příjmů žadatele.

Specifická kritéria

Smlouva o zajištění odbytu produkce, která vznikne využitím provozních vstupů, nakupovaných v rámci programu.

3. Podpory poskytované v rámci programu

- garance bankovních úvěrů s délkou splatnosti do 2 let,
- dotace na úhradu částí úroků.

b) ZEMĚDĚLEC - program podpory rozvoje podnikání v zemědělství a lesnictví.

1. Předmět a účel podpory

Cílem programu je podpořit rozvoj zemědělských i nezemědělských činností zemědělských a lesních podnikatelských subjektů, který vytvoří předpoklady pro jejich dlouhodobou ekonomickou úspěšnost. Podporovány budou zejména tyto aktivity:

- nákup strojů, zařízení, technologií a nemotného majetku (licencí, koncesí apod.);
- stavební investice související s rekonstrukcí a modernizací;
- pořízení resp. doplnění základního stáda;
- založení a rozvoj činností spojených s agroturistikou;
- ekologické investice a investice do půdy (protierozní opatření, zřízení rybníků a vodohospodářských zařízení, čističky odpadních vod, jímky na exkrementy zvířat apod.);
- investice na úsporu energie a na využití energie z obnovitelných zdrojů;
- zřizování polních cest.

2. Přístup k programu

Komu je program určen

Do programu se mohou přihlásit podnikatelské subjekty, které splňují všeobecné podmínky, přičemž příjmy z prvovýroby tvoří více než 50 % celkových příjmů žadatele a že tento poměr zůstane zachován i po uskutečnění záměru. Při splnění veškerých podmínek se mohou do programu přihlásit i podnikatelské subjekty (obchodní společnosti apod.), založené za účelem ekonomicky výhodného společného využívání nakupovaného investičního majetku.

Specifická kritéria programu

Podnikatelský záměr může zahrnovat i převzaté závazky z privatizace státních statků, které vyplývají z vládního usnesení č. 228/93. V případě záměrů, vyvolávajících změnu kultury, je vyžadováno také stanovisko obce.

3. Podpory poskytované v rámci programu

- garance bankovních úvěrů,
- dotace na úhradu části úroků.

c) **KRAJINA** - program podpory rozvoje zemědělské a lesnické výroby v oblastech s příkázanými režimy hospodaření.

1. Předmět a účel podpory

Cílem programu je podpořit přístup k úvěrům na ekologicky šetrné hospodaření na zemědělské a lesní půdě a na údržbu krajiny pro ty zemědělské a lesnické podnikatelské subjekty, které působí v oblastech s příkázanými režimy hospodaření.

2. Přístup k programu

Komu je program určen

Program je určen zemědělským a lesnickým podnikatelským subjektům, které žádají o podporu v rámci programů PROVOZ a ZEMĚDĚLEC a jejichž celá výměra či část výměry se nachází v oblastech s příkázanými režimy hospodaření, stanovených na základě příslušných zákonů o ochraně vod, přírody a krajiny.

Specifická kritéria programu

Zapojení alespoň do jednoho z programů PROVOZ a ZEMĚDĚLEC.

3. Podpory poskytované v rámci programu

Vyšší dotace úroků z úvěrů, poskytované v rámci programů PROVOZ a ZEMĚDĚLEC, při uplatnění těchto zásad:

- u subjektů, jejichž výměra v oblasti s příkázanými režimy hospodaření převyšuje 30 % celkové výměry podniku, se zvýší dotace úroků o 1 procentní bod z úrokové sazby;
- u podniků, jejichž výměra v oblasti s příkázanými režimy hospodaření převyšuje 60 % celkové výměry podniku, se zvýší dotace úroků o 3 procentní body z úrokové sazby.

d) **MLÁDÍ** - program podpory zlepšování věkové struktury podnikatelů v zemědělství.

1. Předmět a účel podpory

Cílem programu je usnadnit zahájení a rozvoj zemědělského podnikání na bázi rodinných farem pro mladé podnikatele a mladé rodiny.

2. Přístup k programu

Komu je program určen

Program je určen mladým podnikatelům a mladým rodinám, které zahajují či rozvíjejí zemědělské podnikání na bázi rodinných farem, a kde majitel farmy není starší než 35 let.

Specifická kritéria programu

- zahájení či rozvoj zemědělského podnikání na rodinné farmě;
- závazek k hospodaření po dobu nejméně 10 let;
- účast alespoň v jednom z programů PROVOZ, ZEMĚDĚLEC a KRAJINA.

3. Podpory poskytované v rámci programu v roce 1994

Zvýhodnění dotace úroků z úvěrů, poskytované v rámci programů PROVOZ, ZEMĚDĚLEC a KRAJINA o 5 procentních bodů úrokové sazby.

e) **ZPRACOVATELSKÝ PRŮMYSL** - program podpory rozvoje zpracovatelského průmyslu.

1. Předmět a účel podpory

Cílem programu je podpořit přístup k úvěrům na restrukturalizaci a modernizaci zpracování zemědělských produktů na potravinářské a nepotravinářské užití a jejich odbytu, v souladu s platnými normami ES. Podporovány budou zejména tyto investiční aktivity:

- nákup strojů, zařízení, technologií a nehmotného majetku (licencí, koncesí apod.);
- stavební investice související s rekonstrukcí a modernizací.

2. Přístup k programu

Komu je program určen

Program je určen podnikatelským subjektům se zpracovatelskou činností, které splňují všeobecné podmínky.

Specifická kritéria programu

- žadatel plní závazky vůči dodavatelským zemědělským podnikatelským subjektům ve lhůtách splatnosti;
- žadatel má uzavřeny s tuzemskými podnikatelskými subjekty zemědělské prvovýroby smlouvy na dodávky surovin, odpovídající minimálně 60 % jeho nákladů na nákup zpracovávaných zemědělských surovin;
- preferování budou žadatelé s vyšší majetkovou účastí zemědělských podnikatelských subjektů a záměry, které souvisejí se zpracováním zemědělské výroby na nepotravinářské užití.

3. Podpory poskytované v rámci programu

- garance bankovních úvěrů,
- dotace na úhradu částí úroků.

Účelové dotace do zemědělské prvovýroby budou napříště poskytovány v omezené míře na nezbytné odvětvové potřeby rozvojového a mimoprodukčního charakteru v zemědělství. Půjde zejména o dotace a na:

- řešení důchodové parity ve vybraných extrémních oblastech, kde došlo k souběhu řady negativních faktorů (horší přírodní podmínky, nedostatek pracovních míst, nebezpečí vysídlení),
- zdůvodněná ekologická opatření,
- udržení a zlepšování genetického potenciálu hospodářských zvířat, osiv a sádí,
- podpora ozdravování hospodářských zvířat, polních a speciálních kultur,

- podpora informatiky a poradenství v zemědělství.
- V roce 1994 i 1995 by tyto objemy účelových dotací měly dosáhnout 1,2 mld. Kč.

Opatření v oblasti ochrany trhu při trvalém respektování nezbytného dovozu zemědělských produktů za účelem vytváření konkurenčního tlaku.

V hlavních zemědělských komoditách - tj. v obilí, masu a mléku je náš trh chráněn dostatečně a vývoz těchto produktů několikanásobně převyšuje jejich dovoz. Problémy jsou u ochrany raných brambor a některých druhů ovoce (jablka a víno).

Ke zpružnění funkce ochrany trhu budou učiněny následující kroky:

- zlepšení funkce vyrovnávacích dávek,
- zavedení sezónní ochrany na vybrané druhy ovoce a zeleniny použitím automatických a neautomatických licencí.

V případě, že do konce roku 1993 skončí jednání Uruguayského kola GATT, ČR z hlediska ochrany trhu přijme následující opatření:

- převedení vyrovnávacích dávek na cla formou tarifikace,
- přijetí závazků na snížení všech cel výrobků kapitoly 1 - 24 celní nomenklatury o 36 % v globále (v konečném období v roce 2002),
- vázání všech celních sazeb na snížené úrovni,
- u výrobků ztarifikovaných, kde byly dovozy velmi nízké nebo nulové, zajistit minimální přístup na trh odpovídající výši 3 % dovozu ve vztahu ke spotřebě v roce 1996 a 5 % dovozu v roce 2002.

Státní fond tržní regulace v zemědělství ČR rozšířil v závěru roku 1992 svoji činnost i na regulaci vnitřního trhu. Vedle subvencovaných vývozu v širší míře uplatňuje intervenční nákupy jednotlivých komodit, jejich zpracování a skladování s následným užitím pro vnitřní trh (tam, kde poptávka převyšuje nabídku), případně pro vývoz (když nabídka převyšuje poptávku).

Ukazuje se však zároveň, že funkce fondu tržní regulace není zcela postačující pro vyřešení všech problémů, které s sebou současný trh se zemědělskými a potravinářskými komoditami přináší, zejména pokud se jedná o problém nadprodukce některých komodit.

Ministerstvo zemědělství ustanovuje komoditní rady jako poradní orgán ministra. Komoditní rady složené ze zástupců prvovýroby, zpracovatelů, obchodníků i spotřebitelů vytváří prostor pro hodnocení relevantních informací a dávají doporučení k jednotlivým komoditám.

Působení zákona o konkurzu a vyrovnání a uplatnění mimosoudních opatření státu k řešení bankrotů. Jako základní nástroje s ingerencí státu budou využity:

- zápočty pohledávek a závazků,
- kapitalizace úvěrů a pohledávek,
- odkoupení pohledávek,
- odpis pohledávek do nákladů.

Prioritním cílem tohoto opatření vedle stimulace restrukturalizačních záměrů je předně řešení ekonomické situace v podnicích, které svou platební neschopností

ohrožují značně velký okruh navazujících prvovýrobců a prosazení diverzifikace majetkových vztahů (podíl prvovýrobců na majetku zpracovatelů), při respektování individuálního přístupu vzhledem k oboustranné zadluženosti zpracovatelů i výrobců.

Uplatnění zakladatelských funkcí resortu využívajících zejména u přetrvávajících nebo zbytkových státních podniků možnosti dané zákonem č. 111/1990 Sb. o státním podniku a usnesením vlády ČR č. 658 z listopadu 1992 o postupu řešení finančních a personálních problémů zbytkových podniků. U zbytkových podniků je přitom možné existenčně nezbytné finanční prostředky ve shodě s přijatými zásadami a postupy hradit z Fondu národního majetku České republiky.

Mezinárodně politické kroky představitelů výkonné moci při veškerých stycích se zahraničními partnery. Jejich stěžejním cílem je eliminace protekcionismu zahraničních obchodních teritorií, vytváření potřebného prostoru pro vývozní aktivity našich producentů všech komodit zemědělské povahy a dlouhodobé předpoklady založené zejména mezinárodními smluvními vztahy, při jejich oboustranném respektování a plnění zainteresovanými smluvními stranami.

Služby informačního charakteru, které poskytují podnikatelské i spotřebitelské informace a signály, následně sloužící k jejich orientaci v tržním prostředí. Jsou to především komoditní studie vydávané jako oficiální zprávy ministerstva zemědělství o současném a předpokládaném vývoji na trhu hlavních komodit a další signální a statistické informace, prognózy a výsledky výběrových šetření. V tomto směru budou mít významnou roli aktuální a účinná opatření v oblasti poradenství a státní podpora samosprávných institucí (komory, svazy, sdružení, aj.), vzdělávací a osvětové aktivity.

Vlastní výkon státní správy, který musí být cílevědomý, koordinovaný a plně funkční. K tomu směřují zvláště systémové změny při reformě veřejné správy. Podstatně se musí zvýšit výkonnost katastrálních úřadů, Pozemkových úřadů (včetně jejich posláním při pozemkových úpravách), orgánů soudní moci a věcně příslušného ústředního orgánu státní správy, resp. jeho podřízených regionálních útvarů - územních odborů MZe.

Naplňování zemědělské politiky musí být chápáno nadresortně, její podstatné prvky jsou řešitelné pouze v úzké spolupráci ústředních orgánů státní správy (MF, MŽP, MH, MPO, MZV, MPSV, MZ apod.) a Parlamentu ČR. Významným partnerem při praktickém formování a uskutečňování zemědělské politiky bude rovněž Agrární komora.

*Kolektiv autorů MZe ČR, Praha
příspěvek na konferenci přednesl a aktualizoval
pro časopis Zemědělská ekonomika
Ing. Jiří H u ž e r a*

THE MILK INVENTORY MANAGEMENT PROGRAMS: THE USE OF AN ECONOMIC TOOL FOR POLICY ANALYSIS

In the 1990 Food Agriculture and Trade Act of 1990, Congress mandated that the U.S. Department of Agriculture provide a study of alternative supply management programs for the U.S. Dairy Industry by August 1991. However, during the summer of 1990 and into the spring of 1991, farm level dairy prices plummeted from record highs to the support level of \$10.10 per cwt. Because of the low prices and high rate of exit from the industry by dairy farmers, Congress and the Secretary of Agriculture agreed to move the completion date forward by two months. In the paper, I am going to outline how the study was done and discuss one of the four different supply management programs that were studied.

Beginning in February, 1990, a task force including representatives from the Agricultural Stabilization and Conservation Service (ASCS), the Economic Research Service (ERS), the Economic Analysis Staff (EAS), the Agricultural Marketing Service (AMS), Foreign Agricultural Service (FAS), and the Office of Budget and Policy Analysis began the task. ASCS was designated the lead agency. ERS was designated the analysis agency. There were 11 economists from ERS working in 2 division and 3 branches. Other agencies provided review and oversight and were used for their area of expertise. For example, FAS provided knowledge of current positions in the Uruguay round of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) and provisions of current trade treaties.

EVALUATION CRITERIA

Congress also mandated that the programs be evaluated on 11 criteria. The Secretary of Agriculture added 3 more.

The criteria were:

- to determine that the supply management program assured an adequate supply of milk but yet limited government purchases to 6 billion pounds on milk equivalent basis. (The U.S. government only purchases nonfat dry milk, butter and cheese in its support program);
- how fast and effectively the program would bring the surplus under control;
- its effectiveness in controlling long-term milk production;
- how well the program added to the stability of farm milk and wholesale dairy product prices;
- the impact of temporary increases and decreases in wholesale dairy products prices;
- how well the program allowed for long-term adjustments in production, manufacturing and consumption to occur;
- what were the regional impacts on milk prices, producer revenue and milk supplies;
- what was the effect on technological innovation;
- what was the effectiveness of increasing protein production and reducing fat production in milk;

- how well the program improved the nutrition and health and well-being of U.S. citizens;
- how the program affected the availability of surplus products for domestic and foreign nutrition programs;
- how effectively the program used Federal tax dollars and the impact on Federal spending;
- how the program impacted national producer income;
- the effect of the program on the U.S. livestock industry;
- and how well the program optimized impacts on the rural economy and maintains family farms.

The Secretary's criteria were:

- how the program affected the long-term efficiency of production;
- how the program affected domestic consumers;
- and how well the program met U.S. international obligations in terms of consistency with trade treaties.

Although the legislation had 11 criteria, there were actually 15 criteria if they were addressed separately.

PROGRAM TYPES

The mandated study called for several preliminary steps before the modelling could begin. Congress mandated that USDA ask for supply management programs from the public. USDA receive 77 replies by the date specified in the call for proposals. They could be classified into roughly 5 different types of programs: Target price-deficiency payment programs, reclassification or Class IV programs, two-tier pricing programs, milk marketing diversion programs, and demand enhancement programs.

Target price-deficiency programs set a target price or a price that everyone agrees will bring about an equilibrium between supply and demand. Producers who agree to enter the program are guaranteed that they will receive that price on a certain level of their production. In return these producers must reduce their annual production by a set amount. The deficiency payment is the farmer's base production times the difference between the target price and the actual U.S. average price during that year.

The reclassification or Class IV program adds a fourth class to the U.S. Federal milk marketing order system's current three classes of milk. The original three classes of milk are Class I for fluid milk products, Class II for soft manufactured products such as ice-cream and yogurt, and Class III for hard manufactured products such as cheese, butter, and nonfat dry milk. The fourth class would be milk that was manufactured and sold at a reduced price on the world market. Producers would receive a rebled price based on the weighted average of products sold domestically and internationally. To handle the disposition of the surplus domestic milk, a national pool would be developed.

Two-tier pricing programs set two different prices for milk. The first and highest price is the price paid for all qualifying milk. Qualifying milk is the production that a particular producer had during a set period of time, called the producer's base. Any milk the operator sells over the amount of his base would receive a lower price. Usually the lower price is low enough to stop any production over the amount necessary to meet domestic commercial use and government demand for domestic and international humanitarian programs.

Milk marketing diversion programs are similar to target price-deficiency payment programs. Producers receive a payment in return for entering the program and reducing production. In milk diversion programs, however, the government asks producers to bid a certain price for a certain level of production. The government having estimated how much production needs to be reduced to bring supply and demand into equilibrium takes the lowest bids up to the amount of milk production reduction that is needed. The producer essentially tells the government what he is willing to give up in profit for a hundredweight of milk production reduction. The government then either pays the producer directly for the amount of milk production he has foregone or pays a much smaller payment per cwt upon the entire base production.

The demand enhancement programs suggested that the government should expand domestic and foreign aid programs such as the Temporary Emergency Food Assistance Program (TEFAP); the School Lunch Program; the Women, Infants, and Children Program (WIC); The Dairy Export Incentive Programs (DEIP); and Government Aid programs such as PL-480 and Section 416. These programs were not studied because they were demand increasing, not supply decreasing as was Congressionally mandated. In addition, they were programs that expanded Federal spending on the dairy program.

By the time proposals were received and the preliminary decisions were made on what types of programs were to be studied, the Secretary had already announced that he had agreed to move the time period for preliminary results up to May 15. This gave approximately one month to complete the study and month to make any revisions and come up with a political evaluation of the different programs.

An economic model was developed for each of the supply management programs. Each economic model determined the impact on farm production and milk marketings, the number of cows in production, commercial use, government removals and expenditures, farm prices, retail prices, and farm income. Previous to the beginning of the project, the USDA had completed a five-year baseline. The models were built to calculate changes from that baseline.

The results from these models were in turn fed into three other models to determine impacts on the livestock industry, and the rural and macroeconomy. The livestock model was a dynamic model with approximately 45 equations simulating change in the beef, pork, broiler, and turkey sectors. Changes in dairy cattle slaughter levels were fed into this model to determine impacts of the four types of dairy supply management programs upon the livestock and poultry industries.

IMPLAN is an input-output model developed to examine policy change impacts at the county level in the United States. Four specific dairy producing counties were examined for impacts of the four programs. The counties were selected because of the high concentration of dairy production and because one of the Senators promoting the study was from a state which is highly dependent on dairy production for income with the state.

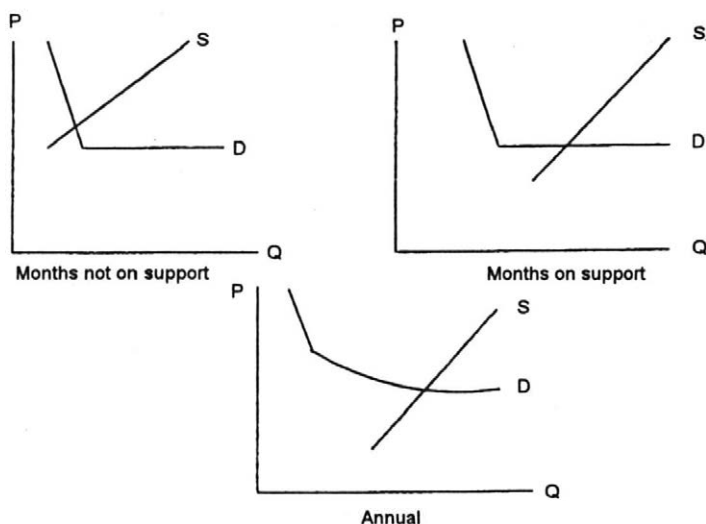
The Computable General Equilibrium (CGE) model was used to determine the impacts on the economy in general. Again, information on changes in production and prices were fed into this model to determine impacts on the macroeconomy.

THE MODEL

With such a short time to complete the analysis of the supply management programs, the most basic of economic models was developed. Elasticity estimates were gleaned from the literature (Buxton 1985, McDowell et al. 1988). These elasticities were then used to determine the impacts on production and commercial use from changes in price. Each model actually consisted of a model for each year and was, for the most part, independent of previous and following year changes. The models simulated a dynamic time path by having progressively larger supply elasticities for progressive years. For example, the first year of the model has a short-run elasticity of supply of 0.15. Later years become progressively larger, 0.30, 0.40, 0.50, and 0.50, for fiscal years 1993 to 1997, respectively. This follows from the logic of the biological lag in milk production and that producers have a greater and greater ability to develop capacity the further in the future they are from an earlier change or from an expected change.

The coefficient for the elasticity of demand was taken from the literature as well (McDowell et al. 1988). However, -0.15 is well known as an elasticity of demand for raw fluid milk. No elasticities were known for a data time series the USDA developed called the retail value of milk. So a coefficient was developed for the retail value of milk by keeping the change in production equivalent for certain changes in the price of milk. So a five cent change in the all milk or farm milk price resulted in the same change in commercial use as a five cent change in the retail value.

One problem did occur in the modelling process. No evidence could be found that linked the all milk and the manufacturing prices to the quantity of net removals of milk products from the market by the USDA. Because milk prices are not at the price support level at all times, there exists a relationship between the quantity of milk purchased by the government and the price of milk. During periods of the year when prices are above support, demand and supply are in equilibrium. But during other parts of the year, when the government purchases milk products, then supplies are not in equilibrium with commercial demand. By tracing through the year the periods of equilibrium and periods of surplus, a relationship can be shown to exist on an annual basis that is not exactly the traditional economic view of a commodity with a floor price set by the government. Individual periods probably match the traditional view but summing together depicts a different relationship than that seen in economic textbooks (Fig. 1).

1. Tracing out the annual all milk price with a support mechanism

Therefore an econometric model was developed to derive the relationship between the quantity of government net removals and the all milk price. A two equation model was developed using the PROC MODEL feature of SAS, an econometric package. The first equation determined the manufacturing price and from it the all milk or farm milk price was determined. The manufacturing milk price was a function of support price, the quantity of government net removals and a trend. Trend in this function was probably removing the effects of the changing percentage of the total supply that government net removals represented. The all milk price was a function of the manufacturing grade milk price and the trend variable. The results of that procedure are in Tab. I. The results were run with Ordinary Least Squares (OLS) and with Three Stage Least Squares (3SLS). 3SLS was run to remove problems with first-order autocorrelation which the trend variable had not removed.

Retail prices were assumed to be purely determined by the all milk price plus a fixed margin. That margins were left unchanged from those used in developing USDA's five-year baseline. No literature could be found in the time allotted that showed how the four different supply management programs would affect the wholesale to retail margins. The margins were determined to react to differing levels of market power by agents in the markets. But how the specified programs would affect market power could not be determined.

The completed model had this following form:

Production	= $f(\text{All milk price})$
Marketings	= Production - Home Use
Total Supply	= Marketings + Beginning Stocks + Imports
Commercial Use	= $f(\text{Retail Value of Milk})$
Total Use	= Commercial Use + Ending Stocks

Government Net Removals	= Total Supply - Total Use
All Milk Price	= f(Support, Manufacturing Price and Net Removals, Trend)
Retail Value	= All Milk Price + Retailing Margin
Farm Income	= (All milk price + \$0.10) x Marketings

Farm use milk production was relatively small and was taken as exogenous. Depending on the Model exports of milk products were exogenous in all supply management programs except the Class IV program where international elasticities were used to determine how much extra product the specially created dairy surplus board could export. Imports were always assumed to be at the maximum allowed under the Section 22 import quota. Stocks were also assumed exogenous. Farm income was calculated with a formula used by ERS to estimate the value collected by the USDA's statistical service. Government accounting procedures determined government cost once government net removals were determined.

Once the basic model was developed, it was manipulated to conform to the specific requirements and constraints of the supply program. In this paper, only milk marketing diversion program will be discussed.

For the milk marketing diversion program, the first step was to determine how producers would reduce milk production for a given payment. In other words, how much money was the producer giving up in profits to reduce milk production by one cwt. There was only one observation - the 1983 Dairy and Tobacco Act's diversion program. That particular program paid producers a flat \$10 per cwt for reducing milk production one hundredweight (cwt). About 30 percent reduced milk production an average of 22 percent. That result did not look too realistic for future possible programs because very few producers really make a net profit of \$10 per cwt of milk produced. The U.S. average cash net return prior to that time was in the \$1.50 to \$3.50 per cwt range. But we did not have any information on the distribution of those net returns.

So other programs were studied that had either target price and/or diversion programs. Other programs had participation rates of 70-95 percent. (The rice program is so good to producers that they really have to earn a lot of money per acre to be willing to forgo the program.) Obviously, dairy producers had a different production-diversion tradeoff. In our procedure, we applied a standard normal curve to the average net returns in the U.S. dairy industry. Our assumption was that the first time producers did not really understand what they were giving up by not accepting the offer of \$10.00 to reduce a cwt of milk production. Once the amount of reduction was determined the supply curve was shifted to the left and a new equilibrium was determined.

I. Model Procedure using 3SLS to estimate the relationship between net removals and price

Nonlinear 3SLS Summary of Residual Errors

Equation	Model	DF Error	DF SSE	MSE	Root MSE	R-Square	Adj R-Sq	Durbin Watson
Manufacturing Price	4	20	0.6500	0.03250	0.18027	0.9976	0.9972	1.736
All Milk Price	3	21	0.1116	0.005313	0.07289	0.9996	0.9996	1.291

Parametr	Approx. Estimate	Std Err	T Ratio	Approx. Prob > ITI
Manufacturing Price:				
Intercept	0.666041	0.10076	6.61	0.0001
Support Price	0.933670	0.03180	29.36	0.0001
Net Removals	- 0.00005705	9.94416E-6	- 5.74	0.0001
Trend	0.034905	0.01457	2.40	0.0265
All Milk Price:				
Intercept	1.010404	0.04664	21.66	0.0001
Manufacturing Price	0.979372	0.01293	75.76	0.0001
Trend	0.014573	0.0062648	2.33	0.0301

Test of model using simultaneous simulation using data from 1965 To 1988

-Descriptive Statistics

Variable	Nobs	N	Actual		Predicted	
			Mean	Std	Mean	Std
Manufacturing Price	24	24	8.4058	3.4268	8.4058	3.4268
All Milk Price	24	24	9.4250	3.4577	9.4250	3.4531

Statistics of Fit

Variable	N	Mean Error	Mean % Error	Mean Abs. Error	Mean Abs % Error	RMS Error	RMS % Error	R-Square
Manufacturing Price	24	0	0.0208	0.1318	2.09156	0.1646	2.8805	0.9976
All Milk Price	24	0	0.0641	0.1363	1.79701	0.1742	2.4056	0.9974

Theil Relative Change Forecast Error Statistics Relative Change MSE Decomposition Proportions

Variable	N	MSE	Corr (R)	Bias (UM)	Reg (UR)	Dist (US)	Var (US)	Covar (UC)	U1	U2
Manufacturing Price	23	0.0007028	0.928	0.016	0.001	0.983	0.051	0.933	0.2939	0.1489
All Milk Price	23	0.0006231	0.913	0.008	0.000	0.991	0.051	0.941	0.3188	0.1622

II. Comparison of milk marketing diversion program options with baseline

Item	FY 1991	FY 1992	FY 1993	FY 1994	FY 1995	FY 1996	FY 1997	FY 1992-97 Cum.	FY 1992-97 Avg.
Milk Production	(billion pounds)								
Baseline	150.0	151.4	153.9	156.9	158.5	159.9	161.0	941.6	156.9
MD 1010	150.0	149.1	151.1	153.5	154.8	159.9	161.0	929.4	154.9
MD 1310-ASSMT	150.0	151.5	156.4	160.9	163.1	164.1	165.0	961.0	160.2
Commercial USE	(billion pounds)								
Baseline	140.5	144.9	146.8	149.5	152.0	154.9	156.5	904.6	150.8
MD 1010	140.5	144.6	146.4	149.0	151.3	154.9	156.5	902.7	150.5
MD 1310-ASSMT	140.5	141.2	142.9	145.4	148.1	151.1	152.8	881.5	146.9
Govt. Purchases M. E. Milkfat	(billion pounds)								
Baseline	9.8	7.0	7.6	7.9	7.0	5.5	5.0	40.0	6.7
MD 1010	9.8	4.9	5.2	5.0	3.9	5.5	5.0	29.5	4.9
MD 1310-ASSMT	9.8	10.9	14.0	16.0	15.6	13.5	12.7	82.7	13.8
CCC plus FNS Expenditures	(million dollars)								
Baseline	982.2	514.2	522.2	543.2	511.2	526.2	513.2	3,130.2	521.7
MD 1010	982.2	482.9	483.4	463.5	363.2	526.2	513.2	2,832.4	472.1
MD 1310-ASSMT	982.2	473.5	507.8	541.1	498.5	490.0	490.1	3,001.0	500.2
CCC Receipts from Assessments	(million dollars)								
Baseline	55.0	144.7	226.9	257.7	196.3	44.0	0.0	869.6	144.9
MD 1010	55.0	142.4	167.5	170.2	171.7	44.3	0.0	696.1	116.0
MD 1310-ASSMT	55.0	1,041.4	1,407.9	1,607.4	1,630.4	1,341.5	1,221.8	8,250.4	1,375.1

Item	FY 1991	FY 1992	FY 1993	FY 1994	FY 1995	FY 1996	FY 1997	FY 1992-97 Cum.	FY 1992-97 Avg.
Support price (average)	(dol./cwt)								
Baseline	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	NA	10.10
MD 1010	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	10.10	NA	10.10
MD 1310-ASSMT	10.10	13.10	13.10	13.10	13.10	13.10	13.10	NA	13.10
All Milk Price	(dol./cwt)								
Baseline	11.60	11.55	11.50	11.45	11.55	11.65	11.70	NA	11.57
MD 1010	11.60	11.70	11.70	11.70	11.90	11.65	11.70	NA	11.73
MD 1310-ASSMT	11.60	13.80	13.80	13.80	13.80	13.80	13.80	NA	13.80
Effective All Milk Price	(dol./cwt)								
Baseline	11.56	11.45	11.35	11.28	11.42	11.62	11.70	NA	11.47
MD 1010	11.56	11.60	11.59	11.59	11.79	11.62	11.70	NA	11.65
MD 1310-ASSMT	11.56	13.10	12.89	12.79	12.79	12.97	13.05	NA	12.93
Assessment on Marketings ¹⁾	(dol./cwt)								
Baseline	0.0375		0.1125		0.1125		0.0000		0.0771
			0.0370		0.0130				0.0173
MD 1010	0.0375		0.1125		0.1125		0.0000		0.0771
MD 1310-ASSMT	0.0400		0.9100		1.0100		0.7500		0.8683
Retail Value	(dol./cwt)								
Baseline	34.10	33.55	33.50	34.45	35.65	36.95	38.20	NA	35.38
MD 1010	34.10	33.70	33.70	34.70	36.00	36.95	38.20	NA	35.54
MD 1310-ASSMT	34.10	35.80	35.80	36.80	37.90	39.10	40.30	NA	37.62

Item	FY 1991	FY 1992	FY 1993	FY 1994	FY 1995	FY 1996	FY 1997	FY 1992-97 Cum.	FY 1992-97 Avg.
Diversion payments	(million dollars)								
Baseline	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
MD 1010	NA	151	151	151	151	0	0	604.0	100.7
MD 1310-ASSMT	NA	215	215	215	215	215	215	1,290.0	215.0
Farm Cash Receipts ²⁾	(million dollars)								
Baseline	17,250	17,250	17,380	17,620	18,020	18,500	18,750	107,520	17,920
MD 1010	17,250	17,349	17,416	17,700	18,146	18,500	18,750	107,861	17,977
MD 1310-ASSMT	17,250	19,945	20,253	20,674	20,968	21,392	21,637	124,869	20,812
Retail Cost	(million dollars)								
Baseline	47,920	48,610	49,190	51,490	54,180	57,230	59,770	320,470	53,412
MD 1010	47,920	48,736	49,343	51,707	54,471	57,236	59,783	321,276	53,546
MD 1310-ASSMT	47,920	50,537	51,157	53,506	56,114	59,085	61,573	331,972	55,329

KEY: MD, Milk marketing diversion program; ASSMT, Assessment on all milk marketings.
1010 and 1310 equals support levels of \$10.10 and \$13.10 per cwt.

¹⁾ First assessment: \$.05 per cwt. for CY91, \$.1125 per cwt., Jan. 92-Dec. 1995.

Second assessment: Amount necessary to reduce purchase cost below cost of purchasing 7 billion pounds.

²⁾ Farm cash receipts plus diversion or deficiency payments net of assessments.

RESULTS

Two diversion programs were studied, one with the support price at \$10.00 per cwt and the other at \$13.10 per cwt. The result of the program at \$10.10 did not show much impact on any criteria at the national level. However, individual producers who entered the program would be better off if they calculated their net farm income with and without the program correctly.

With the diversion program and support price set at \$13.10 per cwt government purchases increased significantly and averaged 7 billion pounds more than in the baseline. Two basic factors contributed to this result. First, because of our knowledge of the earlier diversion program, we were reluctant to believe that we could expect a reasonable reduction in production given the support price level and the increased price. Second, the higher price would spur production in the later years because of the larger elasticities of supply. That made it even more difficult to expect enough participants to get the reduction in milk production needed to reduce government costs.

Farm prices rose \$2.25 per cwt. Because of \$0.60 - \$0.90 cent per cwt assessment to cover government costs when net removals were in excess of 7 billion pounds, net prices to producers rose only \$1.35 per cwt. Net farm receipts rose 16 percent because production increased an average of 3.3 billion pounds. In addition, participating producers received an average of \$215 million in diversion payments.

Retail prices averaged more than \$2.25 cents higher than in the baseline. This increased consumer costs and reduced government aid to nutrition and foreign aid programs. As a result of the higher prices, commercial use declined by an average of 4 billion pounds per year.

Rural economies significantly dependent on dairy production were better off. However, communities that did not depend on dairy production were worse off by the amount of the added costs of dairy product consumption and any added effects that resulted such as lost jobs. The CGE model found very little effect on the general economy of any of the programs at any of the price support levels that were studied.

CONCLUSIONS

The study concluded that given the criteria with which the programs were evaluated, none were judged to be significantly better than the current program. The reclassification programs would have violated the United State's position in the current round of the GATT talks. Two-tier programs would have required producers to submit to mandatory production controls. Mandatory production controls were felt to not be backed by a majority of producers or a majority of production. The remaining programs either raised government costs significantly or did not improve upon the current program.

References

- BUXTON, B. M.: Factors Affecting U.S. Milk Production. U. S. Department of Agriculture, ERS, Agric. Econ. Rep., No.527, March 1985.
- MCDOWELL, H. - FLEMING A. M. - FALLERT, R. F.: Federal Milk Marketing Orders: An Analysis of Alternative Policies. U. S. Department of Agriculture, ERS, Agric. Econ. Rep., No.598, September 1988.
- MILLER, J. J. - M. CARMAN, C. M.: Participation in the Milk Diversion Program. In Dairy Situation and Outlook Report. U. S. Department of Agriculture, ERS, DS-396, March 1984, pp.22-25.
- SHAPOURI, H. - LIEBRAND, C. B. - JESSE, W.: Costs of Production - Livestock and Dairy 1989. U. S. Department of Agriculture, ERS, Econ. Indic. Farm Sect., ECIFS 9-1, August 1990.
- Milk Inventory Management Report. U. S. Department of Agriculture, Agric. Stabiliz. Conserv. Serv., June 1991.

*Dr. Mark R. Weimar,
Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Washington, U.S.A.*

NĚKTERÉ MOŽNOSTI VYUŽITÍ NABÍDKOVÝCH A POPTÁVKOVÝCH FUNKCÍ K ANALÝZE ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉHO TRHU NA PŘÍKLADU MLÉKA A MLÉČNÝCH VÝROBKŮ

Současná zemědělská politika je charakterizována pokračujícím procesem transformace vlastnických vztahů a restrukturalizace agrárního sektoru při souběžném zmenšování ekonomického rozměru zemědělské prvovýroby. Ve srovnání s ostatními resorty národního hospodářství jsou obě uvedené tendence ve vývoji zemědělství protikladné a zvyšují náročnost a složitost přechodu českého zemědělství do podmínek volného trhu. Vyplývá to z toho, že nejvlastnější činností podniku v tržních podmínkách je naplňování jeho růstového cíle, který je zpravidla realizován zvětšováním rozsahu vyráběné a nabízené produkce.

Vzhledem k neúměrnému rozsahu zemědělské výroby v období direktivní ekonomiky, který biologickou setrvačností zemědělského reprodukčního procesu pokračuje i v tržních podmínkách, vyvolává pak tato produkce bez dostatečné poptávky další prohloubení tržní nerovnováhy.

V případě průmyslové, stavební aj. produkce je situace zcela odlišná. Nedostatečně zásobovaný trh průmyslových výrobků akceptuje, byť diferencovaně podle druhu výrobků, jejich rostoucí nabídku jak v množství, tak sortimentní skladbě. Růst efektivně vyráběné produkce uznané trhem jako jeden z cílů transformace české ekonomiky se v zemědělství musí uskutečnit při snižování rozsahu vyráběné produkce. O tato růstová omezení pak mají zemědělské producenti náročnější adaptaci v tržních podmínkách.

Utváření tržní rovnováhy při přebytku poptávky je pro výrobce snazší než při přebytku nabídky, který je doprovázen redukováním výroby s následnými problémy podnikové ekonomiky. Zejména se to týká v současném období producentů orientovaných na chov skotu a mléčnou produkci, která představuje přibližně 10 % výkonů zemědělské prvovýroby.

K tomu, aby zemědělská politika mohla účinnými opatřeními podpořit utváření tržní rovnováhy, je účelná znalost vývojových tendencí v nabídce a poptávce, které lze analyzovat s využitím nabídkových a poptávkových funkcí.

MOŽNOSTI ODVOZENÍ NABÍDKOVÝCH A POPTÁVKOVÝCH FUNKCÍ PRO MLÉKO A MLÉČNÉ VÝROBKY

Poptávkové funkce pro mléko

Analýzou poptávky po mléce a mléčných výrobcích se zabývá řada autorů, z nichž nejkomplexnější studii, zabývající se rovněž nabídkovou problematikou, zpracoval autorský kolektiv komoditní situační zprávy ministerstva zemědělství a VÚZE Praha ve spolupráci s ERS ve Washingtonu.

Podle uvedené analýzy se předpokládá v průběhu roku 1993 snížení spotřeby mléka a mléčných výrobků. V souhrnu to představuje snížení potřeby mléka pro

výrobu mlékárenských výrobků určených na vnitřní trh o 8 %. Vyplývá to zejména z nárůstu cen, který v případě mléka a mléčných výrobků jen v první polovině tohoto roku činil ve srovnání se stejným obdobím minulého roku 28,4 %, zatímco u masa a masných výrobků pouze 13,5 %. Pouze mlýnské a pekárenské výrobky vykázaly vyšší cenový nárůst - 29,1 %.

Pro srovnání podle komoditní studie odvětví výroby mléka zpracované v ERS ve Spojených státech maloobchodní ceny mléka a mléčných výrobků v roce 1993 se proti předcházejícímu roku zvýšily pouze o 2-4 %.

Z Iowské university se problematikou analýzy trhu mléka a mléčných výrobků zabývá D. L i u , který publikoval řadu analýz zkoumaného odvětví v NJARE (1990), AJAE (1988) a WJAE (1988) zejména z hlediska vlivu reklamy na rozvoj odvětví a posouzení efektivnosti různých vládních opatření na utváření tržní rovnováhy. Informačně přínosný je zvláště koncepční model trhu mléka a mléčných výrobků formovaný utvářením dílčích tržních rovnovážných situací na úrovni prvovýrobců, velkoobchodu s mlékem a mléčnými výrobky a maloobchodu těchto produktů.

Koncepční rámec poptávkového modelu

Poptávkové modely lze v zásadě formulovat jako jednorovnicový vztah, nebo víceroovnicovou soustavu popisující a respektující vzájemné vazby mezi proměnnými, zahrnutými v modelu. Vzhledem k dostupnosti údajů a rozšíření dosavadních analýz, které se v českých podmínkách uskutečnily o další poptávkové faktory, v předkládané práci byl využit jednorovnicový model klasické Engelovy funkce. Uvedená funkce na rozdíl od obecné poptávkové funkce, která je ve tvaru:

$$Q_i = f(C_1..C_i..C_r, P) \quad (1)$$

kde: Q_i - poptávka po i -tém výrobku

C_m - ceny r výrobků ovlivňující spotřebu i -této výrobku

P - disponibilní příjem

obsahuje pouze příjmovou proměnnou a vysvětluje změny chování spotřebitele při změnách v jeho příjmech, které se v podmínkách tržní ekonomiky stávají významným faktorem diferenciací spotřebních zvyklostí a horním limitem vydání na spotřebu. Analyzované funkce jsou pak ve tvaru:

$$Q_i = f(P) \quad (2)$$

V zemích s delší historií tržního mechanismu se využívají ke specifikaci parametrů uvedené funkce jednak časové řady zahrnutých proměnných a jednak průřezová šetření.

V ČR, s doposud jen částečně transformovanou ekonomikou, časové řady většiny ekonomických veličin jsou nedostatečně četné pro odhad statisticky významných parametrů. Na druhé straně průřezová šetření mají dlouholetou tradici, rozvinutou již před válkou.

V oblasti spotřeby se jedná zejména o statistiku rodinných účtů, která shromažďuje údaje nejenom o spotřebě, příjmech a vydáních získané metodou pravidelného zápisu, ale i o složení a vybavení domácností, které při seřazení údajů podle zvoleného kritéria - např. velikosti domácnosti, počtu ekonomicky činných členů domácnosti aj. - umožňuje analyzovat vliv těchto faktorů na spotřebu.

Nejčastějším třídícím kritériem jsou celoroční příjmy na člena domácnosti a různé socioprofesionální skupiny. Podrobné výsledky každoročně a po čtvrtletích publikuje ČSÚ.

Spotřeba potravin představující realizovanou poptávku je vyjádřena jednak vydáním vynaloženým na pořízení příslušného výrobku a jednak v naturálních jednotkách umožňující posoudit některé kvalitativní aspekty spotřeby potravin.

Specifikace modelu

Statistika rodinných účtů umožňuje v oblasti mléka a mléčných výrobků analýzu spotřeby mléka, sýrů a ostatních mléčných výrobků, zahrnujících zejména jogurty a máslo. Pro uvedené výrobky byly odvozeny následující poptávkové funkce:

$$\text{lineární:} \quad Q_{iv(n)} = a_1 + a_2 \cdot P \quad (3)$$

$$\text{mocninná:} \quad Q_{iv(n)} = a_1 \cdot P^{a_2} \quad (4)$$

$$\text{Tornquistova:} \quad Q_{iv(n)} = a_1 \cdot \frac{P}{P + a_2} \quad (5)$$

kde: $i = (1, 2, 3, 4)$ pro (mléko, sýry, ost.ml. výrobky, máslo)

v - spotřeba vyjádřená vydáním v Kčs

n - spotřeba vyjádřená v naturálních jednotkách (l, kg)

Pro srovnání vlivu cenové liberalizace a uplatňování reálných tržních podmínek byly propočteny poptávkové funkce pro rok 1990 a 1991. V roce 1990 doznávaly vztahy platné v předcházejícím hospodářském mechanismu, v roce 1991 začaly působit tržní vztahy.

Odvozené parametry uvádí tab.I.

Parametry a_1 pro mocninné funkce jsou v logaritmickém tvaru. Pro specifikaci funkcí podle vztahu (4) je nezbytné jejich odlogaritmování.

Uvedené funkce se vyznačují vysokou mírou těsnosti závislosti s indexem korelace v intervalu 0,69-0,98. Grafické znázornění průběhu odvozených funkcí pro mléko je na obr. 1, 2, 3.

Vyhodnocení výsledků

- a) Podle parametrů a_2 L funkce při zvýšení celoročních příjmů na člena domácnosti v roce 1990 o 1 tis. Kčs se spotřeba mléka zvýšila o 0,45 l a výdaje za mléko o 1,56 Kčs, zatímco v roce 1991 přírůstek činil pouze 0,33 l, avšak vydání se zvýšilo o 3,05 Kčs.

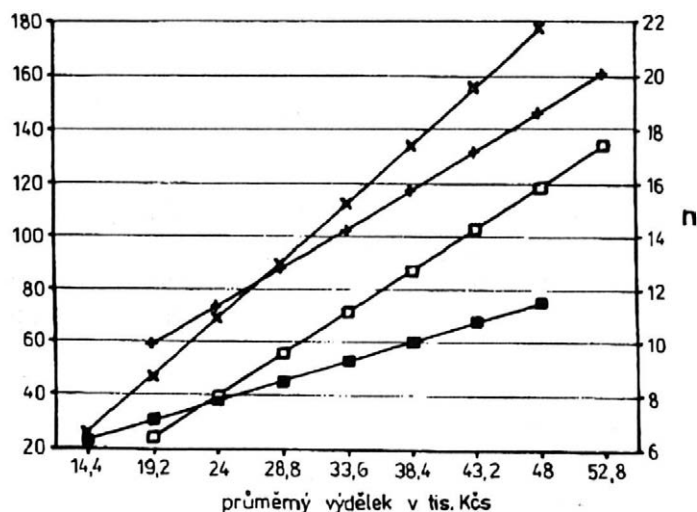
I. Strukturální parametry poptávkových funkcí

		a ₁				a ₂			
		1990		1991		1990		1991	
		v	n	v	n	v	n	v	n
Mléko	L	172,2	53,54	232,893	44,075	1,563	0,451	3,048	0,33
	M	1,3714	0,9164	1,07952	1,07718	0,2175	0,2043	0,3202	0,2147
	T	277,78	83,33	492,61	70,35	7 234,4	6 631,17	14 888,85	8 700,51
Sýry	L	85,3	2,414	122,107	2,1921	4,846	0,149	5,737	0,0949
	M	- 0,501	- 2,072	- 0,408	- 2,1017	0,6411	0,6511	0,643	0,626
	T	625,00	18,69	917,43	15,14	48 517,5	49 171,36	62 385	58,952
Ostatní mléčné výrobky	L	134,0	-	220,536	-	6,109	-	5,714	-
	M	0,2332	-	0,5727	-	0,508	-	0,452	-
	T	555,56	-	724,64	-	21 045,56	-	23 887,33	-
Máslo	L	171,4	3,513	169,107	2,6228	6,101	0,129	5,806	0,0931
	M	0,3155	- 1,403	0,10212	- 1,7172	0,5006	0,509	0,5443	0,5483
	T	666,66	13,91	787,4	12,47	24 336,0	17 852,6	37 325,0	37 455,7

L = lineární funkce

M = mocninná funkce

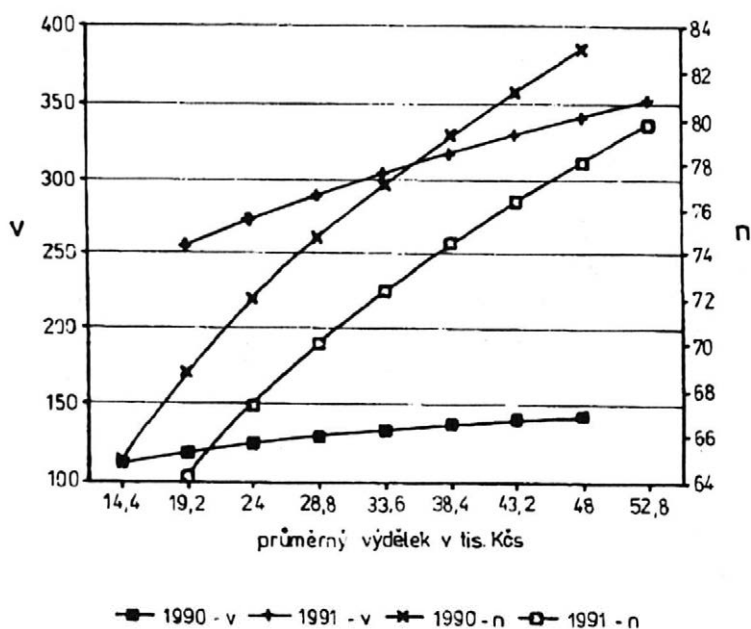
T = Tornquistova funkce

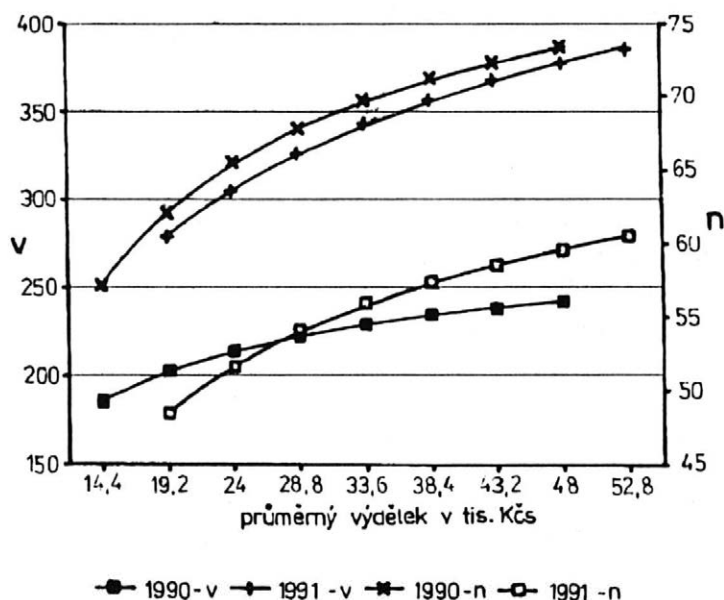
● 1990 - v ▲ 1991 - v x 1990 - n □ 1991 - n

1. Lineární funkce pro mléko

2. Mocninná funkce pro mléko

3. Tornquistova funkce pro mléko

- b) Podle parametrů a_2 M funkce, které představují příjmové pružnosti, poptávka po mléku nepružně reaguje na změny v příjmech - v roce 1990 pouze o 0,20 - 0,21 % při 1% změně v příjmech, v roce 1991 výrazněji v případě poptávky vyjádřené ve výdajích - o 0,32 %, zatímco v naturálních jednotkách se poptávková pružnost téměř nezměnila.

Rozdíl mezi poptávkovou pružností ve výdajích a v naturálním vyjádření představuje tzv. pružnost kvality, která se v roce 1991 výrazně zvýšila. Svědčí to o tom, že vyšší příjmové skupiny jsou ochotny za kvalitnější mléko zaplatit vyšší cenu.

- c) Podle parametrů a_1 T funkce při extrémně vysokých příjmech spotřebitel byl ochoten zaplatit za mléko 277 Kčs a spotřeboval 83,3 l, zatímco v roce 1991 to bylo již 492 Kčs, za něž si však mohl pořídit jen 70,3 l mléka.
- d) Obdobné závěry se týkají i ostatních analyzovaných výrobků, které se na rozdíl od mléka vyznačují vyšší, avšak v souhrnu stále nízkou poptávkovou pružností.
- e) Souhrnná poptávka po mléku jen ve sledovaném období klesla přibližně o 18 % a její snížení je dalším faktorem nesouladu nabídky a poptávky na trhu mléka.

Nabídkové funkce pro mléko

Problematickou nabídky mléka se zabývá řada autorů a autorských kolektivů. Svou komplexností k nim patří zejména komoditní studie MZe, podle níž v roce 1993 se výroba mléka v ČR snížila o 6 %. Náкупní ceny mléka by se měly zvýšit v omezené míře (cca o 5 %).

Výrobní faktory efektivní nabídky mléka analyzuje P o d ě b r a d s k ý (1993) ve studii pro konferenci FAO, uskutečněné ve VÚCHS Rapotín. Za rozhodující faktory považuje zvýšení užitkovosti a snížení brakace.

Problematickou regulace nabídky mléka v západoevropských zemích zkoumá K v a p í l í k (1993). Mechanismus regulace uplatňovaný FTR v ČR považuje za efektivnější než systém kvotace.

Ve většině západoevropských zemí a obdobně ve Spojených státech nabídka mléka překračuje poptávku. Podle komoditní studie zpracované v ERS ve Washingtonu v zemích ES v roce 1993 je skladováno cca 180 tis. t másla a 30 tis. t sušeného mléka.

Pro snížení přebytku nabídky mléka a mléčných výrobků v USA je uplatňován Podpůrný program exportu mlékařských výrobků (DEIP). Rovněž v rámci zahraniční potravinářské pomoci se snižují zásoby sušeného mléka.

Nejenom snížená poptávka, ale i nadbytek mléčných výrobků na světových trzích se bude v ČR projevovat v nepříznivých podmínkách pro chov skotu. Pro přijetí vhodných regulativních opatření je nezbytná znalost reakce výrobců na cenové změny, kterou lze zkoumat s využitím nabídkových funkcí.

Koncepční rámec modelu

V rámci tří možných základních úrovní nabídkových vztahů bude analyzována nabídka mléka zemědělských podniků, která významným způsobem predeterminuje strukturu a rozsah nabídky mléka a mléčných výrobků zpracovatelských podniků na velkoobchodní úrovni a nabídku spotřebitelům na maloobchodní úrovni. Nejobvyklejší forma nabídkové funkce je ve tvaru

$$Q_i = f(C_i) \quad (6)$$

V případě zemědělských výrobků vzhledem k biologickému charakteru zemědělské produkce se však jeví reálnější předpoklad závislosti nabídky i -tého výrobku Q_i v období „ t “ na ceně i -tého výrobku C_i , která platila podle délky výrobního cyklu v minulém období a upřesněná funkce je pak ve tvaru

$$Q_{it} = f(C_{it-r}) \quad (7)$$

kde: Q_{it} - nabídka i -tého výrobku v období t
 C_{it-r} - zpožděná cena i -tého výrobku o r období

Z krátkodobého hlediska nabídková pružnost odvozená ze vztahu (6) by byla blízká nule - zejména u výrobků, které nelze déle skladovat - mléko, některé druhy zeleniny aj.

V návaznosti na rozvoj věrohodného prognostického poradenství vztah (7) lze uvést rovněž ve tvaru

$$Q_{it+s} = f(C_{it+s}) \quad (8)$$

Nabídka v budoucím s -tém období je pak funkcí ceny, která je očekávána - prognózována v s -tém období, v kladném prognostickém horizontu.

Jedním z prvních autorů, který se problematikou cenových expektací a výnosového prognózování zabýval, je H e a d y (1956) z Iowské státní university, který rozpracoval několik desítek expektačních a výnosových modelů. K jejich užití jsou však nezbytné časové řady napozorovaných proměnných, které v našich podmínkách jsou nedostatečně četné a nehomogenní.

Specifikace modelu

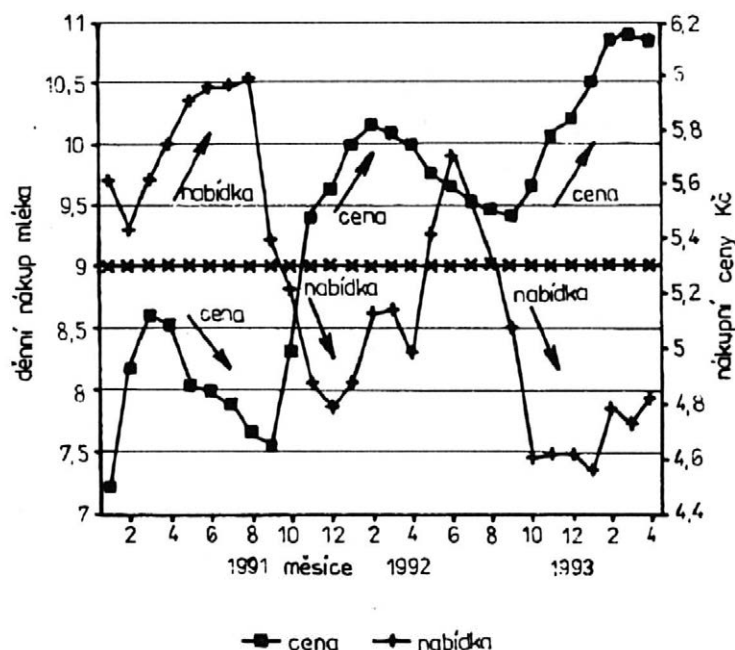
Pro vymezení vlivu časového zpoždění v odezvě výrobců na cenové změny byly odvozeny jednak funkce podle vztahu (6) a jednak podle vztahu (7).

Podkladové údaje o vývoji trhu mléka a mléčných výrobků m.j. sleduje Milkom servis a.s. i pro potřeby MZe ČR. Pro odvození nabídkových funkcí byly využity měsíční časové řady nákupních cen a průměrných denních nákupů sledovaných od roku 1991 (obr. 4). Výsledky pro lineární a mocninnou funkci uvádí tab. II.

Z údajů je zřejmé, že zvýšení cen v období t bylo doprovázeno současným snížením nabídky, z toho v absolutním vyjádření největší pokles vykazuje rok 1992, kdy při zvýšení nákupní ceny o 1 Kč denní nabídka klesá o 3,18 mil. litrů, případně podle mocninné funkce zvýšení cen o 1 % je zkorelováno s poklesem nabídky o 2,09 %. Při regresi včetně prvních měsíců roku 1993 se negativní působení ceny v roce 1992 poněkud snižuje, jako jistý náznak projevu běžných tržních vztahů. Reálně to znamená, že cena v období t nemá žádný vliv na nabídku v témže čase, jejíž rozsah je predeterminován jinými faktory - poklesem stavu krav, užitkovosti a v souhrnu omezováním rozvoje chovu skotu.

Vzhledem k tomu byly odvozeny nabídkové funkce se zpožděnou proměnnou podle vztahu (7). Výsledky jsou v tab. III.

Z údajů je zřejmé, že nabídková funkce ve tvaru $Q_{it} = a_1 + a_2 * C_{it-r}$ poskytuje, vyjma roku 1991, představující vlastní začátky působení tržního mechanismu, který

II. Strukturální parametry nabídkových funkcí odvozených podle modelu

Nabídková funkce odvozená z údajů za období	Lineární funkce			Mocnninná funkce		
	a_1	a_2	R^2	a_1	a_2	R^2
1991	19,83	- 0,00207	0,56	5,257	- 1,158	0,53
1992	26,58	- 0,00318	0,25	8,793	- 2,095	0,24
1992 + I.-IV. měs. 93	21,52	- 0,00229	0,34	6,843	- 1,575	0,34
1991 až IV. měs. 93	18,09	- 0,00169	0,60	4,693	- 1,004	0,59

se promítá i v modelu zahrnující všechny napozorované hodnoty, poněkud reálnější výsledky, s pozitivním strukturálním parametrem a_2 , avšak statisticky neprůkazné významným.

Nadále jsou restriktivní opatření v chovu skotu významnějším faktorem změn v nabídce než stimulační funkce ceny.

Vyplývá to z toho, že cenové zvýšení v relaci k vývoji inflace - byť umírněné - je nedostatečné a v cenovém prostředí neustále rostoucích cen vstupů je nedostatečné. Uvedený problém m.j. lze řešit deflatováním vektoru nákupních cen cenovým indeksem. Nabídkové funkce z takto upravených vstupních údajů jsou v tab. IV.

Pokud by se deflatované ceny v roce 1992 zvýšily o 1 Kčs, denní nákup mléka by se zvýšil o 1,43 mil. litrů, případně až o 2,36 mil. litrů, pokud jsou propočty provedeny včetně údajů z první třetiny roku 1993.

III. Strukturální parametry nabídkových funkcí podle modelu

Nabídková funkce odvozená z údajů za období	Časové zpoždění	Lineární funkce		
	r	a_1	a_2	R^2
1991	1	16,75	- 0,0014	0,22
	2	12,79	- 0,00069	0,04
	3	9,76	- 0,001	0,001
	4	9,65	- 0,001	0,001
1992	1	6,64	0,00033	0,002
	2	- 13,57	0,00392	0,35
	3	- 2,37	0,00195	0,30
	4	3,68	0,00087	0,14
1992 + 1993	1	15,83	- 0,0013	0,08
	2	5,17	0,0006	0,01
	3	1,30	0,0012	0,11
	4	4,47	0,0007	0,07
1991 až 1993	1	16,27	- 0,0013	0,37
	2	14,67	- 0,0010	0,21
	3	12,91	0,0012	0,09
	4	11,74	- 0,0005	0,05

IV. Strukturální parametry nabídkových funkcí s deflatovanými cenami

Nabídková funkce odvozená z údajů za období	Lineární funkce			Mocninná funkce		
	a_1	a_2	R^2	a_1	a_2	R^2
1991	18,54	- 3,13	0,36	1,42	- 0,97	0,35
1992	4,25	1,43	0,54	0,65	0,57	0,52
1992 + I.-IV. měs. 93	1,42	2,36	0,20	0,51	0,86	0,23
1991 až IV. měs. 93	11,65	- 0,96	0,27	1,06	- 0,26	0,29

Z mocninné funkce pak vyplývá nabídková pružnost v intervalu 0,57 - 0,87 %.

Zvýšení deflatovaných cen o 1 Kčs/l je ekvivalentní zvýšení nominálních cen platných v první třetině roku 1993 cca o 2,21-2,27 Kč/l. Skutečné zvýšení nominálních cen v roce 1993 však představuje v období leden-duben pouze 0,15 Kč/l, které je nevýznamné pro prohloubení zainteresovanosti producentů na výrobě mléka.

Obdobný vliv má na produkci mléka úroveň garantované ceny - 5,40 Kč/l, která v prostředí inflačního vývoje, byť stále regulovatelného, a cenové hladiny vstupů vykazuje srovnatelné stimulační působení jako cena mléka 2,35 Kčs/l v roce 1989. Průměrná nákupní cena v tomto roce však činila 4,74 Kčs/l a deflatovaná garantovaná cena 2,35 Kčs/l je pak stanovena s výraznou diferencí od průměrné cenové hladiny. Při běžném srovnání garantované ceny 5,40 Kč/l s průměrnou cenou 4,74 Kčs/l v roce 1989 se jeví, že se cena mléka zvýšila o cca 14 %, avšak její stimulační vliv je zanedbatelný. Pokud by garantovaná cena měla být pro výrobce stejně atraktivní jako cena 4,74 Kčs/l v roce 1989, musela by činit 12,37 Kčs/l. Rozsah současného denního nákupu cca 8,5 mil. litrů by se zvýšil podle nabídkové funkce s deflatovanou cenou na úroveň 10,8 mil. litrů. Přebytek mléka na trhu by se tím však dále prohloubil.

Na druhé straně z propočtů je zřejmé, že přiměřené zvýšení garanční ceny, např. o 1 Kč by zlepšilo ekonomické postavení odvětví výroby mléka - zejména u jednotlivě hospodařících rolníků - zabezpečením úhrady vynaložených nákladů, aniž by to vedlo k rozšíření nabídky a prohloubení nerovnováhy na trhu uvedeného výrobku.

L i t e r a t u r a

HEADY, E.: Application of Expectation Models to Livestock and Crop Prices. Research bulletin 438, Iowa State College, 1956, s. 737-751.

KVAPILÍK, J.: Regulace produkce mléka v zemích západní Evropy. Sborník z FAO konference: Změny v chovu skotu v České a slovenské republice. VÚCHS Rapotín, 1993, s. 21-25.

LIU, D.: Price versus Stock Effect Policies. West. J. Agric. Econ., 1988, č. 2, s. 277-284.

LIU, D.: Welfare Comparison of US Dairy Policies. Amer. J. Agric. Econ., 1988, č. 4, s. 851.

LIU, D.: An Economic Analysis of the US Generic Dairy Advertising Program. Northeast. J. Agric. Resour. Econ., 1990, č. 1, s. 39.

PODĚBRADSKÝ, Z.: Ekonomika chovu skotu v roce 1992 a její výhledy ve vztahu k záměrům agrárního programu ČR. Sborník z FAO konference: Změny v chovu skotu v České a Slovenské republice, VÚCHS Rapotín, 1993, s. 3-7.

TVRDOŇ, J.: Ekonometrie. MON-VŠZ Praha, 1981, s. 47-52.

WEIMAR, M.: A long term forecasting model of the livestock and poultry sectors. USDA-ERS, 1990, s. 3.

SINE: Dairy-Situation and Outlook Yearbook. USDA-ERS Washington, 1993, 21 s.

SINE: Mléko - situační a výhledová zpráva. MZe ČR - VÚZE, Praha, 1993, s. 1-2.

*Prof. ing. Jiří T v r d o ň, CSc.,
Vysoká škola zemědělská, Praha*

Vybrané diskusní příspěvky přednesené na konferenci „Agrární perspektivy II - transformační fáze“, pořádané ve dnech 22. - 23. 9. 1993 provozně ekonomickou fakultou Vysoké školy zemědělské v Praze (informace o jejím konání byla uveřejněna v Zemědělské ekonomice 1993, č. 12).

PRINCIPY STRATEGICKÉHO ŘÍZENÍ

V řízení národních ekonomik, odvětví i podnikatelských subjektů se v posledním období projevuje celá řada nových rysů, nových přístupů. Jedním ze základních principů je uplatňování cílového a systémového přístupu. Právě cílový přístup v konfrontaci s přístupem zdrojovým vede k vymezení potřeb na jedné straně a možností na straně druhé. Jejich řešení je potom obsahem každodenní řídicí práce. Cílový přístup vedl a vede k prosazování principů strategického řízení, zdrojový přístup zdůrazňuje respektování tzv. regionálního rozvoje, který je právě v zemědělství velmi důležitý.

Strategické řízení představuje celý vědní obor a využívá interdisciplinární přístup a celou řadu metodologických postupů a dílčích metod nezbytných pro uplatnění cílového přístupu.

Strategické řízení lze stručně charakterizovat následovně:

- určení budoucího dlouhodobého zaměření podniku a přijímání rozhodnutí, která vedou k dosahování podnikových cílů,
- plánování, rozmísťování, organizaci a řízení podnikových zdrojů,
- plán zaměřený na řešení vztahu mezi podnikem a jeho prostředím,
- soulad všech prvků organizačního systému podniku v zájmu dosažení cíle,
- postoj podniku k tomu, JAK, KDY, KDE a KOMU by měl konkurovat a PROČ.

Strategické řízení zahrnuje 3 základní fáze:

- analýzu prostředí
- formulaci strategie a volbu vhodné varianty
- implementaci strategie.

Tyto tři fáze jsou ovlivňovány řadou faktorů, jejichž vliv lze zkoumat a hodnotit celou řadou metod.

ANALÝZA PROSTŘEDÍ

V podmínkách zemědělství je analýza prostředí velmi složitá a je v současné době řešena v „Základních principech zemědělské politiky vlády ČR do roku 1995“.

Z uvedeného materiálu vyplývá, že:

- zemědělství České republiky prodělalo po roce 1989 zásadní strukturální změny, které časově předstihly i velké průmyslové podniky;

- celkový počet pracovníků v zemědělství klesl do roku 1992 o polovinu ve srovnání s rokem 1989 (56 %) a předpokládá se další snížení počtu až na úroveň 220 000 pracovníků (což je ve srovnání s rokem 1989 41 %);
- produktivita práce se zvýšila téměř o 50 % proti roku 1989 a do roku 1995 by se měla ještě zdvojnásobit (v tis. Kč/prac. síla: 1989 - 241, 1992 - 357, 1995 - 614);
- hodnota základních prostředků klesla na 89 % úrovně roku 1989 a do roku 1995 se předpokládá snížení na 63 %;
- dopad ekonomické reformy se projevuje vznikem disparity ve vývoji a stavu zemědělství ve vztahu k ostatním odvětvím.
Tato disparita je charakterizována;
- odlišnou mírou zhodnocení vkládaného kapitálu měřené nákladovou rentabilitou, která byla v průmyslu + 9,7 a v zemědělství - 10,05;
- počtem ztrátových podniků, kterých bylo v průmyslu 33 % a v zemědělství 80 %;
- průměrnou nominální mzdou, která byla v prvním čtvrtletí letošního roku 5 365 Kč v průmyslu a 4 341 Kč v zemědělství;
- kapitálovou výnosností, která byla v loňském roce v průmyslu na úrovni 127 % a v zemědělství 43 %.

Řešení této situace se musí odehrávat ve dvou rovinách:

- 1) Změna chování podnikatelských subjektů.
- 2) Realizace takové agrární politiky vlády, která povede k tvorbě příznivého podnikatelského prostředí srovnatelného s ostatními sektory.

Oblast zmíněná jako druhá je předmětem vládní předkládaného materiálu „Základní principy zemědělské politiky vlády ČR do roku 1995“. V souvislosti s tím je účelné zaměřit pozornost na problematiku změny chování podnikatelských subjektů.

Na tyto změny lze usuzovat ze schematu 1 charakterizujícího faktory vnějšího prostředí podnikatelských subjektů.

Zatímco v podmínkách centrálně direktivního způsobu řízení byly naznačené vazby

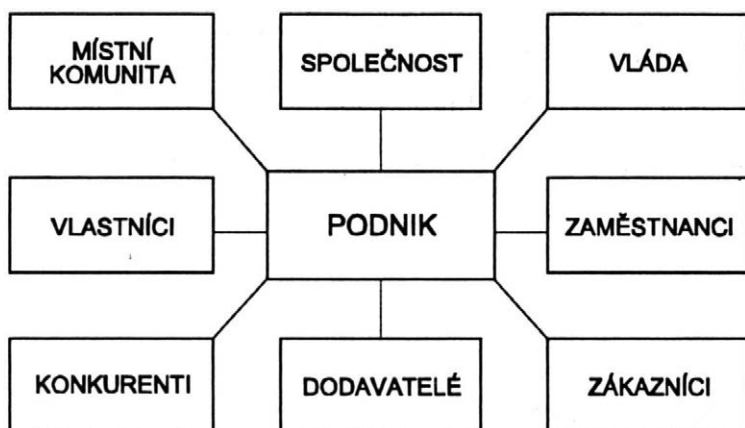
- soustředěny především na vztah společnosti a vlády k podnikům a ostatní vazby byly potlačené (potenciální charakter)
- a měly charakter přímých vazeb (přímé řízení),

v podmínkách tržní ekonomiky se všechny vazby

- staly aktuální,
- nabyly charakteru regulačního působení a regulátorem se stal trh a ekonomické kritérium.

V důsledku toho se změnila požadavky na:

- 1) vlastníky kapitálu, kteří se musí rozhodnout o formě realizace svého vlastnického vztahu;
- 2) podnikové funkce, z nichž převažuje funkce ekonomická nad výrobní a sociální, přechod od zdrojového k cílovému způsobu řízení;

1. Faktory vnějšího prostředí podnikatelských subjektů

- 3) vnitřní a vnější prostředí podniků;
- 4) práci manažerů, která se musí vyznačovat nejen koordinačními prvky, ale především kreativitou a ochotou nést riziko.

Východiskem analýzy prostředí je vymezení a utřídění jednotlivých faktorů. K tomuto účelu bývá využívána tzv. STEP analýza. Podstatou je charakteristika faktorů: *společenských, technologických, ekonomických, politických a ekologických*.

Pokusíme-li se rozřadit základní cíle zemědělské politiky a připravované zásady vlády:

1. legislativní opatření
2. finanční a kapitálová opatření
3. opatření fiskálního charakteru
4. opatření na ochranu trhu
5. zákon o konkursu a vyrovnání
6. opatření zakladatelská
7. opatření pro regulaci trhu
8. opatření mezinárodně politická
9. opatření informačního charakteru
10. vlastní výkon státní správy

do uvedených skupin, potom zjistíme určitou disproporci a téměř absenci v oblasti faktorů technologických, ekologických a částečně i politických.

Pro analýzu vnějších faktorů lze použít tzv. pětifaktorový „Porterův model“ charakterizující konkurenční prostředí. Rekognoscace trhu, dodavatelů a zákazníků, rozlišení potenciálních substitutů s výhodnější cenou a identifikace konkurentů je východiskem pro analýzu stavu podnikatelského subjektu a jeho potenciálního chování. Touto základní analýzou je tzv. SWOT analýza.

SWOT analýza identifikuje vnitřní silné (strengths) a slabé (weaknesses) stránky podniku a vnější příležitosti (opportunities) a ohrožení (threats). SWOT analýza je prostředkem k otevřenému ohodnocení podniku a je velmi užitečným, pohotovým

a snadno použitelným nástrojem k odhadnutí celkové situace podniku. Tato diagnóza se nesnaží pouze určit jakýkoliv druh silných a slabých stránek, příležitostí a ohrožení podniku, ale je spíše zaměřena na vymezení těch, které mají strategický význam.

Při aplikaci na podnikové úrovni lze mezi silné stránky počítat:

- tradice zemědělské výroby,
- kvalifikace lidí,
- diversifikace činností,
- kapitálová vybavenost,
- koncentrace kapitálu a přírodních zdrojů.

Mezi slabé stránky lze zahrnout:

- nestabilita podnikového managementu,
- neznalost mechanismů tržního hospodářství,
- nerespektování motivačních mechanismů,
- neznalost vnějšího prostředí,
- neznalost agrární politiky.

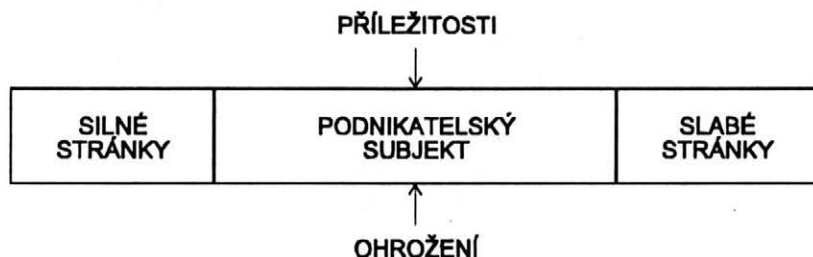
Ohrožení představuje:

- neexistence jasné agrární politiky státu,
- nerespektování mimovýrobních aspektů činnosti podnikatelských subjektů,
- podceňování biologického charakteru zemědělské výroby a nerespektování časového zpoždění,
- podceňování vlivu zemědělské výroby na infrastrukturu venkova.

Příležitosti:

- vytvoření účelných výrobních struktur,
- efektivní využívání zdrojů,
- vrácení vážnosti zemědělskému stavu,
- vytváření modelu efektivního zemědělství.

SWOT analýza představuje vlastně přechod od analýzy vnějšího prostředí k analýze vnitřního prostředí. K analýze vnitřního prostředí lze s úspěchem využít portfolio analýzu a to na veškeré činnosti a klasifikovat je podle míry růstu trhu a jejich relativního podílu na něm (obr. 2).

2. SWOT analýza

FORMULACE STRATEGIE

Po předcházející analýze, identifikaci silných a slabých stránek, příležitostí a ohrožení, konkurentů a faktorů působících na podnik lze přistoupit k výběru strategie. Východiskem je zvolení jednoho ze 3 obecných typů strategií:

- 1) vůdčí pozice dosažená nízkou nákladovostí,
- 2) diferenciací aktivit,
- 3) zaměřením na vybrané tržní segmenty.

Tyto strategie lze charakterizovat následovně:

Celkové nízkonákladové vedení

- důraz na výrobní heslo - „nikdo nevyrábí levněji než my“,
- důraz na heslo marketingu - „nízké ceny/vysoká kvalita“,
- normované výrobky (pouze několik modelů a omezené množství volitelných vlastností),
- žádné ozdůbky,
- vysoká produktivita na pracovníka,
- inovace snižující náklady,
- stanovení dolní hranice tržní ceny (v nejlepší pozici pro využití snížení cen jako ofenzivní nebo defenzivní zbraně),
- přijetí nízkých ziskových marží za účelem získání velkého objemu.

Diferenciace

- důraz na výrobní heslo - „nikdo není lepší“,
- důraz na heslo marketingu - „naše je lepší než jejich“,
- množství variací (modelů, vlastností, služeb),
- vytvořit kritéria diferenciací,
- častá inovace,
- zvýšení cen na pokrytí nákladů na diferenciaci,
- intenzivní reklamní a prodejní kampaň.

Zaměření

- důraz na výrobní heslo - „vyrobeno přesně pro vás“,
- důraz na marketingové heslo - „naše zboží vyhovuje vašim požadavkům nejlépe“,
- specializace (skupiny zákazníků, geografické oblasti),
- konkurenční výhody závisí na tom:
 - být nízkonákladový vůdce v určitém segmentu,
 - být úspěšně odlišen od ostatních (vyrábět něco, co má velkou odezvu u cílového segmentu).

Tyto strategie lze rozvíjet celou řadou dílčích strategií.

Výběr strategie musí potom splňovat kritéria:

- vhodnosti pro konkrétní podmínky,
- reálnost strategie z hlediska disponibility přírodních, technických a lidských zdrojů,
- přijatelnost strategie pro všechny subjekty spojené s podnikem, tzn: vlastníky, manažery, finanční instituce, zaměstnance, zákazníky, dodavatele, veřejnost a další.

ZAVÁDĚNÍ STRATEGIE

Poslední fází strategického řízení je aktivní fáze zavádění (implementace) strategie.

Mezi postupové kroky implementace patří:

- plánování a alokace zdrojů, tzn. jednotlivých prvků organizačního systému (půda, budovy, stroje a zařízení, pracovní síly),
- návrh organizační a řídicí struktury,
- sladění podnikové kultury, která může působit stimulačně, ale může také naopak vytvářet bariéry proti zavádění nové strategie (viz organizační ledovec),
- kontrola a evaluace strategie.

Naznačený metodický postup zpracování podnikové strategie má obecný charakter. Je platný jak pro malé, tak i pro velké podnikatelské subjekty a dá se říci, že je platný i pro různé úrovně řízení, třeba i pro tvorbu agrární politiky státu.

*Prof. ing. Jan H r o n , DrSc.
Vysoká škola zemědělská, Praha*

AGRÁRNÍ PERSPEKTIVY A EKONOMIKA

Záměrem příspěvku není vyčerpávající charakteristika vztahů a vazeb mezi zemědělstvím či jeho perspektivami a ekonomikou, ale upozornění a zdůraznění klíčové role globálních a dlouhodobých aspektů těchto vztahů. Globální a dlouhodobá dimenze v hospodářství a zemědělství je ve svých důsledcích určující pro příznivý a zdárný rozvoj celé společnosti.

Je zcela pochopitelné, že v současnosti je naopak hlavní pozornost zcela zákonitě soustředěna na aktuální a krátkodobé problémy transformačního procesu české ekonomiky.

V následujícím textu bude věnována pozornost zejména:

- základní disproporci současného světa spočívající v růstu ekonomické propasti mezi rozvíjejícími se zeměmi a vyspělým světem,
- globálním problémům světa v kontextu s úlohou zemědělství,
- existenci a ekonomickým příčinám důchodové disparity v zemědělství.

ZÁKLADNÍ DISPROPORCE SOUČASNOSTI

Tento základní paradox současného světa se prostřednictvím zemědělství projevuje v globálním měřítku na jedné straně nadprodukcí potravin a na druhé straně drastickou podvýživou. O hloubce této disproporce si lze učinit představu na základě údajů Světové banky (tab. I, II).

Další údaje ze zdrojů OSN charakterizují rozdílná tempa růstu světové ekonomiky v posledním období včetně krátkodobé prognózy (tab. III, IV). Z analýzy vybraných údajů zřetelně vyplývá výrazná recese hospodářství vyspělých tržních ekonomik v celosvětovém měřítku a výrazný pokles ekonomického výkonu tranzitivních ekonomik (nacházejících se na cestě od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství). Tento vývoj klade značné překážky realizaci deklarované pomoci a solidarity ze strany vyspělých zemí vůči tranzitivním a rozvíjejícím se zemím. Ukazuje se, že od proklamativní rétoriky politiků ke konkrétní realizaci záměrů v globálním zájmu vede dlouhá cesta, na které byly učiněny teprve první kroky.

GLOBÁLNÍ PROBLÉMY SVĚTA A ÚLOHA ZEMĚDĚLSTVÍ

V zasetí problémů transformace české ekonomiky a společnosti dochází k tomu, že není věnována dostatečná pozornost zcela zásadním změnám, k nimž dochází v globálním měřítku. Budiž zdůrazněno, že i ve vyspělých zemích se standardní tržní ekonomikou není dosud brán v potřebné míře zřetel na tzv. globální problémy světa. Problém populační, potravinový, surovinový, ekologický spolu se zásadními změnami v geopolitické situaci a prohlubováním rozdílu v ekonomické a životní úrovni států a regionů vytváří základ pro nebezpečnou situaci ohrožující budoucnost Země.

Cílem, imperativem a nezbytností se postupně stává dosažení dynamické rovnováhy mezi uvedenými základními faktory, které ovlivňují rozvoj celé společnosti (populační vývoj, potřeba energie, surovin a potravin, znečištění biosféry). Je zcela

I. Postavení zemědělství ve světovém hospodářství (1991)

Podíl zemědělství na HDP	Počet zemí	HNP		Populace		HNP na 1 obyv. a rok	
		mld. USD	%	mil.	%	USD	index
30 a více	57	571	3	1 603	30	360	0,09
20 - 29	33	971	4	1 651	31	590	0,15
10 - 19	39	1 890	9	951	18	1 990	0,49
6 - 9	20	1 214	5	237	4	5 110	1,27
do 6 %	41	16 877	78	879	16	19 200	4,76
bez údajů	10	149	1	52	1	2 860	0,71
Celkem	200	21 671	100	5 372	100	4 030	1,00

Pramen: The World Bank Atlas, IBRD/WB, Washington 1992

II. Úroveň výživy ve světě (1991)

Spotřeba potravin	Počet zemí	Populace	HNP na 1 obyv. a rok	HNP
kcal/obyv./den		mil.	USD	mld. USD
do 2 300	44	1 611	320	515
2300 - 2600	32	438	890	390
2600 - 2900	37	1 643	980	1 612
2900 - 3300	27	594	10 400	6 178
přes 3300	23	727	16 010	11 635
bez údajů	40	360	3 720	1 340

The World Bank Atlas, IBRD/WB, Washington 1992

jasné, že exponenciální růst některého z uvedených faktorů není z dlouhodobého hlediska možný.

Společenskopolitický aspekt globální problematiky je založen na faktu, že jednotlivé globální problémy, které jsou navzájem propojené, nelze řešit bez spoje-ného úsilí všech zemí světa v oblasti politické, ekonomické, vědecké ap.

Z kontextu s globálními problémy a jejich řešením vyplývá zcela zřetelně významnost postavení zemědělství a jeho neopominutelnost.

Při řešení aktuálních problémů je často velmi účelné vycházet z poznání minulosti a z projekce budoucnosti.

V tomto smyslu platí, že agrární perspektivy, jakož i celá ekonomika jsou deter- minovány „Hranicemi růstu“ (M e a d o w s , M e a d o w s a R a n d e r s

III. Růst světového hospodářství 1988 - 1994 (skutečnost a projekce)

Roční změna v %	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Svět (HDP celkem)	4,4	3,2	1,6	0,2	0,6	1,5	3,0
vyspělé tržní ekonomiky	4,4	3,3	2,3	0,7	1,5	1,5	3,0
tranzitivní ekonomiky	4,5	2,1	-6,3	-9,0	-16,8	-10,0	0,0
rozvojové ekonomiky	4,4	3,5	3,4	3,4	4,9	5,0	5,0
Svět (HDP na 1 obyv.)	2,7	1,5	0,0	-1,5	-1,1	-0,2	1,3
Světový obchod (celkem)	8,1	7,8	5,1	3,6	4,5	5,8	6,4

Pramen: World Economic Survey 1993, UN 1993

IV. Struktura a dynamika růstu světového hospodářství a populace

	Růst HDP		Růst populace	Obyv.		HDP
	1981-88	1992	1991-95	1992		
	%		%	mil.	%	%
Svět	2,9	0,6	1,7	5 479	100	100
vyspělé tržní ekonomiky	2,8	1,5	0,7	847	16	74
tranzitivní ekonomiky	3,1	-16,8	0,4	393	7	8
rozvojové ekonomiky	3,1	4,9	2,0	4 238	77	18

Pramen: World Economics Survey 1993, UN 1993

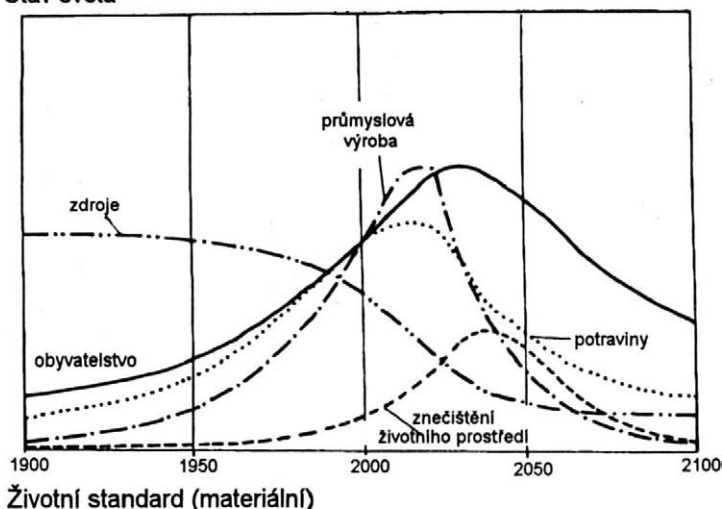
1992). Charakteristika stavu světa (zdroje, obyvatelstvo, potraviny, průmyslová produkce a znečištění životního prostředí) a životní úroveň (střední délka života, spotřeba potravin, spotřebních statků a služeb na obyvatele) je v aktualizované formě vyjádřena variantně ve formě tzv. scénářů.

Pro názornost je v grafickém vyjádření (M e a d o w s , M e a d o w s a R a n d e r s) uveden scénář č. 1, který charakterizuje standardní běh hranic růstu, tzn. dynamiku růstu v ohraničeném světě bez razantních změn. Jako příklad varianty přechodu k setrvalému (trvale udržitelnému) typu rozvoje společnosti byl zvolen scénář č. 10, který modeluje omezení porodnosti, omezení produkce, změny v technologiích, úspory zdrojů atd. (obr. 1, 2)

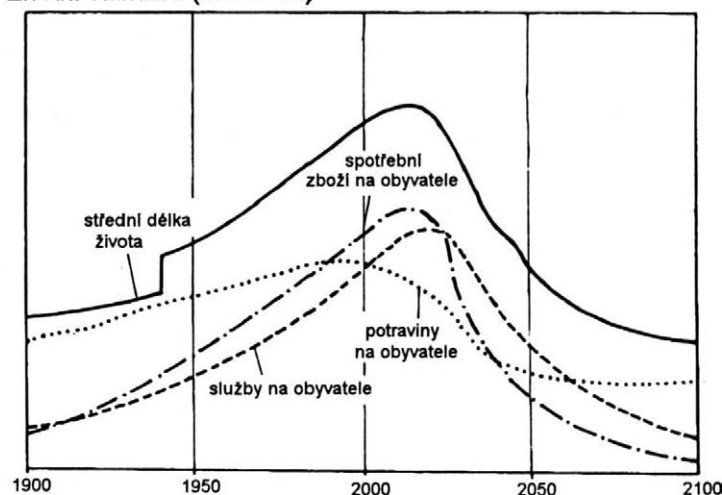
EXISTENCE A EKONOMICKÉ PŘÍČINY DŮCHODOVÉ DISPARITY ZEMĚDĚLSTVÍ

Vztah agrárních perspektiv a ekonomiky nalézají klíčové a konfliktní vyjádření v existenci relativní a absolutní důchodové disparity zemědělství.

Stav světa

Životní standard (materiální)

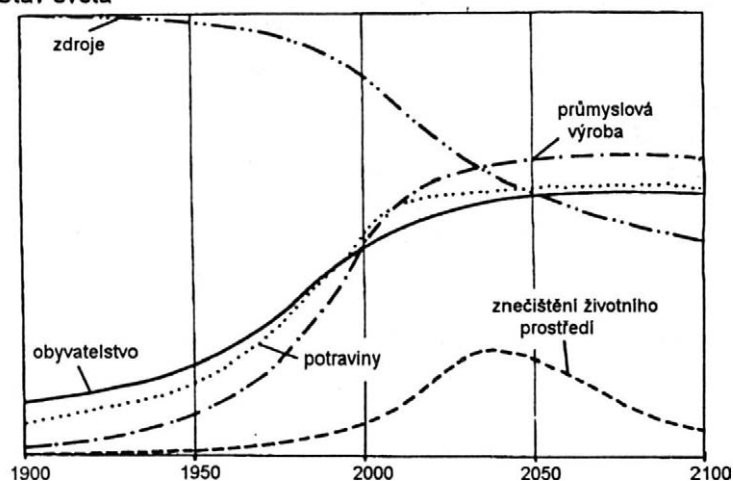
1. Dynamika růstu v ohraničeném světě. Scénář č. 1 - Standardní běh hranic růstu

Pramen: Meadows D. H. - Meadows D. L. - Randers J.: Die neuen Grenzen des Wachstums. DVA, Stuttgart 1992.

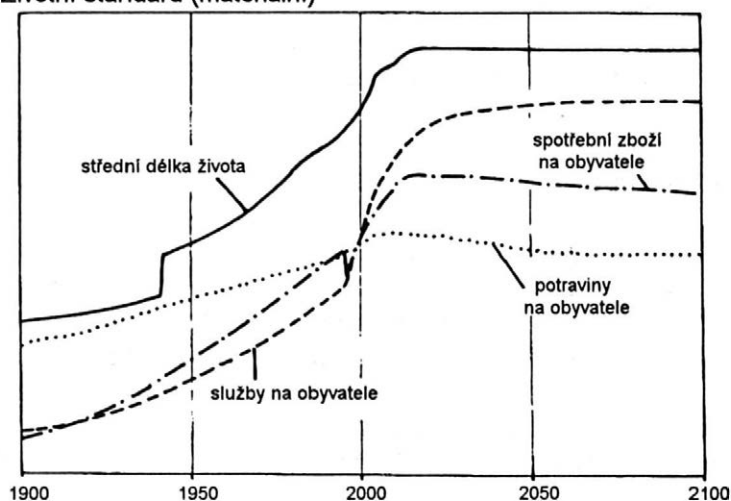
Principiálně platí, že je nutno zcela striktně rozlišovat existenci (statistické zjišťování) důchodové disparity a její ekonomické příčiny.

Existuje celá řada hypotéz, vysvětlujících fenomén důchodové disparity zemědělství. Některé hypotézy k vysvětlení důchodové disparity zemědělství (K o e s t e r 1992) jsou užitečné pro systematickou a účelnou interpretaci tohoto tříživého agrárního problému.

Stav světa

Životní standard (materiální)

2. Přejít k trvale udržitelnému rozvoji. Scénář č. 10 - Omezení porodnosti, omezení produkce, rozvoj technologií ke snížení emisí, omezování erozních účinků a úsporné využití zdrojů od roku 1992

Pramen: Meadows D. H. - Meadows D. L. - Randers J.: Die neuen Grenzen des Wachstums. DVA, Stuttgart 1992.

K dále uvedeným hypotézám, orientovaným na nabídku, poptávku či trh je nutno uvést, že každá z nich může představovat příspěvek k vysvětlení disparity.

Základ či vysvětlení důchodové disparity v zemědělství podmiňují hypotézy:

- zvláštnosti zemědělství (kolísání sklizní, omezená možnost nasazení techniky, působnost zákona ubývajících přírůstků výnosů, pomalý obrat kapitálu, krátká trvanlivost zemědělských produktů),

- inverzní nabídkové chování zemědělců,
- vliv technického pokroku podporovaného státem,
- náklady příležitosti,
- Engelův zákon (podíl výdajů za potraviny),
- tržní síla zemědělství (konkurenční nevýhoda),
- zvláštnosti agrárních trhů (zemědělských komodit, půdy, práce, kapitálu).

Existenci ekonomických příčin důchodové disparity zemědělství lze považovat za reálnou a prokázanou. V tomto smyslu lze považovat diskusi probíhající t.č. v ČR na téma „výlučnosti“ zemědělství - ve smyslu neopodstatněných ekonomických nároků - za pragmatickou, avšak neracionální.

Řešení důchodové disparity zemědělství, tzn. i sociální situace venkova a zajišťování rostoucích mimoprodukčních funkcí zemědělství, je podmíněno výraznou státní regulací.

Státní zásahy při prosazování mimoekonomických cílů nemusí však vést automaticky ke zlepšení. Je třeba mít také na zřeteli, že selhání automatismu trhu může být nahrazeno nebezpečím politického selhání.

Principiální konflikt existuje mezi trvale udržitelným rozvojem společnosti či zemědělství a uplatňováním neoklasických principů ekonomie. Trvale udržitelný rozvoj vyžaduje rovnost v dispozičních právech na zdroje mezi generacemi. Tento předpoklad je v rámci neoklasické ekonomie nesplněný, protože všechna dispoziční práva na zdroje jsou přičena žijící generaci, což vede nutně k nadměrnému využívání zdrojů.

Stále více zastánců podporuje názor, že současnost není ničím menším než druhým velkým předělem v dějinách lidstva, který je srovnatelný pouze s přechodem od barbarství k civilizaci, tzn. s vynálezem zemědělství v neolitu.

Lze pouze konstatovat, že tak jako je nepochybné spojení vzniku civilizace se vznikem zemědělství - je i ohrožení existence zemědělství ohrožením samé civilizace.

Chápání agrárních perspektiv pouze v ekonomickém rámci by neumožňovalo ocenit komplexní a nezastupitelnou úlohu zemědělství v souvislosti s koncepcí trvale udržitelné společnosti.

V tomto smyslu lze formulovat vcelku optimistický závěr, že pro agrární sektor a celou společnost sice existují hranice růstu, avšak nikoli hranice rozvoje.

L i t e r a t u r a

- KOESTER U.: Grundzüge der landwirtschaftlichen Marktlehre, München 1992.
 MEADOWS D.H. - MEADOWS D.L. - RANDERS J.: Die neuen Grenzen des Wachstums. DVA, Stuttgart 1992.
 Sustainable Agricultural Development: The Role of International Cooperation, Tokio 1991.
 The World Bank Atlas, IBRD/WB, Washington 1992.
 World Economic Survey 1993, UN 1993.

*Doc. ing. Miroslav Svatoš, CSc.
 Vysoká škola zemědělská, Praha*

PRÁVNÍ A EKONOMICKÉ PROBLÉMY TRANSFORMOVANÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH DRUŽSTEV

Zemědělská družstva, až na malé procento, dokončila svou transformaci podle zák. č. 42/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Necelých 10 % se přetransformovalo na obchodní společnosti, převážná část však na družstva podle obchodního zákoníku. Nejvíce problémů právnických i ekonomických mají právě takto transformovaná družstva. Některým z těchto problémů je věnován tento příspěvek.

Tato družstva rozdělila svůj majetek na podíly, svolala členskou schůzi, kde byly přijaty změny stanov a družstva požádala o jejich registraci. Tady vyvstal první problém jak posuzovat tato družstva do zápisu do obchodního rejstříku, na který čekají i několik měsíců.

ÚČINKY ZÁPISU DO OBCHODNÍHO REJSTŘÍKU

Obchodní zákoník stanovil v § 765, že teprve zápisem změn do obchodního rejstříku se považuje družstvo za založené podle obchodního zákoníku. Až do té doby se právní povaha družstva řídí dosavadními právními předpisy, tj. zákonem o zemědělském družstevnictví č. 162/1990 Sb. a dosavadními stanovami. Tato zemědělská družstva tedy měla a i nadále mají právní subjektivitu, tj. způsobilost k právům i způsobilost k právním úkonům, ale řada obchodních partnerů je pokládá za subjekty ekonomicky nestabilizované, takže je problém získat úvěr a podobně.

Druhým problémem je skutečnost, že členské vztahy se řídí stávajícími stanovami, včetně vystoupení členů.

Transformace je však ukončena podle § 30 zák. č. 42/1992 Sb. okamžikem schválení transformačního projektu, po tomto datu mají družstva právo:

- a) nově stanovit členské podíly a provést vypořádání se svými členy,
- b) převádět svůj majetek do vlastnictví právnických nebo fyzických osob a nakládat se svými majetkovými účastmi na podnikání jiných právnických osob a rozhodovat o své likvidaci.

Do 1 měsíce od schválení transformačního projektu byla družstva povinna vypočíst všem oprávněným osobám, členům i nečlenům majetkové podíly, a to celkový majetkový podíl skládající se ze základního a dalšího majetkového podílu.

Tyto majetkové podíly jsou povinna vydat na žádost oprávněné osoby, která se nestala členem družstva a je provozovatelem zemědělské výroby do 90 dnů od doručení písemné žádosti.

Splnění této povinnosti nebrání to, že změna stanov družstva nebyla dosud zapsána do obchodního rejstříku. Opačný výklad zastává Český svaz zemědělských družstev, který z výše uvedených ustanovení vyvozuje, že možnost vydávání majetkových podílů transformační zákon před registrací družstva neumožňuje.

ÚPRAVA ČLENSTVÍ PŘI TRANSFORMACI

Problémem je otázka členství v transformovaném družstvu. Zákon výslovně tuto situaci neřeší. Transformační zákon pouze v § 11 stanoví, že po schválení

transformačního projektu schvalují změny stanov družstva, které bude působit déle, pouze členové tohoto družstva.

Kdo je členem transformovaného družstva? Ten, kdo byl jeho členem před transformací a neučinil žádný právní úkon, že po ukončení transformace již členem být nechce nebo jen ten, kdo se účastnil členské schůze nebo se na ní nechal zastupovat? Pravděpodobně je možné odpovědět kladně na obě otázky za předpokladu, že si jeden z těchto způsobů zvolili dosavadní členové družstva. Pokud však o členství vůbec nejednali, přikloníme se k názoru, že členem není jen ten, kdo oznámil, že se členem stát nechce a naopak členem družstva je ten, který splňuje další podmínku členství, tj. musí mít majetkový podíl z transformace alespoň ve výši základního vkladu, případně ve stanovené lhůtě chybějící částku doplatí. Pokud by tyto podmínky splněny nebyly, musí jej družstvo vyloučit i když byl členem netransformovaného družstva. S uvedenou problematikou totiž souvisí i stanovení výše podílu při vydání oprávněné osobě. Pokud se oprávněná osoba členem družstva nestala, její podíl se nemění, neboť se stává pohledávkou. Pokud se oprávněná osoba členem družstva stala, stal se tento podíl vkladem (základním a dalším) případně i další majetkovou účastí a při vystoupení jde již o vypořádací podíl podle obchodního zákoníku a stanov družstva, který může být vyšší i nižší než vklad. Dle našeho názoru při vystoupení vypořádací podíl nelze vydat dokud nebude transformované družstvo zapsáno v obchodním rejstříku. Navíc, pokud stanovy neobsahují jinou právní úpravu, vydává se vypořádací podíl v penězích.

PROBLÉMY PŘI STANOVENÍ A NAKLÁDÁNÍ S ČLENSKÝMI PODÍLY

Stanovení podílů z transformace družstva je upraveno zákonem o transformaci. Některá družstva do podílu základního započítala živý a mrtvý inventář, osivo a sadbu podle vyhlášky č. 20/90 Sb., ale při vydání postupují podle nedoložených předávacích protokolů a zbytek odmítají vydat. Takový postup považujeme za nesprávný, neboť družstvo je povinno vydat podíl z transformace ve výši, ve které byl vypočten. Při vydávání základního podílu se může samozřejmě k těmto dokladům přihlídnout, zřejmě to usnadní uzavření dohody. O způsobu vydání zákon nehovoří a je na dohodě stran, jaké řešení naleznou. Nesporné je, že ve slově vydání je obsažena přednost vydání ve věcech.

Podíly oprávněných osob, které se nestaly členy družstva, jsou pohledávkami, které je možné smluvně převádět na jiné osoby. Je třeba si uvědomit, že se jedná o osoby nejen fyzické, ale po novele zákona o půdě i osoby právnické, kterým může být pohledávka postoupena. Nabyvatel má postavení oprávněné osoby jak podle zákona o půdě, tak podle zákona o transformaci družstev. Tyto osoby mají pak právo požadovat dražby, nejsou-li splněny podmínky stanovené pro vypořádání pohledávek podle § 33b novelizovaného zákona o půdě.

Jestliže oprávněná osoba neprovozuje zemědělskou výrobu, může jí být vydán majetkový podíl v plné výši po 7 letech od schválení transformačního projektu. Zákon neupravuje obsah závazku, nestanoví právo na úrok. Některá družstva obsah závazkového vztahu specifikují tak, že pokud se věřitel zaváže, že po určitou dobu

nepožádá o vydání pohledávky a v případě převodu na jiného přejde na něj i tento závazek, náleží věřiteli úrok z finanční hodnoty majetkového podílu. Jde o smlouvu nepojmenovanou, na kterou lze použít přiměřeně ustanovení Občanského zákoníku o půjčce. Strany by mohly uzavřít i smlouvu o tichém společenství podle obchodního zákoníku.

Časté nejasnosti vznikají i v otázkách dědění podílů na transformaci družstva. Jestliže se osoba přihlásila do transformace a poté zemřela, pak jí vznikl nárok na majetkový podíl, a toto právo přechází na dědice, tedy i podíl plynoucí z pracovní účasti. Právě tak je tomu, byl-li již podíl stanoven. Dani dědické majetkové podíly nepodléhají. Odměna za projednání dědictví, která náleží notářům jako soudním komisařům, se stanoví z obecné ceny dědictví, tedy i z výše podílů a je třeba ji uhradit.

PROBLÉMY SPOJENÉ S UŽÍVACÍMI VZTAHY K PŮDĚ

Zákon o transformaci družstev váže vydání podílu na provozování zemědělské výroby, nemá již přímé spojení s vlastnictvím půdy, jak je tomu u zákona o půdě, i když ve většině případů tomu tak samozřejmě bude. Družstva na půdě vlastníků hospodaří z titulu nájmu a je na vlastnících, aby se domáhali nájemného, pokud je družstvo nenabídne samo. Přednost dává právní úprava dohodě, v případě, že se strany nedohodnou, pak se uplatní ustanovení novelizovaného zákona o půdě č. 183/93 Sb., kdy za pozemky zemědělského půdního fondu je nájemné stanoveno ve výši 1 % z úřední ceny pronajatých pozemků. Pokud je provozování zemědělské výroby závislé na zániku nájemního vztahu, lze již dnes vypovědět nájem jen k 1. říjnu běžného roku. Vypovědní lhůta činí 1 rok, pokud nebude dohodnuto jinak. Totéž platí při vystoupení i pro členy družstev, pokud nemají ve stanovách zvláštní právní úpravu.

Výjimku tvoří jen případy, kdy se jedná o nabytí vlastnického práva k pozemkům v restituci rozhodnutím soudu nebo pozemkového úřadu. V tomto případě po nabytí vlastnického práva je možné podat výpověď nejpozději 1 měsíc před 1. říjnem, aby nájemní vztah skončil k tomuto datu.

Na závěr je třeba uvést, že si transformovaná družstva musí zabezpečit i nájem státní půdy od Pozemkového fondu, neboť zákon o půdě v tomto případě žádnou zvláštní úpravu neobsahuje.

L i t e r a t u r a

Zákon č. 42/92 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 229/91 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

*JUDr. ing. Jiřina H o m o l k o v á , doc. ing. Jaroslav H o m o l k a , CSc.,
Vysoká škola zemědělská, Praha*

POZNATKY Z PODNIKÁNÍ V AGROTURISTICE

Zeměmi klasické agroturistiky jsou Rakousko a Bavorsko. Pod pojmem „agroturistika“ (dále AT) se rozumí ubytování na selských usedlostech. Délka pobytu nerozhoduje, ale zájem se soustřeďuje na 14denní pobyty, při nichž jde převážně o rodinnou dovolenou. Užitečnost této rekreace je oboustranná - pro hospodáře finanční přínos, pro městské rodiny odpočinek v přírodě, seznámení dětí s prací a životem na venkově, turistikou a dalšími aktivitami ve volné krajině. Dochází ke zmenšení odcizení městského člověka od života na venkově.

Při dovolené na selské usedlosti je ubytování pro turisty požadováno na kvalitní úrovni, většinou s vlastním hygienickým vybavením. Dále se počítá se seznámením hostů s hospodářstvím, s tradicemi kraje a možnostmi stravování buď na hospodářství nebo ve vesnici. Dle rakouských informací se AT lépe rozvíjí ve větších usedlostech s více lůžky (10 a více). Podobná situace je ve Velké Británii, kde vyšší rozvoj i příjmy z AT vykazují lépe vybavené farmy.

V České republice se pojem „agroturistika“ zaměřuje s obecnějším pojmem venkovské turistiky. Venkovská turistika je definována jako soubor služeb a činností, které jsou poskytovány turistům při jejich návštěvě venkova za účelem odpočinku a rekreace.

ZÁSADY PODNIKÁNÍ V AGROTURISTICE

Podnikání v agroturistice není činnost jednoduchá, vyžaduje schopné, pracovitě a cílevědomé lidi, ochotné překonávat překážky. Úspěšnost veškerého podnikání podmiňuje dobrá znalost problému, dostupnost finančních i lidských zdrojů, rozhodnutí o cílech podnikání. Je možno definovat základní faktory, které podmiňují vytváření nových podnikatelských subjektů:

- rozhodnutí o založení podniku nebo zavedení AT,
- posouzení možností trhu,
- posouzení osobnosti podnikatele,
- finanční možnosti a přístupnost zdrojů.

Rozhodnutí o podnikání v AT je většinou ovlivněno postupným omezováním zemědělské výroby, úbytkem pracovních míst na venkově a nutností majitele-hospodáře postarat se o dostatečný zdroj příjmů novou činností. Podporou tohoto rozhodnutí by měl být průzkum možností, které poskytuje konkrétní venkovské prostředí pro využití AT, odhad kapacit a životaschopnost AT. Zahraniční zkušenosti vypovídají jasně, že rozvoj tohoto nového odvětví je závislý na rozvoji celé venkovské aglomerace či regionu.

Česká krajina má pro rozvoj AT všechny předpoklady:

- jednotlivé regiony se od sebe výrazně liší jak přírodním, tak kulturně-historickým vývojem,
- je protkána hustou sítí kulturně historických památek, ke kterým jsou vybudovány přístupové komunikace,

- má poměrně velkou lůžkovou kapacitu ve venkovských chalupách, kterou lze rychle pro potřeby AT využít,
- má zachovalou venkovskou architekturu, vytvářející příjemné prostředí,
- působením nových podnikatelských subjektů může být vytvářen systém služeb a atrakcí obnovením místních tradic.

Soukromá iniciativa podnikatele by tedy měla být určitým příspěvkem k obohacení pokud možno pestré nabídky možností a činností v systému AT.

Poskytované služby je možné rozdělit na ubytovací, stravovací, průvodcovské, sportovní, rekreační atd. Zde záleží na vlastním postavení podnikatele, na ohodnocení silných a slabých stránek, možností i rizik zamýšlených aktivit. Zvláště posouzení možností je při podnikání v AT důležité, proto by si podnikatel měl uvědomit především své silné a slabé stránky.

Silnou stránkou může být atraktivní životní prostředí, křižovatka turistických cest, dopravních komunikací, řeka vhodná ke koupání nebo k rybolovu, schopnosti a dovednosti členů rodiny, finanční zázemí, marketingové dovednosti, chov atraktivních zvířat, ubytování v historickém prostředí a další aktivity. Skloubí-li se navzájem silné stránky podnikání jednotlivců v obci nebo regionu, vznikne daleko životaschopnější jednotka, která s podporou občanů může podpořit investiční činnost v obci a její další rozvoj.

Slabou stránkou může být malá přístupnost, špatné hygienické vybavení, nedostatečné zdroje vody, neschopnost organizovat a řídit nebo podnikatel - introvert.

Posouzení možností trhu je dalším nezanedbatelným faktorem. Při rozvoji AT je třeba se rozhodnout, na který úsek trhu se zaměříme, pro kterou skupinu občanů - turistů budeme rozvíjet a zveřejňovat své služby. Prováděný marketing by měl zahrnovat tyto náležitosti:

- charakteristiku prostředí, kde zákazníci tráví dovolenou,
- nabídku možností, která odpovídá potřebám zákazníků,
- cenu, úměrnou poskytovaným službám a typu zákazníků,
- propagaci formou letáčků, jednoduchých brožur apod.,
- trvalý monitoring průběhu AT a jejích výsledků, ze kterých jsou vyvozovány závěry.

FAKTOR OSOBNOSTI PODNIKATELE

Při provozování AT se dostává do popředí schopnost podnikatele jednat s lidmi, být příjemný, vytvářet prostředí zájmu o hosta a jeho potřeby. Host - turista musí být přesvědčen, že je vítán a hospodář si na něj vždy najde čas. Potom je spokojen a znovu se vrací event. doporučuje podnik jako místo příjemného pobytu. Naproti tomu podnikatel uštváný prací, nemluvný a zdrženlivý nevytváří pocit pohody, kterou si na dovolené přejeme. Přijetím turistů do domu podnikatel a jeho rodina ztrácí větší část svého soukromí a musí na to být předem připraveni.

Další charakteristika osobnosti podnikatele se shoduje s obecnými rysy - houževnatost, pracovitost, vytrvalost, dobrý zdravotní stav a kvalifikace. Při nedostatečné kvalifikaci je nutná schopnost a ochota dalšího vzdělávání či rekvalifikace.

FAKTOR FINANČNÍCH ZDROJŮ

Finanční prostředky jsou bolavým místem současného podnikání. Optimální je, čerpá-li podnikatel při realizaci projektu AT vlastní kapitál. Při nutnosti půjčky či žádosti o dotaci ze státních fondů je situace podstatně složitější. Celá kapitola o potřebě, vynakládání a návratnosti finančních prostředků by byla nesmírně obsáhlá a detailně se jí zabývá ekonomika a účetnictví, proto chci upozornit na dílčí aspekt stanovení předpokládaných výnosů z AT - ubytovacích a sportovních činností. Nelze počítat se 100% využitím pokojů a lůžek v průběhu roku či sezóny, je třeba reálně odhadnout počet lůžekodnů a úměrně tomu nároky na pracovní síly, spotřebu potravin apod. Zde se začínající podnikatelé dopouštějí často chyb a jejich představy jsou růžovější než skutečnost.

ZKUŠENOSTI Z POČÁTKŮ AT V PODKRKONOŠÍ

Tyto poznatky nelze zobecňovat, ale uváděné zkušenosti a nedostatky se objevovaly ve většině odpovědí začínajících podnikatelů v AT jmenované oblasti. Turisticky je to většinou atraktivní prostředí, zemědělská výroba je náročná na vstupy a její objem se rychle zmenšuje. Zájem o podnikání v AT úměrně tomu stoupá. První zkušenosti jsou převážně negativní a signalizují nepřipravenost na tuto činnost jak jednotlivých subjektů, tak řídících jednotek regionu.

1. AT není budována jako systém k rozvoji území, ale jsou to jednotlivé akce soukromníků bez vzájemné návaznosti a podpory.
2. Většina podnikatelů měla naivní představy o AT jako všeléku na ekonomické potíže a přeměně zájmu turistů o jakkoli nekvalitní služby.
3. Nutnost doplňování kvalifikace vyvstala až v průběhu podnikání - při nedodržení hygienických předpisů v území a rozporch s předpisy o živnostech.
4. Většina podnikatelů považovala AT za systém prostého ubytování bez péče o hosty (doporučení turistických tras apod.)
5. Nebyl proveden průzkum zájmu turistů, jejich segmentace ani minimální reklama. Materiály, které by seznámily zájemce o pobyt, začal zpracovávat pouze jeden podnikatel.
6. Zájem a event. podpora AT ze strany představitelů místních úřadů byl podnícen pozdě, ale v současném období dochází k obratu - začíná se organizovat sdružení starostů obcí, kteří mají zájem na rozvoji obce formou AT.

Závěry z dílčích zkušeností se zaváděním AT ukazují na nutnost systémového přístupu a nutnost podpory správních územních i místních orgánů.

L i t e r a t u r a

- BALÁŽ, V.: Agroturistika, pojem zatím neznámý. *Ekonom*, 1992, č.31.
HRON, J.- SLABÝ, A.: Modelový projekt rodinné farmy s kombinovanou podnikatelskou orientací na agroturistiku. *Zeměd. Ekon*, 38, 1992, č.1-2, s. 79-90.
Materiály FAO.
Rozvoj vidieka prostřednictvím agroturistiky. Tachov 1991.

*Ing. Hana Brabencová, CSc.,
Vysoká škola zemědělská, Praha*

OBSAH – CONTENTS

Višňovský J., Grofík R.: Podnikové krízy, ich príčiny a ich prekonávanie – Enterprise crises, their reasons and overcoming	1
Získal J.: Rozhodovací analýza v agrokomplexe – Decision analysis in the agribusiness complex	11
Murgaš J., Paška L., Nociarová V., Svíba V., Jančovicová E.: Konceptia rozvoja chovu kôz na Slovensku – Conception of goat breeding in Slovakia	19
INFORMACE	
Nečková J.: Způsob a problematika zajišťování úvěrů	35
Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA	
Vybrané diskusní příspěvky z konference „Utváření zemědělské politiky“	
Galagher P.: Agriculture in the Czech lands and Slovakia: Some problems, policy options and the potential for benefit-cost evaluation.	39
Starleä R. D.: U.S. agricultural intervention policies and economic analysis ..	47
Kolektiv autorů: Dosavadní výsledky a možné perspektivy české zemědělské politiky	54
Weimar R. M.: The milk inventory management programs: The use of an economic tool for policy analysis	65
Tvrdoň J.: Některé možnosti využití nabídkových a poptávkových funkcí k analýze zemědělsko-potravinářského trhu na příkladu mléka a mléčných výrobků	77
Vybrané diskusní příspěvky z konference „Agrární perspektivy II - transformační fáze“	
Hron J.: Principy strategického řízení	87
Svatoš M.: Agrární perspektivy a ekonomika.	93
Homolková J., Homolka J.: Právní a ekonomické problémy transformovaných zemědělských družstev	99
Brabcová H.: Poznatky z podnikání v agroturistice	102

UPOZORNĚNÍ PRO ODBĚRATELE

Od letošního roku vyřizuje veškeré služby spojené s distribucí časopisu
Zemědělská ekonomika vydavatel - Ústav zemědělských a potravinářských
informací Praha.

Objednávky na předplatné posílejte na adresu:

Ústav zemědělských a potravinářských informací
referát odbytu
Slezská 7
120 56 Praha 2

Časopis Zemědělská ekonomika publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova.

Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva.

Rovina a pojetí naznačených okruhů může být různorodé - makroekonomické, mezo-regionální, podnikové, analytické, syntetické, komparační, faktorové atd.

Rovněž četné rubriky „Diskuse“, „Informace“, „Ze zahraničí“, „Recenze“, „Přilohy“ poskytují autorům pestrou možnost uplatnění.

Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém.

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA ● Vydává Česká akademie zemědělských věd a Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied - Ústav zemědělských a potravinářských informací ● Vychází měsíčně ● Redaktorka: mgr. Alena Rottová ● Redakce: Slezská 7 120 56 Praha 2, telefon 02/25 75 41 ● Sazba: Studio DOMINO - ing. Jakub Černý, Popovice 144, 267 01 Dvůr Králové, tel.: 0311/22959 ● Tisk: ÚZPI Praha ● © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1994

Rozšiřuje Ústav zemědělských a potravinářských informací, referát odbytu, Slezská 7 120 56 Praha 2